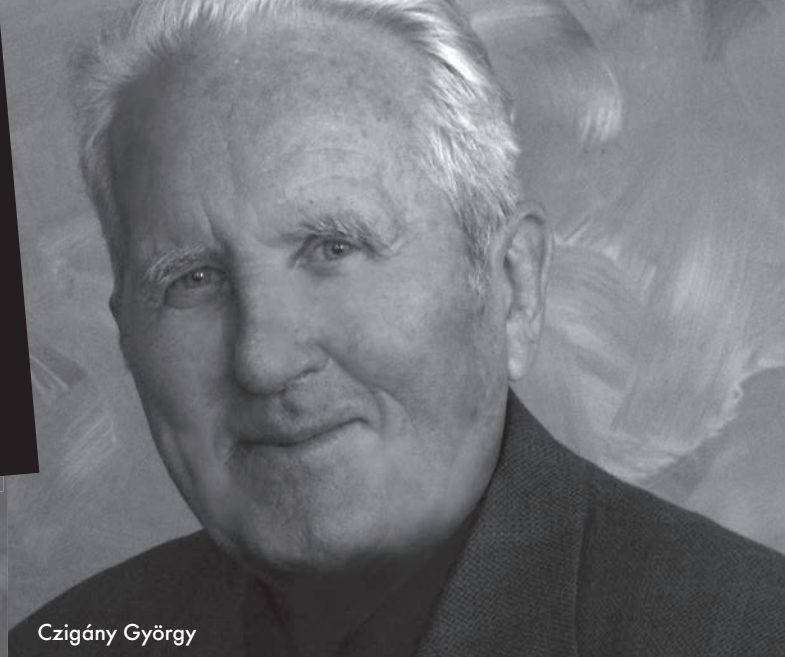

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKAS LÓRÁ

XXV. ÉVFOLYAM II.

2016/2. SZÁM

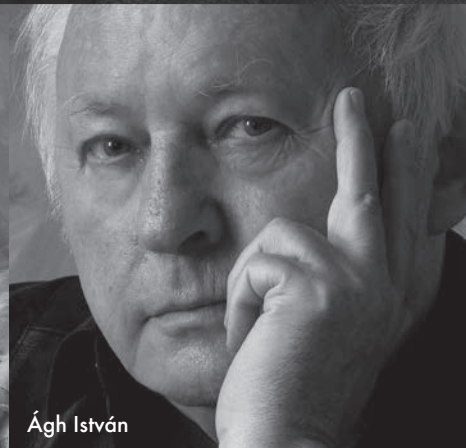
Czigány György

Tóth Éva

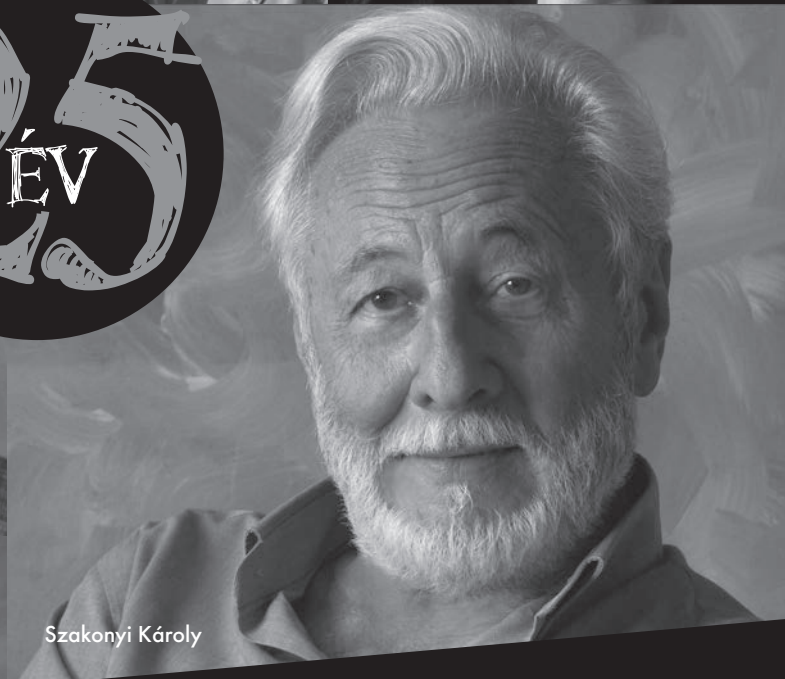
Dobozi Eszter

Ágh István

Alföldy Jenő

Szakonyi Károly

Kiss Dénes

Jubileumi különszám

A keddi szerkesztőségi ülések alkalmával egy ember biztosan ott van hétről hétre, évről évre, az idén már éppen negyed évszázada. Szakonyi Károly olyan kivételes helyzetben van, hogy az egyesület alapítása óta részvevője, írója és szellemi motorja a Lyukasóra folyóiratnak, amely, mint minden szellemi műhely, nemcsak írások gyűjteménye, hanem barátságok, sorsok története is.

UGHY SZABINA

„Sárga cserebogár”

Jubileumi beszélgetés Szakonyi Károllyal a Lyukasóra alapításáról

– Két polcot töltenek meg a Lyukasóra összefűzött példányai, megemlíteni nem is bírnám őket. Csaknem huszonöt év pihen bennük. Az interjúra készülve alaposan átnézted ezeket a könyveket, hiszen te válogattad a mellékletünk anyagát. Milyen volt ez a múltidézés?

– Félelmetes, mert mintha a régi barátok és munkatársak újra elevenen megszólaltak volna. Sok mindenre nem emlékeztem már, pedig remek és fontos dolgok jelentek meg a lapban. És sokféle szerző. Persze, legjobban a közeli társak újraolvasása tett rám hatást. Bertha Bulcsu vagy Gyurkovics írásai, Kiss Dénes versei és cikkei, Varga Domokos, a főszerkesztő korrektori pontossága. Nagyon jó szerkesztőségi hangulat volt, amelyet Gyurkovics szelleme irányított. Számomra is otthonos fórum lehetett. Néhány rovatra is rácsodálkoztam, például a Farkas László szerkesztette *Kicsoda az az én?* – írók bemutatása egy-egy mellékletben. Vagy ugyancsak öt kértük meg régi, feledésbe ment novellák felfedezésére, a *Még élhetnének* címszó alatt. Ez utóbbi az én, mostanság folytatott, *Olvassuk újra* rovatom ősenek tekinthető, bár ezzel a címmel annak előtte volt egy rövid életű televíziós műsorom is. Öröm volt végignézni a korai évek gazdag anyagát, s látni, hogyan fejlődött évről évre a folyóiratunk.

– A szerkesztőségünk falán, amely már nem a Báthory utcában van, hanem a Városház utcában, az egyesület tagjainak portréi láthatók, amelyeket Szipál Márton fotóművész készített. Mellettük egy másik szerkesztőségi tag leírása a képen látható művészről. Te Bertha Bulcsuról írtál, ebből gondolom, hogy különleges viszony fűzött hozzá.

– Bulcsu nagyon komolyan vette a lapot a kezdetektől fogva. Kiss Dénesnek köszönhettem, hogy megismertem. A mai Szlovák Intézet helyén, a Marika presszóban dolgoztunk rendszeresen, itt írta egy-egy szimpla fekete mellett ki-ki a maga novelláját, versét. Bertha akkor még Pécsen élt, ügyeit intézni jött Pestre, s Dénes behozta a presszóba. Már ismertük egymás megjelent írásait. Magas, vékony, szigorú alkat volt. Másnap a pincér is megkérdezte tőlem, hogy: ki volt az a szigorú férfiú? Bulcsu ugyanakkor gyanakvó ember volt, erről sok

történetet tudnék mesélni. A megismerkedésünk után rendszeresen lejárunk Bulcsuhoz Pécsre Gyurkovicssal. Ott ismertem meg Lázár Ervint, napilapnál dolgozott, s novellákat írt, meg akkor kezdett el egy kis gyermekregényt, *A kisfiú meg az oroszlanokat*. Míg a Tiborral való barátságunk felszabadult volt, addig Bulcsuval ez inkább a kölcsönös megbecsülésen alapult. Talán volt is köztünk egy kis titkos rivalizálás. Az *Ördöghegy* című darabom két alakját róluk mintáztam. A szeretlen hedonistát Tiborról, az egykori ejtőernyőst, azt, aki elvonult a hegyre, s nem akart részt venni az újságírás hazug világában, pedig Bulcsuról. Nem lehet tudni, hogy pontosan mikortól romlik meg egy kapcsolat, írta akkor, de azt hiszem, hogy e miatt a dráma miatt neheztelt meg rám Bulcsu, hiszen senki sem szereti, ha felhasználják a sorsát és a jellemét.

– 1991-ben alapult meg a lap. Ez az év több szempontból is egy igen izgalmas, várakozással teli időszakot takart.

– Abban az évben szűnt meg harminc év után az *Új Írás*, amely végtelenül nyitott, befogadó, úgymond gyűjtőlap volt a *Kortárs* mellett, de az *Új Írás* a nagy és befutott írók meg költők mellett sokkal több fiatal tehetségnek adott lehetőséget a publikálásra. Juhász Ferenc az utolsó húsz évben volt a főszerkesztője, gazdag búcsúszámmal és síró lélekkel búcsúztattuk a lapot, mert virágkorában szűnt meg, de nem kapott pénzt a folytatásra. Ennek következtében nagy volt a várakozás mindannyiunkban, hogy hol lehet publikálni, melyik lesz az az új fórum, amely átörökíti az *Új Írás* nyitottságát, elevenségét. A rendszerváltás után amúgy is megindult a mozgolódás az irodalomban is. Az Írószövetség kezdett amolyan ernyőszervezetté alakulni, s kezdtek kiválni belőle különböző eszmeiségű, világnézetű csoportok. A mi társaságunk is úgy érezte, hogy mi is egyféle szellemiséget képviselünk, ezért úgy döntötünk, hogy egyesületet alapítunk, s annak saját lapot szerkesztünk.

– Kik voltak ennek a társaságnak a központi alakjai?

– Gyurkovics Tibor szervezte össze az alapító tagokat: mindenkéltől Mészöly Dezsőt, akitől lapunk a *Lyukasóra* nevet kapta, az egy évvel korábban indult tévéműsora alapján. Aztán Cseres Tibort, Varga Domokost, Bertha Bulcsut, Lázár Ervint, Kiss Dénest, Kertész Ákost, Nemeskürty Istvánt, Ágh Istvánt, Hubay Miklóst, Dobai Pétert, Eigel István festőművész barátunkat, Melocco Miklós szobrászt és jómagamat. Én lettem a kiadó, mert Gyurkovics rám bökött, s azt mondta, hogy: „Te leszel a kiadó!” Hát, én lettem. A lap jogi ügyeit Séber József ügyvéd igazgatta. Rendkívül szerény, szellemes ember volt, aki gyönyörű verseket is írt. A lap szerkesztőségi titkára pedig Vigh Józsefné, Ica lett, őt a Művelődési Minisztériumból ismertük, tájékozott volt az írói berkekben, mindig végtelen szeretettel és türelemmel bánt velünk. Ebből a társaságból alakult meg 1991-ben a *Magyar Írókamara*. Azért lett kamara, mert az szakmabeliséget feltételez, s nekünk fontos volt, hogy a tagok értékes alkotók legyenek. Az első lapszámokban sok székfoglalót is közöltünk. Berta Bulcsu a *Vízöntő* címet akarta adni a lapnak, de leszavastuk, s Tibor úgy döntött, *Lyukasóra* lesz a lapunk neve. Hogy miért, azt nagyon szépen leírja az első lap vezércikkében. Nemsokára a bíróság elrendelte, hogy nem lehet használni a kamara elnevezést, ezért egyesület címen éltünk tovább. A lap azóta is fenn tudott maradni.

– Egyből nagy szerkesztőségi élet alakult? Kik publikáltak a lapban?

– A Báthory utca 10-ben kaptunk egy irodát, pontosabban két szobát, az lett a szerkesztőségünk. Délelőtt tíztől indult be az élet, bárki bejöhetett, sokan jöttek is hozzánk, elkezdődött az írói tábor szélesedése, mivel a *Lyukasóra* olyan fórum lett, amelyhez érdemes volt csatlakozni. Kezdetben 36 oldalon, A/4-es formátumban jelent meg. Később szép, fehér kartonborítást kapott, megjelentek rajta grafikák, s egy melléklettel is bővültünk. Az első időktől kezdve munkatársunk volt Kaján Tibor, aki fantasztikus írókarikatúrákat készített. A címlaptervet pedig Melocco Miklós tervezte. A képzőművészeti anyaggal, amely napjainkban Kő Pál gondja, Eigel István foglalkozott. Gyurko-

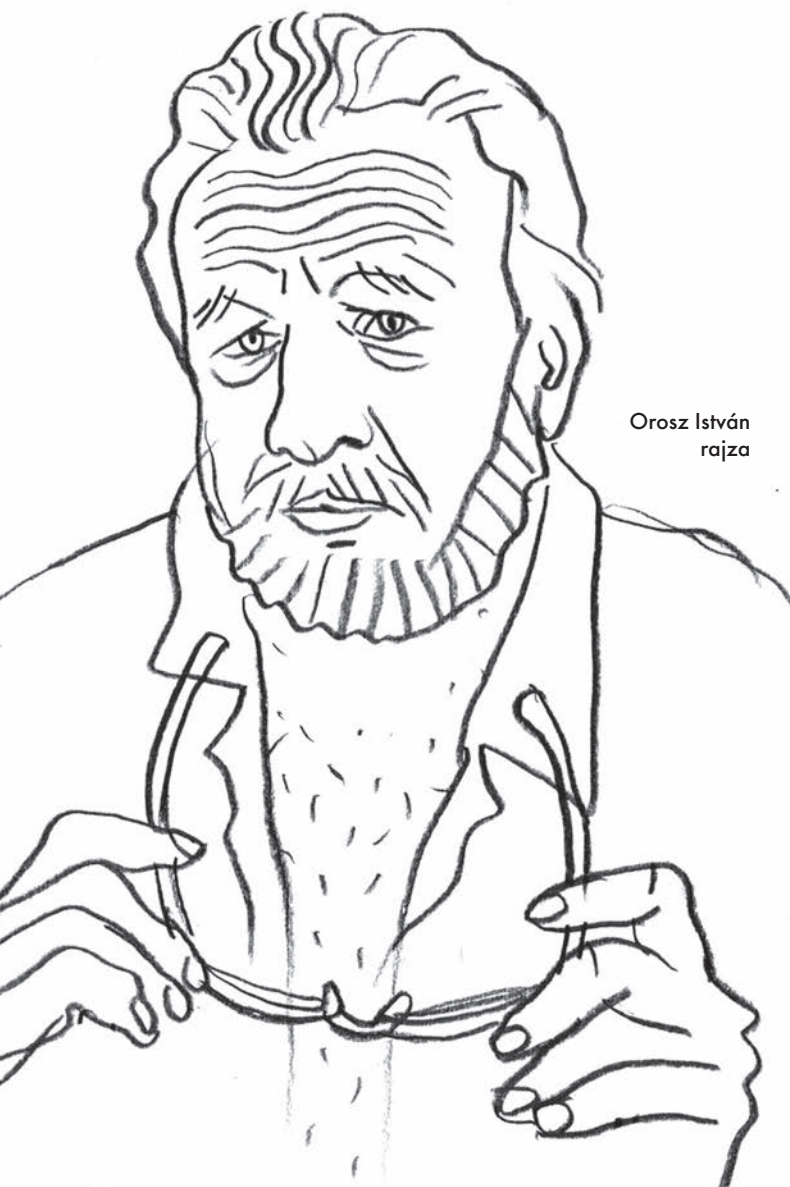
atics Tibor olvasói lapként definiálta a lapot, amely ugyancsak tovább alakította a lap szellemiségét.

– *Meg lehet fogalmazni, hogy mi volt az a szellemiség, az az értékrend, amelyet képviseltek az egyesületi tagok és a Lyukasóra?*

– Nyitott, befogadó, polgári hangulatú lapot akartunk létrehozni. Békés természetű lap voltunk, s nem akartunk összetűzésbe keveredni másokkal. Azokat a pedagógusokat, egyetemistákat, értelmiségieket kívánta a folyóirat megcélozni, akik nem politikát keresnek egy lapban, hanem szellemiséget, közéletiséget, költészetet, minőségi olvasnivalókat. Talán pont ennek köszönhető, hogy igen széles körű szerzői gárda alakult ki. Juhász Ferenc például az *Új Idők* megszűnése után sokáig csak nálunk publikált. Már az első megjelenéskor szerepelt Kiss Dénes, Kárpáti Kamil, Tamás Menyhért, Tüskés Tibor, Hernádi Gyula, Juhász Sándor festő és költő, Kertész Ákos, aki szeretett elméleti írásokkal foglalkozni, s például a hitről elmélkedett, Vasady Péter versekkel, Mészöly Dezső novellával szerepelt, Varga Domokos kritikát írt, s már akkor is közöltük a televízió *Lyukasóra* műsorának anyagát a lapban. Azt is Gyurkovics hozta létre.

– *Gyurkovics Tibor igazi erős, központi személyiség volt, aki mégis mintha inkább csak a háttérből szeretett volna irányítani.*

– Gyurkovics afféle főmunkatársi pozíciót töltött be, kvázi szellemi tulajdonosa volt a lapnak, de rendszeresen írt is bele. A Lyukasóra fennmaradása, egészen Tibor haláláig, túlnyomórészt az ő személyiségének köszönhető, hiszen a szellemiségen kívül a lap fennmaradásának másik jelentős forrását, az anyagiakat is ő kaparta össze. És persze ő választotta ki a lap főszerkesztőit is. Így lett az első főszerkesztőnk Varga Domokos. Ő akkor már nem volt fiatalember. Igazi pater familias volt.

Orosz István
rajza

A Mészáros utcában lakott a rengeteg gyerekükkel körülveve, de mindig nagyon nyugodt, kiegyensúlyozott ember maradt. Szép tájszólásban beszélt. Valamikor erdőmérnökként dolgozott,

közben parasztpárti lapoknál kezdett publikálni, és szép lassan otthagya az eredeti szakmáját, könyveket kezdett írni, televíziós műsora is lett, mindig a fiatalokhoz szólt elsősorban a szépirodalmi, ismeretterjesztő munkáival. Ezért indított például a lapban egy íróiskola rovatot. A leg híresebb könyve a *Kutyafülűek*, amelyet a gyerekeinek írt még a börtönben. Részt vett ugyanis '56-ban az írószövetségi megmozdulásokban, amiért két évet kapott. Másik nagyon szép könyve, a sajnos ma már kevesek számára ismerős *Édesanyám sok szép szava*, amelyben édesanyjával beszélget annak halála után. Szerkesztőként, bizony, szerette önhatalmúlag átdolgozni az írásokat. Ezt volt, aki nevetve vette tudomásul, s voltak ebből persze nagy sértődések is. Varga Domokos, vagy ahogyan mi hívtuk, Dombi, a haláláig szerkesztette a lapot. Őt követte 1997-ben egy lapszám erejéig Hegyi Béla, majd Dippold Pál, de sajnos egyikükkel sem jött ki túl jól Tibor. 2001 elején Szalay Károlyt kérte fel erre a posztra, aki végül bevált, s hosszabb ideig maradt a lap élén. Őt követte Elmer István 2006-ban. Majd 2008 februárjától Sághy Ildikó, aki gyakorlatilag a megszűnés állapotából hozta vissza a Lyukasórát. Sokan ismertük már őt a *Taps*ból, ahová a csapat nagy része rendszeresen írt. Ildikó önfeláldozó munkájának köszönhetően éledt újjá a lap, mind képi arculatában, mind pedig financiálisan. És neki köszönhetően maradhatunk meg olyan nehéz időkben is, amikor a lapok egyre nehezebb helyzetbe kerültek. Ildikónak köszönhetjük, hogy a szerkesztői tagság kibővült, Tóth Éva, Czigány György, Alföldy Jenő, Kalász Márton és Bertalan Tivadar is neki köszönhetően érkezett közénk, s ha nem is olyan aktívan, mint huszonöt évvel ezelőtt, de manapság is eleven élet van a szerkesztőségben.

– *Pedig általában már sehol sincs olyan aktív szerkesztőségi élet. A lapok „szerkesztősége” a számítógépük, a megbeszéléseket pedig e-mailen bonyolítják, emellett pedig az olvasói szokások is egyre inkább átalakultak.*

– Megváltozott minden, persze. Ha végignézem, hogy az én pályám során például a kéziratok hogyan alakultak át, már az egymagában szédítő. A kezdetek kezdetén még valóban kézzel írott változatban vitték el a szerkesztőségekbe az írók. Ott helyben elolvasták, meg lehetett várni a szerkesztők, főszerkesztők kritikáját, amelyből nagyon sokat tanult az ember. Aztán jött a gépirat, majd faxon küldte be a szerző a dolgait, ez követően floppyn és ma már e-mailen. Emiatt pedig már alig van szerkesztőségi élet, személytelenné vált a helyzet. Ahogy a kávéházi együttlétek, az irodalmi kávéházak és presszók is megszűntek, ezzel együtt pedig az a fajta intenzív irodalmi élet, amely termékenyítően hatott mindannyiunkra. Most egy kicsit mindenki magányos. Bár az író mindig magányos, mert egyedül ír, de az a közérzet, amelyet meg tud szerezni ilyen helyeken, az hiányzik, ezt mesterségesen nem lehet megteremteni.

– *Ez azért elég szomorú jövőt sejtet, nem?*

– Nehéz dolguk van és lesz a fiataloknak, az biztos. Manapság már nem ismerik úgy egymást, sem az elődöket, hogy tudják, kit, mivel lehet megkeresni, milyen tanácsot kérhet tőle. A mi időnkben például bárki, bármikor felcsengethetett a másikhoz. A barátok meg nem egyszer azzal, hogy ilyen-olyan okból hadd aludhassanak ott, akár a kanapén is, s ha nem volt hely, akár a földön. Nem voltak hosszas egyeztetések, bejelentkezések. Nyitottabbak és spontánabbak voltunk. Jelenleg nem tudom, hogy a fiataloknál ez így működik-e, de nem hiszem. A Lyukasóra íróiból sok ilyen barátom volt, akikhez bármikor felcsengethettem, s ők is hozzám. A Lyukasóra mindig is igazi bázis volt. Micsoda huszonöt év! ♦♦

„Ugy mentem el innen, mint kis gyermek.
És mint meglett ember úgy jöttem meg.
Hej azóta húsz esztendő telt el
Megrakodva búval és örömmel...
Húsz esztendő... az idő hogy lejár!
„Cserebogár, sárga cserebogár.”
(Petőfi Sándor)

AZ ELSŐ LYUKASÓRA A TELEVÍZIÓBAN

1991 őszén indult meg a tévében Mészöly Dezső havonta sugárzott irodalmi műsora, a Lyukasóra. Azóta százazrek nézik, s lelik benne gyönyörűségüket, de az első adások lassan feledésbe merülnek. Egyszer talán könyv alakban is sikerül megjelentetni őket, mi azonban addig is szeretnénk feleleveníteni némelyiket, ezúttal a legelsőét. Ez mindjárt olyan hangot ütött meg, amelyet a műsor nézői-hallgatói azóta is szívükhöz szólnak éreznek.

(Varga Domokos szerkesztő, 1992, 1. szám.)

(Részletek az első adásból)

Mészöly Dezső mint játékvezető: – Kedves barátaim, lyukasóra van! Emlékeztek még, hogy örültünk diákkorunkban ennek a szónak, s mindannak, ami utána következett? Ha egy tanár betegségre vagy más közbejött akadály ilyen gazdátlan ötven-hatvan perccel ajándékozott meg bennünket. Ilyenkor játékainkban, beszélgetéseinkben, bolondozásainkban sajátosan keveredett az iskola szelleme és a komolytalan, zabolátlan szabadság légköre. Nos, hát valami ilyesmivel ajándékozunk meg magunkat. Játsszani fogunk. A játék az volna, hogy közismert nagy költőktől (de csak az egészen nagyoktól, az „érettségi tételektől”) egy-egy rájuk – közhit szerint – nem jellemző versrészletet idéznénk, s ki kellene találni: ki írta az idézett szakaszt? Tapasztalatom szerint hallatlanul érdekes dolgok derülnek ki ilyenkor. Rádöbbenünk, hogy – nyilván az iskolai irodalomoktatás folytán – mily sematikus kép él bennünk nagyjainkról, akik sokszínűbb, többreütőbb, izgalmasabb személyiségek, mint bárki gondolhatná. No, de túl sokat is beszéltem már, hadd adom át a szót

nektek. Adjunk fel egymásnak ilyen idézetekkel kitalálni való rébuszokat, s nevéssünk, ha sikerül „vermet ásnunk” egymásnak! Legjobban pedig azon, ha olykor magunk esünk bele a magunk ásta verembe.

Lator László: – Irgalmas leszek hozzátok, hogy könnyebb legyen kitalálni, nyolc sort idézek négy helyett: „*Szivünk gyönyörrel oly teljes tele,/ hogy szinte elfáradtunk már bele./ Mit most nekünk a más izlése itt? Kövessük, ami nekünk jól esik./ Mi mindent nem miveltem már veled! / A szemeimmel majd megettelek;/ aztán izenként harapdáltalak,/ és rágicsáltam a kis ujjaidat.*”

Mészöly: – Most, hogy két strófát hallok ebből a versből, határozottan érzem már, hogy sokkal nyersebb, vadabb ennek a hangulata, stílusa, mint a fiatal Babitsé...

(Sorban hangzanak el a jelenlévők – Gyurkovics Tibor, Lukácsy Sándor, Mácsai Pál és Ráckevei Anna – sejtései, tippjei. Ilyen nevek merülnek fel: Szabó Lőrinc, Petőfi..., majd félénken felvetve a nevet, Ráckevei Anna Juhász Gyulát említi.)

Mészöly: – Juhász Gyulát érzem legkevés-

bé valószínűnek, ő sohasem jutott el Annájával – vagy „Annáival” – a kisujj rágicsálásáig.

Lator: – Elárulom végre: Vajda Jánost idéztem. *Idyll* című verséből való az elhangzott nyolc sor.

Mészöly: – No, ez klasszikus példa arra, hogy milyen egyoldalú kép él bennünk Vajda szerelmi lírájáról. Érthető is ez, hiszen mindnyájunkban a *Húsz év múlva* közismert – és méltán gyönyörűnek tartott – sorai szólnak meg, valahányszor Vajda szerelmi lírája szóba kerül: „*Mint a Montblanc csúcán a jég,/ Minek nem árt se nap, se szél,/ Csöndes szívem, többé nem ég:/ Nem bántja újabb szenvedély...*” – Egy reménytelen, soha ki nem elégtelt sóvárgás szívbe markoló verse. De hát addig a húsz évig is élni kellett valahogyan. Hogyan? Erről mond egyet-mást ez az *Idyll*. Laci, nem olvasnád fel az egész verset?

Lator: – Szívesen. (Felolvassa az egész rendhagyóan remek, realista életképeket, amelyekben a költő szeretőjével kettesben két cirnos cicájukat figyeli, amint azok egymást pofozva kezdik a szerelmi játékot. Majd lezárva a verset.) „*És mégis érzem, ez mind nem elég!/ Jó volna tán egy kis keserűség?/ Jer, kis bolondom, jer hamar te kis/ cicus, pofozzuk egymást el mi is!*”

Mészöly: – Hát, igen, Vajda szerelmi lírájáról akkor lesz teljes és igaz a képünk, ha a *Húsz év múlva* és a *Harminc év után* nyilallóan fájdalmas strófái mellett rögzítjük emlékezetünkben ezt az *Idyll*-t is, amely – tegyük hozzá az eddigiekhez – valószínű „szexuális forradalomnak” hathatott a múlt század végének még mindig biedermeier hangulatú hazai légkörében. Tibor, te már nagyon fészkelődsz, úgy látom...

Gyurkovics Tibor: – Jól látod (papirosot vesz elő): „*Él a nagy Isten és semmi se megy kárba,/ Magyarok se lettünk pusztulni hiába,/ hanem példát adni valamennyi népnek,/ mily görbék s biztosak pályái az égnek,/ Ebből tudhatod már, mi a magyar dolga,/ hogy az erős előtt meg ne hunyázkodna.*”

(Nagy csönd támad az idézett sorok után. Annyira Arany János ízű ez a hat sor is, hogy könnyen Aranyra tippelhetnénk, ha nem tudnánk, hogy vermet akarnak nekünk ásní... A találgatások után kiderül, hogy ezt meg Babits

A Lyukasóra alapításakor

(1992. október, 1. szám)

A Lyukasóra folyóirat kiadója, a Magyar Írókamara első, alapító közgyűlésén 1991 októberében hárman tartottak székfoglalót. Keresztury Dezső és az azóta elhunyt Vas István a verseiből adott elő, Hubay Miklós pedig új Gulyás Pál-tanulmányát olvasta fel. Keresztury Dezső és Vas István székfoglaló versei már megjelentek nyomtatásban. Illőnek tartjuk mégis, hogy a *Lyukasóra* is helyet adjon nekik, hiszen vallomásos versek: a választás is nyilván ezért esett rájuk a kamarai első bemutatkozáskor. Bevezető szavaiban Keresztury Dezső elmondta, hogy a Széchényi Könyvtár kéziratárában, ahol dolgozott, gyakran felkereste Illyés Gyula. Sokat beszélgettek a Telekiekről, Illyés ugyanis épp az idő tájt írta *Különc* című drámáját Teleki Lászlóról, ő róla pedig tudta, hogy közeli kapcsolatban áll Teleki Pállal. Ezekben az eszmecserekből fogalmazta meg: milyen érdekes, milyen furcsa és milyen tragikus magyar sajátosság, hogy annyi szabadságharcos, kiváló közéleti ember, a jó ügyek, a nemzeti feladatok vállalója vetett véget kötéllel vagy golyóval az életének. Erről elmélkedve írta akkortájt az alábbi verset. (a 6. oldalon) ➡

(Varga Domokos szerkesztő)

ARMAGEDDON

És már látni kezdik amaz Armageddon,
 Ahonnan a Sárkány meg a hamis próféta
 Rájuk tájta torkát káromlással telítve;
 Ahol a nagy Parázna bíborba meg skarlátba
 Öltözöttek ül a vörös fenevadon,
 Amelynek hét feje és tíz szarva vagyon.
 De ott a hét Angyal és kiönti sorban
 Felgyült haragjának színültig telt poharát,
 S olyan lesz a tenger, mint a megalvadtt vér,
 És elpusztul benne minden élő állat,
 És lesznek akkor nagy zendülések,
 És villámlások és mennydörgések,
 És köeső esik, agyoncsap mindenkit,
 Akin ott a vörös fenevad bélyege,
 S háromfelé szagatják a skarlát Paráznát,
 Aki a megalvadtt vértengerbe vették.
 És akkor egy fehér lovon ülő férfi
 Foglyul ejti lézersugárral a vörös
 Fenevadat s ezer évre láncra veri.
 És lesz nagy ujjongás és minden igazak
 A musztáng lovasa elé leborulnak.
 A Seregek Ura nagy cowboykalapot
 Terít a világra. És annak alatta
 Állnak a templomok és állnak a gyárak.
 És nagy csend lesz akkor, s békesség a földön
 A jóakarató embereknek. Ámen.

Mihály írta élete vége felé, a második világháború kitörése előtti feszült és nyomasztó hazai atmoszférában.)

Mészöly: – Nem akarom, hogy mi öregek uralkodjunk a terepen. Pali, olvasd fel nekünk azt, amit a kezdedben tartogatsz!

Mácsai Pál: (Elővesz egy vaskos kötetet, amely gondosan csomagolópapírba van burkolva, nehogy a könyv külseje elárulja a költő személyes nevét.) „*Úgy-e pajtás! / Volna nékem bánatom is, / csitítgatom, altatom is. / Nincs rendben a szíve tája, / Legény felett itt bújába. / Igyunk azért, igyunk pajtás. / Itt a kancsó – egy jó hajtás. / Ne gondoljunk bánatunkra, / Azért jöttünk, vigadjunk ma! / Hej! az a lány, az se bánja, / Ki iszik itt bánatába.*”

(Nagy csönd támad az idézet után, mert mindenkinek Petőfi jut eszébe, de mindenki sejti azt is, hogy ha ez valóban Petőfi-idézet volna, akkor nem adta volna fel kitalálónak Pali. Az általános tanácstalanság után megszólal Mácsai.)

Mácsai: – Könnyítésül felolvasok még néhány sort, amelyből kiderül, hogy a bánatában borozó legény *árva* gyerek. (Felolvas több markáns versrészletet, mire mindnyájunkban feltámad a sejtés, hogy itt nem akármilyen Petőfi utánczóról van szó... De nem is lehet, hiszen a játékszabály az, hogy csak az egészen nagyoktól szabad idézni.) – Nos, elárulom, József Attilát idéztem. Egy fiatalkori versét.

Mészöly: – Egy nagy orosz író, mint tudjuk, azt mondta: „Mindnyájan Gogol Köpönyegéből bújtunk elő.” Mi magyarok meg – úgy értem, mi magyar költők –, úgy látszik, elmondhatjuk magunkról: mind Petőfi köpönyegéből bújtunk elő.

Gyurkovics: – Dezső, most már végre te is adj fel nekünk valami kitalálónivalót, ne csak elnökölj és kommentálj!

Mészöly: – Boldogan. De mert időnk véges, ezúttal egy kissé hosszabb idézetet kínálok fel megfejtésre, hogy könnyebb legyen kitalálni. Ki írhatta ezt? „*Ott álltak kettecskén a kútágas mellett, / Mindegyik magában sokat töprenkedett, / S hogy megindult a szó, s szemük keveredett, / Beszélt a katona sok cifra esetet: / Miként járt iszonyú magas hegyek felett, / Hogy hátával szinte dörzsölte az eget, / Melyek mind megszótkot, mikorra felvirradt; / Hogy sétált a göncöl szekéren fel s alá, / Bakkanca talpát a tenger nyalogatá; / S hogy végre kiült a világnak szélire, / S úgy lógatta lábát a fakó semmibe.*”

Gyurkovics: – Ez a János vitéz.

Mészöly: – Ha a János vitézből való volna ez a részlet, akkor nem adtam volna fel. (Általános tanakodás következik, amelynek eredménye az, hogy a versforma után ítélve talán Arany ifjúkori munkájából való idézet.) – Nos, elárulom, Vörösmarty *A katona* című munkájából idéztem. Az érdekes az, hogy ezt a verses elbeszélést Vörösmarty jó néhány hónappal előbb publikálta, mint ahogy Petőfi a János vitézbe

belevágott volna. Esküdni mernék, hogy Petőfi olvasta Vörösmartynek ezt a munkáját, s mindjárt meg is kívánta. Egyszeriben elhatározhatta, hogy ír ő is valami hasonlót, de még színesebbet, még kapósabbat...

Ráckevei Anna: – Én mindjárt gondoltam, hogy ez az idézet mégsem a János vitézből való, mert bakancsos katonáról van benne szó, márpedig János vitéz huszár volt.

Mészöly: – Milyen jó nyomozó észjárásod van, Anna. Igazad van, a huszárnak *csizmája* van! De ha már újra átvehetem a szót, hadd olvassom még fel az egész magyar irodalom legkeserűbb négy sorát: „*A sövény alatt dülök el, / A cigányok temetnek el, / valami vén cigány lők be, / Dögkutyával egy gödörbe.*” – Elárulom, ezt az idézetet múltkorában is feladtam kitalálni valónak egy illusztris társaságban, ahol akadt tudós irodalomtörténész, költő, esszéista, versmondó színész – és senki sem jött rá, ki volt a költő, kivéve Ráckevei Annát, mert ő is jelen volt.

Ráckevei: – Nekem könnyű volt kitalálnom, mert mi a főiskolán énekeltük ezt a verset.

Mészöly: – Mindenki a huszadik században kereste a szerzőt, csak te nem.

Ráckevei: – Ez a vers a *Panyó Panni*, Petőfié.

Mészöly: – Úgy bizony. A szegény falusi kurváról, a „csárdás cselédről” szól ez a vers, ő fakad ki ilyen keserűen...

Lukácsy Sándor: – Hohó, akkor ez szerepjátszó vers, lépre csaltad a társaságot, mert itt Panyó Panni beszél, nem Petőfi.

Mészöly: – Ez volt a ravaszság benne. De nem is volt ez olyan nagy ravaszság, mert kétféle, hogy itt *csak* Panyó Panni keserősége fakad fel. Ez a keserűség Petőfié is. Nem úgy játssza itt Petőfi Panni szerepét, mint valami kabarészínész, aki nőimitátorként brillírozva kápráztatja el a publikumot. Inkább úgy éli át a szerepet, mint azok a nagy színészek, akik a maguk legbelsőbb lelki tartalmához igazítják, gyúrják át a vállalt szerepet, s átéléssel játszanak saját mélyeikből merítve. S hadd mondok el még valamit. Van valami hátborzongató balsejtelem is ebben a négy sorban. Petőfi lírájában két szívbe markoló, szuggesztív temetési vízió van. Az egyiket mindnyájan ismerjük, az *Egy gondolat bánt engemet* végéből: „*Ott szedjék össze elszórt csontomat, / Ha jön majd a nagy temetési nap, / Hol ünnepélyes, lassú gyász-zenével / És fátyolos zászlók kíséretével / A hősöket egy közös sírnak adják, / Kik érted haltak, szent világszabadság!*” – Ez a temetés vágyálom maradt. Petőfi úgy képzelte el sírba tételét, hogy egy győztes szabadságharc végén következik be, s mint tudjuk, nem így történt. Utoljára egy sűrű kukoricásba látták befutni Petőfit, bizony, kukoricatövek élő

sövénye alatt dülhetett el ő is, ismeretlenül, nyomorultul... Másnap a gondos helybeli szász polgárok megbízták a környékbeli faluk sintereit, hogy takarítsák el a hullákat. A sintérség hagyományosan cigányfoglalkozás volt... Igen, úgy temették el Petőfit is, mint Panyó Pannit: „*Valami vén cigány lők be – dögkutyával egy gödörbe*”... De ha már itt tartunk, Anna megkérhetünk-e, hogy mond el nekünk ezt a verset.

Ráckevei: – Elmondom, de előbb hadd hozok magam is egy idézetet.

Mészöly: – Bocsáss meg, jó, hogy figyelmeztetsz, te még nem adtál fel nekünk kitalálónivalót!

Ráckevei: – Ezt ki írta? „*Annyit sem ér az élet, / Mint egy eltört fazék, mit a konyhából / Kidobtak, s melynek oldaláról / Vén koldús nyalja a rászáradt ételt!*”

(Nagy csönd támad, amelyet végül Lator László tör meg.)

Lator: – Nem a *Felhők*ből való ez?

Ráckevei: – De igen.

Mészöly: – Ez is Petőfi! Érdekes, hogy ezt Petőfi írta, de az is, hogy Anna épp ezt választotta ki számunkra.

Ráckevei: – Most már elmondom a *Panyó Panni*t. (Befejezésül felolvassa Petőfi: *Panyó Panni* című versét.) ♦♦

(A hírek szerint, több mint huszonnégy év után, a múlt év végén megszűnt a Duna tévében a lapunk nevét viselő *Lyukasóra* műsora.)

Száz darab Lyukasóra

(2001 januárjában, a századik Lyukasóra megjelenésekor Gyurkovics Tibor az alábbi írásában a lapindításra emlékezett vissza.)

Ott állt az ágyam végében Bertha Bulcsu és Cseres Tibor a kórházban, 1992 márciusában. A rendszerváltás kezdetén. Hogy mi lesz? Telik az idő, el kellene indítani tervezett irodalmi lapunkat. Könyörtelen kedvességgel hajoltak fölém, hogy nógassanak, mintha én lennék a főnök. Engem akkor egy hónapja terített le és ki az infarktus, próbáltam lábadozni és nyöszörögni – nem volt oly sok reményem magam felépüléséhez sem, nemhogy az előző évben lázasan felcsigázott világmegváltó és szabad világú új folyóirat elindításához.

Folyt a kis rendszerváltás. Úgy, ahogy nálunk szokásos – lázasan és lassan. Eladdig igencsak távol tartottam magam a politikától, még a kultúrpolitikától is. Abban a zord reményben írtam, hogy a mű marad. A többi hacacaré. Théophile Gautier híres sorait vallottam magaménak: „Minden rom. A művészet örök. A többi por. A népet túléli a szobor.”

Annyira felbolydult a hihetetlen világ – oroszok kimenetele, amelytől többek közt Márai is függővé tette hazajövetelét, amely végül is a halálba torkollott, nekem ez akkor is csak félig sikeredett –; szabad márciusok és tűzpróbás adyk: „De Tűz és Tűz, én ifjú testvéreim, / Jaj, a Tűzet ne hagyjátok kihálni, / Az Élet szent okokból élni akar, / S ha Magyarországra dob ki valakit, / Annak százszorta inkább kell akarni.”

Nos, ez szállongott a levegőben. Fújta a hajunkat a szél, még ott az ágyon is, a kórház-

ban. Mi már akkor a magunk részéről – Bertha is, meg én is, meg a mieink – benne voltunk régről történő rendszerváltásunkban. 1988-tól közel három éven át csináltunk egy türethető lapot. *Új idő* főcímmel és főembereinkkel, a vagány és vehemens penészleki Végh Antal anyagi szervezésében – Bertha, Csukás, Gyurkovics, Hernádi, Lázár, Szakonyi –, mely lap tisztességes és hatásos képviselője volt mindannak, amit közel egy évtizede a *Régi Sípok asztaltársaság* igen heveny összejövetelein békés ellenállásban eltöltöttünk. Talán úgy mondhatom, a mifajta írók már kezdetüktől és eleve benne voltunk a belső rendszerváltásban, vagyis önmagunkban, írásainkkal, lelki alkatunkkal és némi tehetségünkkel – galsaistól, mándystól, weöresöstől, hubaystól, hernádistól, csukásostól, páskándystól, pilinszkystól, bellástól, ághastól, karinthystól, kardos-géstől, csurkástól, konrádostól –, s ezt a fajta irodalmat kívántuk csinálni.

Miután akkortájt az Írószövetségnek közel ezerszáz tagja volt – ennyi talán Angliának is becsületére válnék – úgy gondoltam, -tuk, hogy létre kell hozni egy államtól igencsak független írószervezetet – afféle kamarát –, amely igyekszik minőségi barátokat csoportosítani hatvan-száz fős létszámmal, válogatott cigánylegényekkel. Így alakult meg a *Magyar Írókamara* – a mai *Magyar Írók Egyesülete* –, 1991. február 4-én Bertha Bulcsu, Cseres Tibor, Csoóri Sándor, Dobos László, Fodor András, Görgy Gábor, Gyurkovics Tibor, Kertész Ákos, Nemeskürty István, Sütő András, Szakonyi Károly, Tornai József alapító tagsággal, s elhatároztuk, hogy saját lapot csi-

nálunk. Ez lett a *Lyukasóra*, amelyet '92 márciusában próbált belőlem kicsikarni Bertha meg Cseres a betegágyon, s amelynek végül is kezünkben tarthatjuk a *századik lapszámát*.

Kérem, így sikeredett. Ez lett. Akkoriban az új szelek és hátsó szelek hatására az irodalomban is elszabadult az a neo-pokol, amely a politikai változásokkal párhuzamosan és ürügyén valamiféle „szövegirodalom” neo-avantgárd, talán nyugatról is utánzott áramába torkollott.

Mi szerettük volna megtartani azt a pszichológiai realitású irányt, amelyet addig is műveltünk, s amelyet ma is legmaibbnak érzük, persze az idő feltartóztatathatlan áradásával együtt. Ily módon választottuk végül is a *Lyukasóra* címet – megtartva és megbecsülve a szabad órák tanár-, állam-, pártfüggetlen szellemét. Akkoriban indult el a tévés műsor, ahonnan Mészöly Dezső szabadalmaztatásával magunk is „olvasói lapot” írtunk mottóul, jelezvén, hogy embereknek és nem csak az irodalomnak írunk irodalmat, másrészt igyekezve megőrizni magunkban a „homoludens” örök szabadságát, aki még a kaszának is, királynak is megfricskázza az orrát, ha arra kerül a sor. Ezenkívül nem feledvén, hogy akár örömteli, akár kevésbé, mind olyanok, magyarok vagyunk, akik ezen a nyelven élünk-halunk, írunk, írhatunk.

Köszöntöm régi társaimat, akik már elszállingóztak a ködben, de akkor is arra nyüstöltek – mint a muszáj-Herkulest –, csináljuk. Hogy talán a szobrot is túléli a nép. S „Mégiscsak száll új szárnyakon a dal.../ Mégis győztes, mégis új és magyar.” ♦♦

KERESZTURY DEZSŐ JELKÉP

Ha nyugtalan éjeken fölriadok pisztolydörgéseket vélek hallani: Széchenyi rémlik föl, aztán a Telekiek; – az első László, kit beugratni csaltak haza, a harmadik Géza, ki frontokon repült át békét szerezni; de főként a második: Pál, a földrajz tudósa, ki, amikor kellett, odahagyta tanszékét egy sokkal nagyobbért: s lett szabadcsapatos, mikor ezt kívánta a hely s a perc: mert Európa; melyet egy roppant város köreiként fejtett meg vak önzéssel szétszaggatta levert országát. Ő mindig a szervezen nőtt egységeket

kereste a világban: a földekét, az embereket. Nagy oktató volt; elkalandozott, de szétindázva, szinte követhetetlen is egy célra tört; – kurátora volt az Eötvösnek: nem vette rossz néven, ha kifigurázták roppant körmondatait; közénk állt labdát rúgni, nem volt „deli magyar”, törekeny alakján derűt keltett a rövidnadrágos cserkész-egyenruha: de abban a körben látta a nemzeti javaréteg iskoláját. A nagy tömegben egyedül maradt mindig: nem tudom feledni, ahogy egy Szentistván-napi körmenet élén, egyszerű díszmagyarban, örmény anyja vonásait vegyítve székely őseivel, Buda sírnivaló sugárzásában lépkedve: a nehéz magyarság jelképévé nőtt magánya. Példa lett végső tette is: elszánt tiltakozása a „szövetséges nagyhatalom” perfídiája ellen. Ne kérdezd,

ki írta elégszer ma sem olvasható búcsúlevelét s ki húzta meg a ravaszt: de azt tudd, ki adta kezébe a fegyvert, nem hagyva más módot tiltakozásra; kik szegték meg szavukat, hogy a nagy halott helye ott lesz az igazságtételnél, mely gonoszabb lett a botor réginél, s ahol még nevét se említették?! Ki védte meg ott a tájékozatlan bíraktól az igazságot, a csalfá erénycsöszöktől az erényt?! – S mégse pusztulása legyen példa a cserben hagyott népnek, mely – volt oka rá! – követte volna, ha meg nem menti az ős parancs, hogy folytatni kell: az élet élni akar. – Rá emlékezve élek aggastyánként is remélve, hogy erkölcsét őrzik meg hű új nemzedékek; hogy példája parancsoló emlék lesz: fényes csigahéj: kemény csontüregében ott zúg a folytonosan újuló világ visszhangja mint az örök tengerek zúgása...

Délutáni beszélgetés

Bertha Bulcsu kérdezi Csoóri Sándort

(Bertha Bulcsu szívesen vállalkozott a kérdező riporter szerepére is. A Lyukasóra folyóirat Délutáni beszélgetés rovata az ő ötletére indult útjára 1992-ben. Ezeket az író társakkal, művésztársakkal folytatott beszélgetéseit kötetbe gyűjtötte, s Délutáni beszélgetések címmel 1978-ban megjelentette.)

(Lyukasóra, 1993, 12. szám, részletek)

– Ma Magyarországon vagy Európában milyen embercsoportokhoz sorolod magad? Hol helyezkedsz el a társadalmi megbecsülés és önbecsülés skáláján?

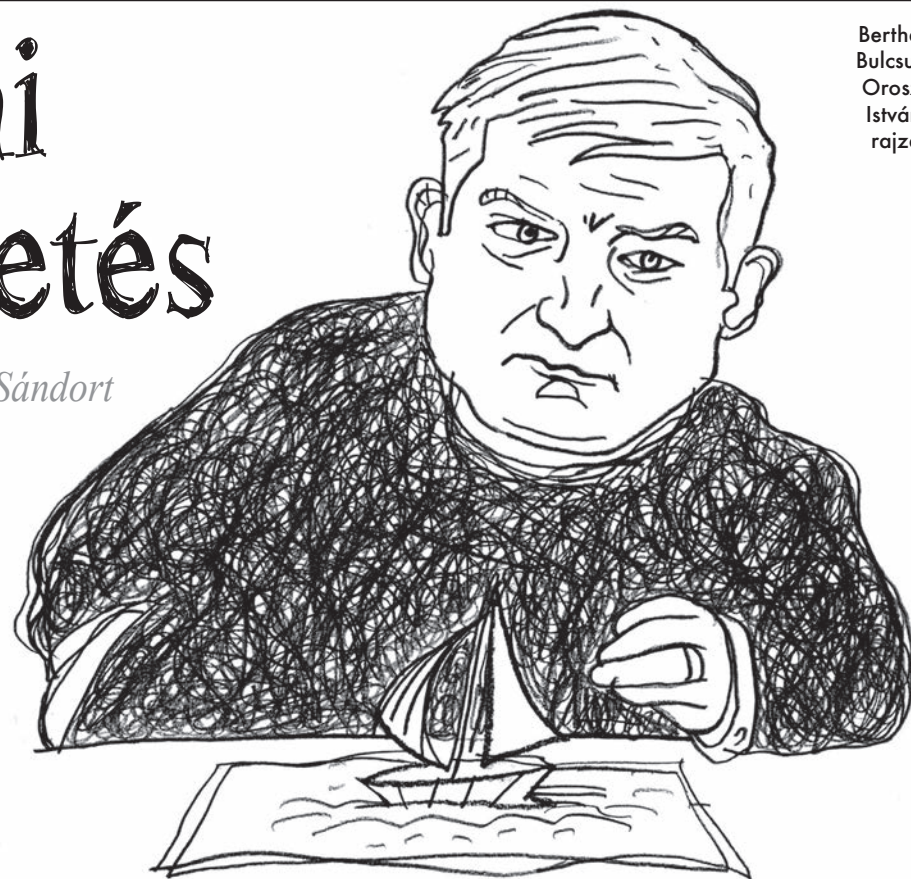
– Nem igen szoktam besorolni magamat ilyen vagy olyan csoportokba. Ezt általában mások végzik el helyettem időről időre. Legtöbbször felületesen. De te most nem mások véleményére vagy kíváncsi, hanem az enyémetre. Mit mondhatok? Még a legegyszerűbb, ha azt mondom: értelmiségi vagyok, aki sose felejt el, hogy paraszt. Fogalmazhatnék úgy is, hogy az egyik felem paraszt, a másik értelmiségi. Ez azonban olyan kettészakítotttságot jelentene, amelyet én soha nem éreztem. [...]

– Sok műfajban dolgozol. Van ennek valamilyen belső kényszerűsége?

– Legszívesebben mindig verset írtam volna, mert Magyarországon, talán Bartókot kivéve, a legteljesebb emberi, történelmi, lírai jelenlét a tizenkilencedik és a huszadik században is a költészetben fejeződött ki. Az irányt, a jelleget, a szenvedély hőfokát mindig a költők élete, műve mutatta. A költészet mesterei nálunk az élet mesterei is voltak. Akár úgy is, hogy mesterei el tudták veszíteni. Adyt nemcsak az élők, hanem a halottak élén is az első hely illeti meg. De sóvárgásaim ellenére az életem úgy alakult, hogy nem mindent tudtam belezsúfolni a versbe.

– Kihez vagy kikhez kötődsz az előző generációkból, munkásságukból mit akarsz folytatni?

– Soha nem tűnődtem azon, kihez tar-

Bertha Bulcsu,
Orosz István
rajza

tozom vagy kapcsolodom az elődeim közül. Legfeljebb voltak az életemben olyan pillanatok, amikor Ady volt az isten. Ady, akiben minden emberi, történelmi tulajdonságunk nagyarányúan, pompásan, szélsőségesen, vakmerően kifejeződött. Aztán volt korszakom, amikor József Attila, Németh László, Illyés, Szabó Lőrinc izzított át jobban. De megemlíthetem Juhászt, Nagy Lászlót és a barátaimat, el egészen Ágh Istvánig. A kortársaimhoz ugyanúgy kötődöm, mint az elődök-

hoz. Prózát Kosztolányitól, Illyéstől és Bálint Györgytől tanultam. [...]

– Ha nem írsz, mit csinálsz? Van valamilyen kedvenc tevékenységed?

– Ezerféle dolgot. Értsd szó szerint! A tékozló fajtájúak családjához tartozom. Én csakugyan elhittem, hogy ez az ország a mi országunk, s nehezen viselem el, ha nem azok a dolgok történnek, amelyeknek történniük kéne. Ilyenkor aztán szaladgálok fűhöz-fához. Lenézem magamban a fontoskodó, az izgága, a közvetítő, a beavatkozó, a taktikus lényt, mindezt erőpazarlásnak is tekintem, de tapasztalnom kellett, hogy a személyes jelenléttel fontos igazságok is jelenvalókká válnak. [...]

– A jövő mit tartogat az emberiségnek?

– Nem tudom. Bevallom, ha gondolkodom is róla sokat, ritkán írok erről. Sokkal jobban foglalkoztat a múlt idő, mert azt gondolom, hogy a civilizációs korszak emberének sokkal inkább a múltjáról kellene gondolkodnia, mert akkor a jövőről való gondolatai is kézzelfoghatóbbak, tapinthatóbbak lennének. Olyan jelenséget figyelhet meg az ember, hogy a civilizáció az emberből a történelmi érzékenységet a legszívesebben kiölné. Mire alapozom? Van valami önteltség abban, hogy a civilizáció reményeitől megpendült elmék azt hiszik, hogy a tudomány, a technika mindent meg tud oldani. Ha sok mindent meg is old, megoldásaival egy időben sok mindent el is pusztít. A történelmileg kialakult emberiség-helyzeteket lehetetlen laboratóriumi eszmékkel megoldani. Mert ami ész és logika szerint tökéletesnek látszik, lehetséges, hogy az érzelmeknek, az érzelmeknek, a hátunk közepének visszataszító. [...]

FODOR ANDRÁS

LELKIERŐ

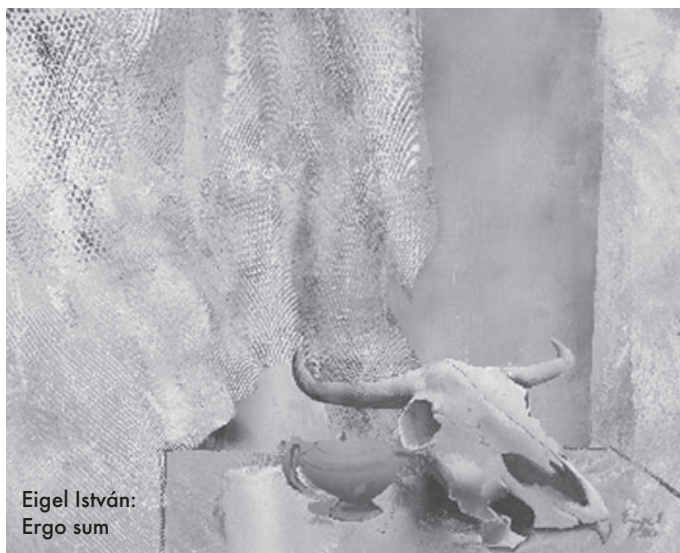
Ismerek valakit, egy asszonyt, ki már nem lát és nincsen hangja se. De él, ragaszkodik hozzánk és az arcába hajolva, suttogva még lehet beszélgetni vele.

Azt mondd, elfogadnád, ha öregedve egyszer így hunyna ki szemed, hisz annyi rád leselkedő veszélyből menekedve, nyugtatna már az is, hogy láttál eleget.

Így hát nem csak a kegyes megbocsájtók kiváltsága az ámulva csodált erő, a belső béke, boldog az is, kinek a lelke ablakán semmi világi hívság, a továbbbélők irtalma se néz be.

(Lyukasóra, 1992.)

Írók a hadak útján

Eigel István:
Ergo sum

(A szerző ezt a visszaemlékezését nem sokkal a halála előtt küldte el a *Lyukasórának*:

Lyukasóra, 1993, 2. szám)

A Székely Határvédelmi Parancsnokság (Széhvéd) szovátai részlegénél hadbiztosi feladatokat láttam el 1944 tavaszán (huszonnyolc osztály, alakulat dologi ügyeiről gondoskodva), amikor a mozgó hadikórházhoz került *Asztalos István*, a jeles kolozsvári író. A királyi román hadseregből érkezvén, olyan rövid honvédségi átképzésen esett át, hogy még jelentkezni sem tudott magyarul, mert az „alázatosan jelentem”-re nem állt rá a szája, bár az amonnan hozott rendfokozata szerint már tizedesként érkezett Szovátára.

Megörvendtünk egymásnak, mert én regényei, novellái szerint becsültem őt, ő meg engem azért, mert a *Termés* című folyóirat főszerkesztőjeként (Bözödi, Jékely, Kiss Jenő és Szabédi mellett) gondozta csaknem minden számban megjelenő verseimet.

Dologidő után együtt sétálgattunk a korzón, vagy vízipóloztunk a Medve-tó testkönyítő, sós közegében.

Ő legénységi állományú, noha tisztas, én felelős beosztásban – tiszt. De magasabb is voltam, mert ő alacsony; büszke szóhasználatával emlegette, hogy ő a legkisebb magyar író, mert Móricz Zsigmonddal megismerkedvén, egymásnak háttal állva összeméredztek, s csak akkor mondta Zsiga bácsi: „Nohát, nem én vagyok a legkisebb magyar író.”

Hogy miről beszélgettünk ott, az egykor elegáns fürdőhely korzóján föl s alá sasírozva? Főként ő beszélt. Beszédes ember volt, családijára, főként fiára büszke. De az alagútépítés, a bodzai, a bodzafordulói alagútépítés, a balkáni, dél-európai vándormunkások, baráberkek körében olyan életszerűen, életszagúan képzett meg ott számomra Pista szavai nyomán, hogy szinte magam is saját regényt tudtam volna rögtönözni, ha ez a feladat nem lett volna éppen az ő szép előjoga.

Sétálásaink közben hol én kerültem az ő jobbára, hol ő az enyémre, minthogy visszautaink közben nem cseréltünk helyet. Ez szemet szűrt feljebbvalónknak, de különösen Bajka Miksa ezredesnek, közvetlen parancsnokomnak. Meg is kérdezte, miféle legénységi állományú egyénnel sétálgatok én nyilvánosan. Elmondtam neki, hogy Asztalos elismert, kitűnő író, Baumgartner-díja is van, bár érettségije, sajnos, nincs, s ezért nem visel karpaszományt tizedesként. „Nos, hát – mondta Bajka ezredes: a kedvedért legyen holnaptól legalább szakaszveze-

tő.” S másnap felvarratták Pistával a harmadik csontcsillagot, s ezáltal megemelték a zsoldját is. Idő múltával és hosszas megfontolás után, nyilván tájékozódván valahonnan Asztalos irodalmi státusáról, így szólt hozzám Bajka ezredes: „Te, kérlek, nem bánom, hívd meg barátodat holnaptól a tiszt asztalhoz. De az illendőség azt kívánja, hogy legalább őrmesterré léptessük elő.”

A tiszt ebédre Pista már ezüst csillaggal, ezüst paszományosan jelent meg, sőt feszengett, ahogy az egész ebéd alatt is az asztalvégen a hadapródok között, ahova ez alkalommal én is alászálltam, hogy a bemutatkozó társalkodást közvetlenül segítsem. Nem hallgathatom el, hogy a századosokkal, főhadnagyokkal tarkított tisztikar asztali beszélgető modora és társalgási anyaga nagyon különbözött Pista eszmevilágától és a sétáink alkalmával előkerülő irodalmi és társadalmi elmesúrlódásainktól. Észrevette ezt Bajka ezredes úr is: ezért sértődés nélkül eleget tett Asztalos általam közvetített tiszteletteljes kérésének, hogy ne kelljen a jövőben a tiszt étkezéseken részt vennie.

Már visszavonulóban Székelyföldről, október 15-e után úgy határoztunk, hogy Horthy Miklós utódának, Szálasinak mint legfőbb hadúrunk nem tartozunk engedelmisséggel, s megszakítjuk kapcsolatunkat a céltalanná vált székely határvédelemmel. November elején kétszemélyes kis szolgálati Fordommal magamhoz szólítottam Palócföldön Asztalost, s megindultunk Budapest felé, négy hétre szóló szabadságos leveleket szerkesztve magunknak. Gondolván naivan: négy hét elég lesz a háború befejezéséig. De már az első órában majdnem megfeneklettünk. Kisterenyén egy integető törzstisztnak nem álltunk meg. Utánunk lőtt pisztolyával. Erre megálltam, kipattantam a kocsiból, hogy megtoroljam. Ám harsogva, részegen bemutatta magát, hogy megrettenjünk: „Vén Zoltán ezredes aransarkantyús vitéz vagyok! – Nem tudhattam, ezredes úr – mentettem ki magam.

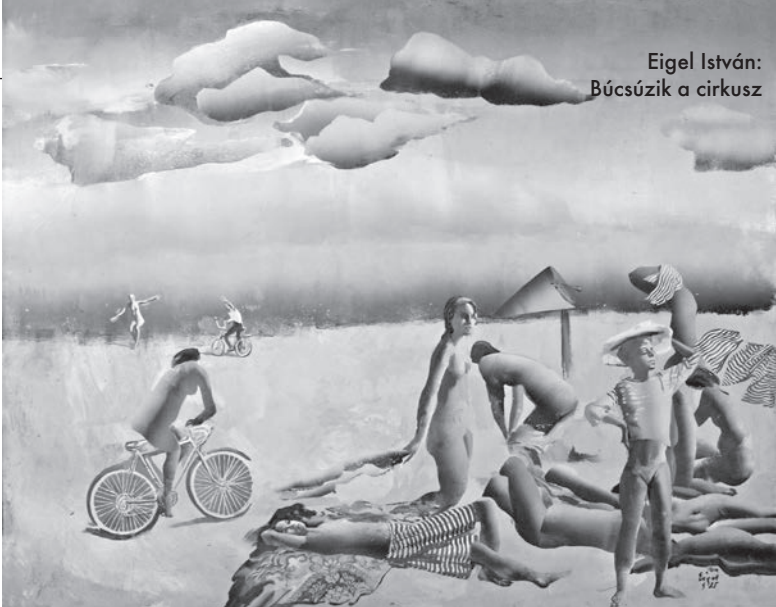
Halk, de katonás viselkedésű mint afféle kótyagos részegét váratlanul megszéledítette. Pisztolyát táskába süllyesztve kezét nyújtott: „Szervusz!” Én katonás, kemény hátraarccal igazoltam, hogy igaz ügyben utazunk.

A négy hét háború-vegezetlenül lelet, s szabadságos levél avultán katonaszökevényekké váltunk. Ezért nagyon kedvünkre érkezett az értesülés, hogy egy Mikó Zoltán nevű vezérkari százados, a Kiss János altábornagy által szervezett katonai ellenállás megmaradt tagja, a Vezérkar különleges feladatokkal megbízott részlegének vezetője, harcálláspontján, a Bimbó út 51-ben vár bennünket, haladó magyar írókat, hogy törvényesítse, vagy legalábbis igazolja elszakadásunkat a vesztes háború továbbfolytatásától.

Nem fölösleges talán felsorolnom, kik vettük át ott december elején a magyar vezérkari főnökség nyílt parancsát, amely szerint mi országos fontosságú hivatást teljesítünk, s minket mozgásunkban, tevékenységünkben senki nem korlátozhat. Ott volt *Tamási Áron*, *Szabó Lőrinc*, *Féja Géza*, *Nagy Imre*, a zsögödi székely festő, *Szabó Pál*, akinél Asztalos István szálláson volt, s rajtuk kívül én, az emlékező. Mikó lajstromba foglalta nevünket és akkori lakcímünket, hogy a kedvezménynek hivatalos nyomatókat adjon.

Szerencsénkre csaknem valamennyien mozgásban éltünk azidőt, úgyhogy amire Buda a szovjet csapatok kezére került, egyedül Asztalos és Szabó Pál léteztek decemberi lakhelyükön.

Történt ugyanis, hogy Mikó Zoltán január elején átállt (vagy fogságba esett), s mint a nagyon különleges feladatokkal megbízott vezérkari részleg parancsnoka, az NKVD szigorú vizsgálatában folytatta életét. Egyik mentő szalmaszála ama lajstrom lett volna, amelyet a mi mentőségünkre szerkesztett.

Szabó Pál és Asztalos István mint kémek és diverzánok kerültek február 15-én a szovjet katonai elhárítás hálójába a Horthy Miklós körtérről, ahol címbeli szállásuk volt, a Horthy Miklós út (ma Bartók Béla út) 52. szám alatti fogolygyűjtő helyre. Megelőzendő minden olyan lehetőséget, hogy ők a szovjet hadsereg arcvonalai mögött valamiféle szabotázsokat, robbantgatásokat kövessenek el.

Hiába hajtogatták konok vallatóiknak, hogy ők semmiféle kártevő utasítást nem kaptak Mikótól. A begyűjtött gyanús elemekkel együtt Kunszentmiklósról szállították őket.

Március végén a betegeskedő Szabó Pált egy csoporttal, elszakítva egymástól kettejükét, Budapestre vitték vissza az Andrassy út 60-ba, ahol akkor már a nyilas pártközpont helyén az újonnan alakult magyar politikai rendőrség székel. Most már magyarok, magyarul faggatták kártévő szándékairól. De ő akkor már felháborodottan lobogtatta azt a lapot, amelynek tavaligy tulajdonosa és főszerkesztője volt, a *Szabad Szót*, a Nemzeti Parasztpárt nemrég indult napilapját: ennek egy példányát egy frissen fogásba került kisnyilas hozta magával. Zsebében felejtve, rejtve.

Néhány nap múlva világossá vált, hogy Szabó Pál, a *Lakodalom*, *keresztelő*, *bölcső* szerzője nem lehet náci kém, bocsánatkéréssel szabadon engedték. Ebben része lehetett Fehér Lajosnak is, aki akkoriban a politikai rendőrség egyik vezetője volt.

A fele súlyára lesoványodott író ötvenkettedik születésnapján, április 5-én lépett szabad emberként az Andrassy út napsütötte aszfaltjára.

Első útja a Nagymező utcába vezetett, hogy tetemre hívja Darvas Józsefet, a *Szabad Szó* „bitorló” főszerkesztőjét. A szerkesztőségben azonban csak *Boldizsár Ivánt* találta a másnapi vezércikk gépelése közben. Felháborodását eléje öntötte a méltatlan meghurcolásért és a lapjából való kismizmizettségéért. A meglepett Boldizsár saját bűntelenségét igazolandó, kifordította pénztárcáját, s az utolsó ötszáz pengőjét életkezdés céljára átadta Szabó Pálnak.

Ő kissé lehiggadva el is fogadta a pénztámasztékot, s megindult családját fölkeresendő, át Budára a Körtér felé. A Mancihíd felé haladva a Körúton minden bezúzott kirakatban és kapualjban árusok, főként élelmiszerárusok között kellett elhaladnia. Egy széles tálcán krémesbélészek sokaságával találta szemben magát valahol a Szondi utca torkolatában. Vagy kétszáz pengőt rászánt. Karjára vette a teli illatozó tálcát, s mindenféle éhségtől, de főként az édesség iránti vágytól gyötörve menet közben, de a Nyugati pályaudvar lépcsőin leülve, hamarosan bekebelezte zsákmányát. Az üres tálcát falnak támasztva otthagya.

A habzsolva elfogyasztott édesség iszonyatos gyomor- és bélműködésre serkentette a kiéhezett író szervezetét. Jólal a pontonhíd előtt, hirtelen kapualjba húzódva sebtlen letolt nadrággal kuporodva hagyta maga után az átlényegült krémesek sárgásbarna hullatékát. A Körtérig számos helyen hagyta illatos emlékét a családját kereső gyalogos. Ám hiába tette meg a kalandos, fásztó utat. A család már hazatért Biharugrára. Vissza még aznap Pestre.

*Sinkák*ék Rákóczi tér melletti, Vásár utcai lakásán lelt pihenőhelyet, menedéket és váltás fehérneműt és szagtalan, tiszta ruhát.

Szabó Pál krémes vándorlását Budára és vissza *Sinka István* emlékezéséből idézem, mert ő maga utóbb nem szívesen beszélt arról, mire költötte a Boldizsár-ötszáz elejét.

Asztalos Istvánt csak hetekkel később juttatták vissza a szovjet elhárítás közegei a közben szerveződő új magyar hatóságoknak. De már csak Szombathelyen, mert a háborúskodás előrehaladtával a katonai nyomozó szervezet, talán NKVD magával cipelte nélkülözhetetlenek vélt, vádolható rabjait a front mögött.

A magyar határszélén a „legkisebb magyar íróról” is kiderült, hogy nem alkalmas harctér mögötti szabotázs-cselekmények végrehajtására. Talán felelős politikai helyzetbe emelkedett népi írók méltatlankodó sürgetése is érvényesült. Mert a Nemzeti Parasztpárt székházában, a Drexler-palotában *Veres Péter* és *Kovács Imre* eredményként értékelték Pista megjelenését május elsején.

Hozzám Békéscsabára, ahol akkor már *Viharsarok* címen lapot szerkesztettem, egy derűs, bizakodó Asztalos István érkezett, hogy néhány napig újrátérteljük a Medve-tó partján együtt töltött időt és az ő megélt rohamos katonai karrierjét.

Emlékezetes számomra az az öröm, amely otthonunkban érte őt az eléje asztalra tett májusi cseresznye láttán. Gyümölcsre alaposan kiéhezve nyúlt a cseresznyés tál felé, de aztán megtorpanva, a szülőfalujából, Gyergyó-Alfaluból hozott szigorú szokás mondókájával szentelte meg a májusi zsenget. „Újság a hasamba, hideglelés a pokolba” – kiáltotta.

Aztán mohón végzett a nagy tál májusi ropogással.

Békéscsabán a *Viharsarok* lapot terjesztő könyvesboltban jelenlétben szerezte be *A Szovjetunió kommunista (bolsevik) pártjának rövid történetét* és ugyancsak a Sztálin tollából származó *A leninizmus kérdései* című elaborátumot, s még ottan szorgalmasan tanulmányozni kezdte e korai, s tán első magyar nyelvű köteteket.

Akkor még nem sejtettük, hogy ez az őszinte azonosulási készség kezdete az ő irodalmi működése alkonyának, amelynek 1958-ban bekövetkezett agyvérzéses halála vetett véget. Legszebb tervei, amelyekről annyit beszélt sétáink közben – köztük élete élménygazdag baráber korszakának regénybe szorított lenyomata, a *Fiatal szívvel* – a szocialista realizmus áldozataként kerültek a magyar irodalom meddőhányójára.

Hogy Szabó Pál és Asztalos István pokoljárása és valamennyiünk boldog vállalkozása, hogy menlevélhez juthattunk a Bimbó út 51-ben ott 44 decemberében, könnyen végzetessé válhatott volna számunkra, azt „jövőknek” a lelkes, de a maga módján tapasztalatlan, saját jövőjét sem látó Mikó sorsa bizonyítja. Őt 1945 márciusában Odesszában kivégezték.

Agyonlőtték, vagy agyonverték. ♣

UTÓSZÓ

2016 februárjában

Egy darabig együtt lehattunk mind, akik elindítottuk a lapot. Azt hittük, mindig így lesz. Azt hittük, örök az élet. Még ha tudtuk, hogy nem, akkor is. De reméltük, hogy mindig bejön a szerkesztőségbe Bertha Bulcsu, hogy Eigel Pista telefonál a rajzok ügyében, Gyurkovics átnézi az új szám anyagát, küldi Rekontráit meg verset ír világhírű festményekhez, na, és Dombi, a jó öreg főszerkesztő Varga Domokos örökkéig korigálja a kéziratokat, Nemeskürtő Pista, a Tanár Úr olykor felénk néz, és bölcs tanácsokkal lát el minket. Cseres! Igen, és Cseres Tibor is velünk lesz, ahogy a kezdet óta... Aztán már csak a róluk szóló írások, búcsúztatók kezdtek el sorjázni, méltatások, valóságos irodalomtörténeti miniatűrök jöttek a lap hasábjain, s most itt vannak ezek is a huszonöt éves évfordulón. Emlékezések róluk, örök barátainkról.

Szakonyi Károly

(Bertha Bulcsu ezzel az írásával búcsúzott Cseres Tibortól a Lyukasóra 1993/7. számában.)

Félben maradt egy regény, amelyen Cseres Tibor íróbarátunk éppen dolgozott. De nem az életmű. Az életmű hosszú évekkel ezelőtt teljes volt már, de nem végleges. Ha pár évvel később szólítja el az Úr, akkor egy másik, akkori legújabb regény marad befejezetlen.

„Nekem rengeteg megírni való témám van raktáron. A témák egy része megrohad, megsemmisül. Ennek ellenére tartok egy raktárt, ami a megírandó művek lehetősége...” – mondta Cseres Tibor 1970-ben egy viseigrádi beszélgetésünk alkalmával. A raktárból azóta előkerült a *Parázna szobrok*, a nagy empátiával megírt *Én, Kossuth*

BERTHA BULCSU Cseressel az olasz vonaton

Lajos, a *Hideg napok* folytatásaként *A bezdáni ember* és a *Vérbosszú Bácskában*, a *Foksányi szoros*, a *Vízaknai csaták* és az *Őseink kertje, Erdély*, hogy csak a legjelentősebbeket említsük meg. Gazdag írói raktára nem csak személyes élményekből töltődött fel, hiszen az élményt kevésnek tartotta a mű születéséhez, sokszor szinte gátló körülménynek. Raktárában az élmények között történelmi tapasztalatok, kutatási eredmények, az olvasmányos műveltség végső esszenciái rétegeződtek le. Ezekbe markolt bele nagy medve kezével, ha íráshoz készülődött. A készülődés maga is beletartozott az alkotás folyamatába. Cseres nem volt konzervatív író, minden új regényhez másként fogott hozzá, mert vallotta, hogy nem lehet úgy írni, mint régen. A prózaírás minden új kísérlete érdekelte, de úgy vélekedett, hogy a próza az az ága az irodalomnak, amely a közönségnek szól. Ha egyáltalán meg lehet teremteni azt az új prózát, amely a legmaibb, akkor annak a legteljesebb mértékben érthetőnek kell lennie.

Az írói raktárban, a szemérmesen takargatott, szinte mellékesnek kezelt élményekből, személyes sorsfordulókból, a fájdalmas székely kordokumentumokból is bő nyersanyag halmozódott fel.

Cseres Tibor Gyergyóremetén született közszékely családból. Apja favágó volt a moldvai havasokban. Amikor a katonaságtól leszerelt, a nyolc centiméter híján kétméteres férfit Bécsben felvették testőrnek. Bécsből évek múlva, gazdag tapasztalatokkal, rangban megerősödve került vissza Gyergyóba. Cseres Tibort a gyergyói gyermekkor egy életre meghatározta. A gyergyóbeli ízek, illatok, a táj és a Maros áradó vizének színei, a juhagyú szaga, a borvíz szomjat oltó hűvössége vele maradt öregkoráig. Ezekből az ízekből, hangulatokból gazdálkodott Erdélyről szóló regényeiben. A saját sorsa, az áttelepüléstől a kiemelkedésig, sajátágosan közép-európai út, szinte maga a történelem. Cseres Tibor költőként kezdte irodalmi pályafutását, de mint novellista és regényíró vált közzismertté. Alkatilag, azt hiszem, mindig prózaíró volt, s élményvilága, látásmódja és életritmusa is a prózaírásra predesztinálta. 1935-től a neve ott volt a Sárközi György által szerkesztett *Válasz* munkatársai között. A kedvelt és olvasott prózaíró a *Hideg napok* megírásával lépett előre a világszerte ismert, sikeres kevesek közé.

Személyesen 1967-ben találkoztunk egy vonaton, amely Olaszországba vitt bennünket. Cseres Tibor egész éjszaka mesélt. Tamási Áronról, Tersánszky Józsi Jenőről, az Avar utcáról, különös asszonyokról és férfiakról, Erdélyről... Amit mondott, annyira érdekes volt, vagy olyan ízesen, árnyaltan, izgalmasan adta elő, hogy Triesztig nem hunytuk le a szemünket. Ez a furcsa vonat az idei év nyári májusáig zakatolt velünk, csak a belsejét, az alkalomhoz illően, mindig átrendezték a díszletezők. Néha olyan volt, mint egy kórház, máskor klub, tanácsterem, vagy taxi belseje.

Amikor egy nehéz műtét után magamhoz tértem, Cseres Tibort pillantottam meg. Mint egy hatalmas, erdélyi barna medve, becsoszogott a kórterembe, s az ágyam fölé hajolt. Hetekkel korábban operálták ugyanott, de még bejárta kötözésre, utókezelésre. Leült az ágyam mellé, s mesélni kezdett, ahogy az Olaszország felé robogó vonaton. Csak újabb történetet: „Illyés állítólag azt mondta Aczélnek...” – Hogy mit mondott Illyés, arra már nem emlékszem. Nincs már se Illyés, se Aczél... Pontosabban Illyés van, csak Aczél nincs. – Az Írószövetség választmányában csaknem húsz évig egymás mellett ültünk. Cseres kicsit oldalra dőlve, félrehúzott szájjal, minden eseményhez kiegészítéseket fűzött, vagy anekdotákkal színezte az elszürkülő ülészéseket. Egészen odáig, míg az átmenet kavargó szeleit megsejtő, elnehezülő politika korszakában megválasztottuk az Írószövetség elnökének.

Nyolc évig a Művészeti Alap irodalmi vezetőségében is együtt dolgoztunk, amelynek el-

nöke volt. Ekkor érzékeltem, hogy a betegség mellé ülés, a sorsok fölé hajlás, együttérzés, segítőkészség nemcsak nekem szólt, hanem mindenkinek. Cseres ilyen. Nemcsak a családját, gyermekét és unokáját szereti, hanem pártfogásából még a vele ellenséges íróknak is képes juttatni. Mindenkit ismert, nemcsak az írókat, hanem a műveket is. Minden rászoruló, beteg, vagy új életbe, műbe kezdő pályatársnak a Művészeti Alap gazdasági erejéhez mérten segítséggel, ösztöndíjjal, előleggel igyekezett segíteni.

Cseres Tibor számomra követhetetlen példaképpé vált. Elég ereje volt hozzá, hogy még időben, profi íróként folytassa életét. Évtizedekig dolgozott lapoknál, de lemondott a biztonságról, mert érezte, hogy soha nem születik meg a *Parázna szobrok*, az *Én, Kossuth Lajos*, ha közben cikkeket, heti penzumokat ír az *Élet és Irodalom*nak. Vállalta a létbizonytalanságot, bátran beletemetkezett a nagy prózai munkákba, amelyek sok kutatást, könyvtári munkát igényeltek. Az időbeosztás a prózaírók egyik legnagyobb gondja. A praktikus lőtás-futás, az irodalmi élet fontosnak látszó rendezvényei közben hogyan lehet az íróasztal mellett ülni, dolgozni, megírni az érvényes műveket? Németh László (naplójából tudjuk) a karthauzi szerzetesek életét tanulmányozta, hogy megfelelő napirendet alakítson ki magának. A szerzetesek életének nincs nagyobb egysége, mint a nap. A hosszú munka egy napra eső részét végzik el. „Így észrevétlenül gyűlt fel a mű, imádságok hulladékaként” – írta Németh László.

Cseres Tibor, aki az irodalomnak nagy tehetségű munkása, robotosa volt, ösztönösen alakította ki a maga szerzetesi napirendjét. Nála nem veszték el a szerzetesi napok. Minden nap elvégzett valamit. Ha a kutatás, olvasás, anyaggyűjtés periódusán túljutott, heti húsz oldalt írt meg a készülő műből. Közben úszott, a kertjében is dolgoztatott, hogy fizikailag karbantartsa magát. Mi, kapkodó generációk, beértük a példa megcsodálásával.

Cseres Tibor, a nagy kimondó, történelmi folyamatokat nevével nevező, kis művészeti ügyekben és nagy országosakban is azt óhajtott, arra törekedett, hogy egységes legyen a közösség, a társadalom. Látva, hogy Magyarország szinte már történelminek nevezhető defenzívában van, attól félt, hogy széthullik, széjjelmállik a nemzet. Hogy ezt megakadályozza, időnként még a regényírást is abbahagyta, társadalmi szerepet vállalt, vitatkozott, békített, elsímított.

Az utolsó regény félbe maradt.

Búcsúznunk tőled, kedves Tibor. De csak formálisan. A spirituális valóságban tovább robog velünk az olasz vonat, s te meséled kitűnő történeteidet Tamási Áronról, Tersánszkyról, osztrák hercegekről és szegény székelekről. Időnként telefonálunk is, híreket csempélünk és megnyugtatóan egymást. Ha ugyan létezik megnyugvás a Földön... ❖

NEMESKÜRTY ISTVÁN

A JÖVŐ SZÁZAD REGÉNYE

(Lyukasóra, 1997, 1. szám)

Ezredfordulóhoz közeledünk. A huszadik század, amelyről oly reménykedve ábrándozott a huszonkét éves Csokonai 1795-ben, tehát még a tizennyolcadikban, visszavonhatatlanul a végéhez közelít.

Mi, akik benne élünk ebben a véres és könnyörtelen évszázadban, megkönnyebbülten búcsúzunk tőle, s csak remélni tudjuk, hogy a következő jobb lesz. A holnaptól általában jót szokás várni, erre ösztönöz a reménykedés. De vajon jót várt-e a holnaptól, e most elmúló huszadik századtól a tizenkilencedik század embere?

Jókai Mór, akire letörülhetetlenül rásütöttek a gyermekteleg lelkű mesélőbácsi bélyegét, keserű szorongással képzele el a huszadik századi Magyarországot, a mi jelenünket. Az akkori jövőt. Pedig 1872-ben, öt kurta esztendővel a jogos reményeket keltő és azokat be is váltó kiegyezés után, az író-politikus Jókai sivár képet jövendöl mai hétköznapjainkról. Miért és miképp vehette észre ama kiegyensúlyozottnak látszó korban a próféta lelkű mester a magyar társadalomban ezeket a – tehát csirájukban már akkor jelen levő – betegségtüneteket? Láttele a mi mai Magyarországról ijesztően találó:

„Idehaza egyre zavarosabb lett a világ. (A mi huszadik századunk végén.) Az országgyűlésben a pártok ahelyett, hogy a haza közös védelmére siettek volna egyesülni, most látták idejét egymást jobban marcangolni... Kétféle pártármalat van, a kemény kéz és a lágy kéz pártja. Rendszerünk szüntelenül változik, és soha nem jobbra. Külső hitelünk alászállt; pártviszály, vallás, nemzetiségi viszály bénítja meg a belső erőt. Elégedetlen minden ember, senki se találja magát itthon a hazában. Folyik az örök harc az erkölcsi létalap s a társadalmi rothadás között... (A kormány) célja minden, hazáról való fogalmat megszüntetni és simára taposni minden vallást... Az állam adósságai mesés nagyságra növekednek, s mentül nagyobbak ezek, annál súlyosabbak az adók, míg a szédelgő vállalkozónak, a pénzhajhásznak annál több alkalma nyílik a könnyen szerzett gazdagságához. Egymást érik a rossz termést adó évek, az égalj maga is mostohára változik az erőszakos erdőpusztítás miatt.”

Így lát bennünket, a mi mai magyar világot az 1872-ben jövőbe pillantó Jókai.

Mint fordítójához, Kertbeny Károlyhoz írott levelében és mint a regény előszavában megvallja, őt a kiegyezés utáni, számára csalódást keltő hazai viszonyok, valamint az akkori nemzetközi helyzet tanulmányozása ösztönözték a jövő fürkészésére.

A hazai viszonyok, anno 1872:

„Utálom a politikát, a hazai állapotoktól borzadok. Őrütség, amit művelünk. Mi, magyarok jobban gyűlöljük most egymást, mint ahogy valaha is az idegent gyűlöltük.”

Ami a világhelyzetet illeti, Jókai arra a következtetésre jut, hogy a huszadik század közepére, különféle háborúk után, két nagyhatalom kerül világhatalomra: az Egyesült Államok és Oroszország. „Ez nem fantázia, ez nem prófécia, ez ismeret – közli Jókai a nyilván meglepett 1872-beli olvasóval, akinek a szeme láttára kecmergett ki az Egyesült Államok az észak-déli polgárháborúból, s nagyon távol volt még a világhatalomtól. Ez a két világhatalom, Jókai szerint, atomháborút fog vívni, légiflották mérköznek majd egymással, amibe a földgolyó csaknem belepusztul.

A regényírói derülletés és a honszeretet abban a megoldásban talál vigaszt, hogy egy magyar mérnök-feltaláló, Tatrangi Dávid találmányával bele tud avatkozni a nagyhatal-

mak légi csatáiba; illetve, hogy egy váratlanul feltűnt, napszerű bolygó éltető energiával árasztja el a felelőtlenül kizsákmányolt földkerekséget.

„Ez új planétának e földön ezt a nevet adták: PAX. És ezzel végződött a második millennium.”

Ezek a könyv utolsó mondatai.

A regény olvastán elmerengtünk: tündök-e ma valaki, író, államférfi, vállalkozó, politikus a most következő harmadik évezred legelső évszázadának magyar vonatkozású teendőin? Készül-e tanulmány, regény, röpirat, segélykiáltás sorsunkról? Tart-e lelkiismeretvizsgálatot ma valaki Jókai döbbenetes regényét végigolvasva? Megsejtünk-e annyit a jövőből, amennyit Jókai megsejtett és kiemelt, sőt tanulságul leírt és közreadott?

Sem a jövőbe, sem a múltba nem nézünk.

Egy évvel a magyar jakobinusok kivégzése után, a honfoglalás évfordulóján, 1796-ban Csokonai múltunkban talált vigaszt és reményt, amikor belefogott *Árpád, vagy a magyarok megtelepedése* című eposzába, mert számára még jelentett valamit a honfoglalás évfordulója. És ez serkentette ama reményének megfogalmazására, hogy a huszadik században boldog lesz társadalmunk. („Benne a huszadik századot képzelte” Észak-Afrika – Magyar! Hajnal hasad!) Pedig éppen akkortájt adott el rabszolgának tízezer magyar hadifoglyot észak-itáliai hadjárata után Napóleon, miközben itthon dédelgették a francia hadifoglyokat.

Bevált volna Jókai jóslata – bár, mint láthattuk, tiltakozott a jóslat szó ellen, mondván, hogy amit ő írt, az ismeret –, hogy megszüntetni igyekezzünk minden hazával kapcsolatos fogalmat, simára tapostatik minden vallás?

A jövendővel végképp nem törődik senki, élünk bele a világba, kesergünk, miközben rágalmazóink, akiket Jókai „tintalövész”-eknek nevez, minden rosszat leírnak rólunk.

1990 óta reménykedünk: megszületik-e a nagy mű, a nagy regény, a nagy könyv életünkéről, jövendőről, kiszabadul-e torkunkból a fél évszázadon át beléfojtott szó? Jókai, öt évvel a kiegyezés után, megírta a maga látomását a nemzet jövőjéről. Ami abban keserű tény, tanulságul szolgál; ami költői remény, az pedig vigaszul.

Legalább a reményt élesztgetnénk önmagunkban. ☘

SZABÓ MAGDA

DRÁGA DEZSŐ...

aranyszívű La Mancha,
válaszolni unszol szívem parancsa,
mert kinek költő tiszteli személyét,
szedje csak rímbe saját véleményét.
Ha Te megadtad, hát adjam meg én is,
mert visszajelzést kapjon az erény is;
kell a kiállítás. Én itt vagyok. Hát Te?
Nem kell segítség? A barát barát-e?
Cousin, nemcsak család köt össze minket,
Apollo isten méri lépteinket,
s ha szívem szíves soraidra nem ver,
akkor nem érez. Akkor nem is ember,
mítoszi szörny szíve. Nehéz az élet,
jó tudnom azt, velem félsz, mikor félek,
jó Désiré. Az évek tovatűnnek,
csupa hétköznap, alig-alig ünnep,
de ha megülöd, fokozott a bája,
ez a túlélés kartográfiaja.
Gesztusod érti, kezed megragadja,
hogy meghatódott, el nem is tagadja,
s e versben visszajelez.

Szabó Magda

Budapest, 1998 júliusában

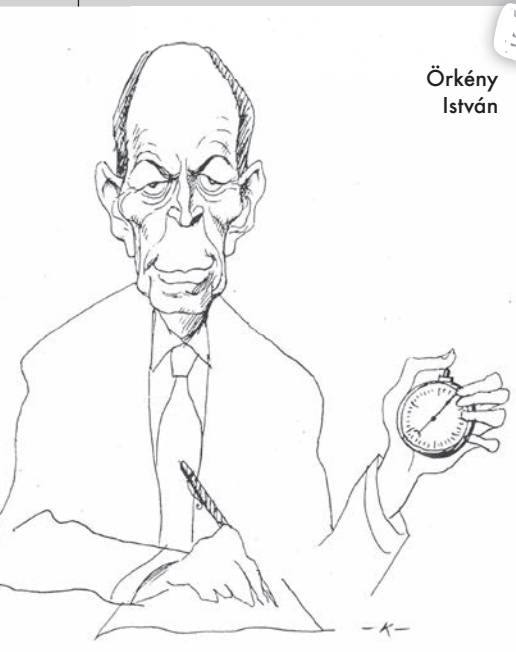
(Lyukasóra, 1998, 8. szám)

EIGEL ISTVÁN

Kaján

HUBAY
MIKLÓS

(Részlet Hubay naplójából, egy kivételes televíziós műsor felvételére emlékezve: 1993. február 21.)

Örkény
István

(Lyukasóra, 1996, 7. szám)

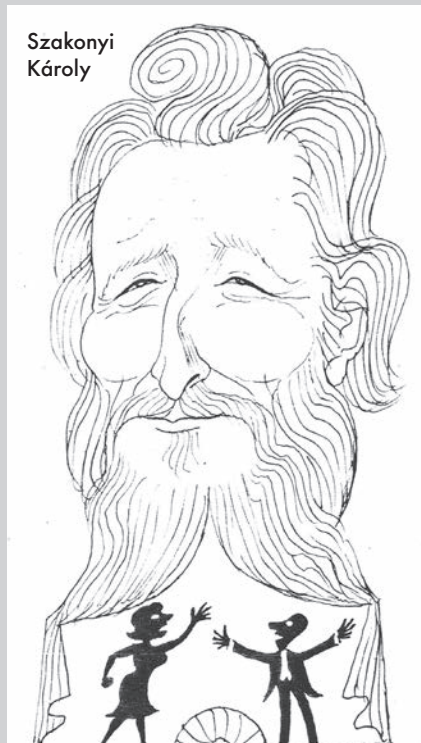
Kmetty János mellett kezdtem tanári pályafutásomat a főiskolán. A korrektúramegbeszéléseknél fontosabbak voltak a művészetről folytatott eszmecsereink. Milyen stíluselmozdulásokkal lehet megközelíteni századunk szertelen kalandvágját, miben rejlik az a lényeg, amely a felületen zajló formajátékok alatt őrizi az értéket? Megegyeztünk abban, hogy a grafika többet engedhet meg magának szatírban, humorban, mint a festészet. A karikatúrát illetően Kmetty érdektelenséget tanúsított – egyetlen kivételt téve. Kaján Tiborral hívta fel a figyelmemet. Időbe telt, amíg megértettem ezt a megkülönböztető rangosítást. Azt, hogy többről, másról van szó, mint a többi karikatúristánál. Nem a karakterizálás túlzásai, az antropológiai jellegzetességek harsány rendellenessége az indító ok, s nem is a grafikai előadás eleganciája vagy bravúrja a cél. Hanem? Szemünk helyett agyunkat, intellektusunkat szólítja meg, a produkció monológyszerű szubjektivitása helyett olyan dialógust éleszt, amelyben egyértelmű a feltételezés: „Ugye, te is erre gondoltál?” Az asszociáció közös. Együtt „kajánkodunk” a parabolákon, a metaforákká emelkedő áttételek ott lappantak bennünk, a művész „csak” életre keltette őket.

Ezek a gondolatársítások, szavakból, jellemekből, figura- és helyzetpropókból ihletett ötletek a legszükszavúbb, a legszükszágosabb módon jönnek létre, stílushordalék nélkül, esztétikai tételezéstől függetlenül. Rajzaiban nincs grafikus üresjárat, mutató gesztus; kimérten száraz vonalanyagát eltökélten a téma korlátozza. Humora kényszermosolyogtatásoktól mentes, mélyből fakadó, olykor megindító, s olyan visszafogott, mint Buster Keatoné. A karikatúra rejtőzködő vagy éppen pöre véleménynyilvánítása gorombaságra, keserű cinizmusra csábít. Kaján Tibor humora humánus, értéktisztelő, csipései nem mérges kobrától, nem is feldühített darázstól származnak, de a célba vett felszisszen tőlük.

Júliusi számunkban közreadott sorozatát irodalmi érdeklődése sugallta. ➡

Szakonyi
Károly

Márai felnagyított arcképe hátunk mögött volt, magasan. Én végig a tarkómon éreztem tekintetét. Hogy most pár éve, kilencvenévesen, meghívott hallal meghalt, nem tette könnyebbé a helyzetünket... Nekünk a túl nagy fénykép aljában az volt a dolgunk, hogy róla beszéljünk. Méghozzá a legnagyobb nyilvánosság – a televízióé – előtt. Egy provokatív adásban, amelynek már a címe is: *Különvélemények*.

Ismerem eléggé Márai naplójának a hangvételét, hogy el tudjam képzelni, vajon reflektálna rá, hogy itt a mikrofonok és kamerák előtt néhányan körülülünk egy asztalt, s mint valami spiritiszta szeánszon, öt idézzük. S hozzá micsoda stratégiával! A Szerelem, a Halál és a Bujdosás témáit hoztuk elő ennek az asztaltáncoltatásnak a során. Épp ezt a három tabut. Tabuk, mert a legszemélyesebb és legszenvedelmesebb ügyek voltak ezek, s a Mester soha nem bírta sem a részvétet, sem az indiszkréciót...

Márai bizonyára felfigyelhetett volna valamire, ha ott a televízió stúdiójának a hátsó függönyénél követi szellemének felidézését. Arra a szinte metafizikai csöndre, amely a beszélgetés egyik fázisában beállt – amikor eleddig nem publikált *Márai-kéziratok* kerültek elő *Tolnay Klári* retiküljéből felolvasásra. Az a csönd volt ez, amely a kivételes pillanatok kísérőjelenése. Nem az a filmgyári csönd volt, amely a felvételek idejére előírásos, amiért a vörös lámpák kigyulladnak. Más minőségű csönd volt. Az a „légy szárnya bent, se künt nem hallatik” csönd. Addig tartott ez a csönd, amíg a verseket *Darvas Iván* felolvasta. Egy kipattanó titoknak adózott ez a csönd. Megírásuk után közel ötven évvel megszólalt tíz – mondhatni – soha nem hallott és senki nem látta vers.

Tíz szerelmes vers.

Az a csönd volt ez, amelyet múlt századi eleink azzal a finom és találó megállapítással konstataáltak, hogy „angyal röpül át a szobán”. Az ókori népek pedig, boldog többistenhitükben, valamelyik istenüket vélték tetten érni az efféle csöndben: *numen adest* – mondták.

Az ilyen csöndhöz sok minden kell. Egyszerre és egyazon pillanatban. Talán a csillagok konstellációja is. Igen, kozmikus csönd ez.

A színházi emberek is ismerik és vallásosan tisztelik ezt a ritka jelenséget. Amikor akár influenzajárvány idején is, a nézőtérben egy negyedórán át senki sem köhint...

Különben ment minden – mármint a *Különvélemények* című műsor felvétele az átabatában

„Csak hallgatás van, halálíg”

A Márai-műsor
tévéfelvételén 1993-ban:
Mészöly Dezső,
Hubay Miklós,
Tolnai Klári, Darvas Iván

felvázolt forgatókönyv szerint. Aki őriz még személyes emléket, mondja el Márai Sándorról – volt a dolgunk. Nagyjából tudtam is, hogy tőlem mit fog kérdezni *Mészöly Dezső*, s hogy mit fog Somlyótól, mit Tolnai Kláritól. Telefonon tisztáztuk. S tudtam, hogy Darvas Iván is ott lesz, felolvassa-megidézve a Mestert, akit bár személyesen talán nem is ismert, de fölöttebb kedvel. – Szöveg nem kell, Darvasnak minden Márai megvan – mondta Mészöly, amikor kínálgattam a *Föld, föld!* című kötetet, mert én abban találok legmegragadóbban leírva Márai életének sorsfordító pillanatait.

Előre örültem, hogy Darvastól fogom hallani ezeket: Márainak „föföldobott kö” sorsát.

Hazatéréseit, és elszakadását – immár életfogytig.

Darvas bizonyára a leghitelesebb interpretátora Márainak is. A számkivetett mindig igyekszik megőrizni rendületlen méltóságát. Ez az attitűd Máraiban az embert és a stílust egyaránt meghatározza. Egyszer már bámulattal adóztam Darvasnak, amikor egy számkivetésbe induló teremő aggyastyánt vitt színpadra (Freud Zsigmondot). A belső megrendültség és kifelé az a szinte vörösmartys rendületlenség az volt, amelyet Márai vallomásaiból ismerünk. Fülemben Márainak évtizedek múltán is feledhetetlen, sietős, precíz beszédmodorával, amellyel mintha mindig azt jelezte volna, hogy *essünk túl a nehezén* (szakításon, öngyilkosságon, a teremő titkainak leleplezésén, a szerelmi vallomáson az anyanyelv iránt), biztos lehettem, hogy ezt az oly áradó és visszatartott prózát most a leghitelebberen fogom megint hallani.

Így is történt. Ritka szép, nagy élmény volt...

De a kozmikus csönd akkor állt be, amikor Tolnai Klári a versek gépiratát – miután egyet maga felolvassott – hirtelen odaadta Darvas Ivánnak, kérve, olvassa őket tovább.

Ebben a pillanatban a beavatlanok számára is érzékletesen kibontakoztak ott a stúdióban egy titkos én, intenzív szerelmi regény körvonalai. Ezeket a – mondhatni – soha nem hallott szerelmes verseket (a kísérő és körítő szerelmes levelekkel) Tolnai Klárhoz írta Márai Sándor, közvetlenül a háború után.

A két háború közti angol vagy francia regények modellje

mutattam is neki Márai soros naplókötetében a fenti passzust. Mit tudtam, hogy ez üzenet is lehet? Elismerés és bátorítás. „*Silentium*, Klárika! Még egy-két röpké évtized...” Biztos, hogy az olvasópróbán megmutattam, hisz a Márai-naplókból ki is írtam magannak ezt a pár sort szerepértelmezésül, s a darab élére mottónak odatettem. Könyvben is úgy jelent meg. Ám arra nem emlékszem, hogy Tolnai Klári – Schrott Katalin jelmezében – akár egy szemrebbenéssel is elárulta volna, hogy Márai elismerő szavaira személyes emlékek is rezonálnak benne. Jelmezben és civilben: hallgatott. „*A szerep nem volt könnyű.*”

Hallgatni kellett. És túlélni. Amíg eljön az idő a publikálásra. Mert a versek azért nem veszhetnek el. Valóban nem könnyű szerepre választotta ki őt a Mester...

A beavatlanok is érezték ott a stúdióban, hogy emelkedett feszültséggel töltődik fel a pillanat, amidőn Tolnai Klári Márainak hozzá írott verseit odaadja Darvas Ivánnak, hogy felolvassa – hogy ő olvassa fel.

A hirtelen kibontakozó regény ezzel megint újabb dimenziót nyert.

Ekkor kezdett röpködni az angyal a stúdióban.

Márainak az idegében volt a distanciózási reflexe. Iróniája is ezt szolgálta. Prózája andalító menetében – mint amikor az extraszisztolés szív kihagy és rádúpláz – szinte előre érezhetően jön a váratlan *poén*, a paradoxon, amelytől nevetésre rándul az olvasó rekeszizma, s magnéziumfény villan az elméjében. Verseiben sem mond le erről a *heinei* effektusról. Ám ezekben a szerelmes vallomásokban igen. A distancia kényszerének itt azzal enged – játékosan –, hogy álarcot tesz fel; „egy huszadik századi kínai költő” maszkja mögül suttog... Márai most feltárt verses ciklusa, úgy érzem, külön „zárványt” képez lírai munkásságában. Ihletettséjükben lettek mások ezek a „kínai versek”, mint a többiek, az ostromról szólók, amelyekből akkoriban egész kis kötetre valót írt. Verseinek általában ő maga volt a lelegezelőbb kritikusa; ellentmondást nem várva vet számot naplójában azzal, hogy a költői szikra hiányzik verseiből. Ámde ez a tíz vers most – Darvas Ivántól a címzett fülebe olvasva – nemcsak egy romantikus életrajzi regény elragadó fordulata volt, hanem egy olyanfajta *ciklus* fellelése, amilyenből irodalmunkban akad néhány gyönyörűség... Valamennyi egy-egy Múzsárol elnevezve.

Búcsúzó versek: Márai Sándor *Klárika-versei*. Márai Sándor is hallgatott a kapcsolatról mindhalálíg. Az ő szerepe se lehetett könnyű. ♦♦

szerint indult ez az ő pesti szerelmi regényük.

A Mester beleszeretett az új darabjában szereplő színésznőbe. Efféle regényt írhatott volna Cocteau vagy Maugham is. Minden drámaíró tudja, hogy a szerepeket úgy szövik, mint a hálót, s bizonyára nem mentesek egyfajta libidótól az érzéseink, amikor próbák során a színész vergődni kezd benne...

A szerelmi regényt, most, amikor a magyar néző számára a tévé felvevőgépe előtt kipattant, *a közben eltelt idő* teszi igazán nagygyá. Tolnai Klári félszázados hallgatása róla. Márai egyik levelében diszkréciót kért, a címzett ehhez tartotta magát. Ez is egy neme a hűségnek.

Máraiban megvolt az az igényesség, amely értékelni tudta a hallgatást az élet legnagyobb ügyeiről. Amikor egyszer a *Naplójában* Ferenc József barátójáról, Schrott Katalinról ír, csakis ezért hódol előtte:

„...*Csak a hallgatás van, halálíg. Schrott Katalin tudta, mi a női becsület, és hallgatott erről a kapcsolatról, halálíg. A szerep nem volt könnyű.*”

Amikor ezt papírra vetette – Salernóban vagy San Diegóban –, lehetetlen, hogy ne gondolt volna arra, aki Budapesten hallgat a kapcsolatokról. Teltek az évek, az évtizedek, a csendet nem törte meg a legcsekélyebb indiszkréció sem...

És most a szemünk előtt kibontakozó regény cselekményéhez egy finom *koincidencia*.

Tolnai Klári volt a színpadon Schrott Katalin, elragadó császári szerető. Én akkoriban

Kiss Dénes költő (1936–2013) csaknem hat évig volt a Magyar Írókamara utódjának, a Magyar Írók Egyesületének elnöke. Ez a verse 1992 októberében, a Lyukasóra első számában jelent meg.

KISS DÉNES LEPRÉSELT PILLANAT

Ötvenöt nyárból itt maradt
egyetlen roppant pillanat:

a rézöld s égkek suhanás
nagyanyás ős s tél nagyapás

sápadón mindez összegyűlt
szülőház föld alá merült

a fűvek gyökeréhez bújít
hogyan benőjje lassan a múlt

Ötvenöt nyárból ragyogó
szemfény forrása bugyogó

ösvénypántlika holt patak
egymásra vasaltattanak

egymásra mégis áttetszőn
figyelnek át a kék időn

egyetlen téglavillanás
s egekbe állt bele a ház

a kert a kút a kiskapu
az óriás útilapu

a versem is ahogy rovom
betűszájkás gyerekkorom

Ötvenöt nyárból itt maradt
roppant pillanatlenyomat

Az ég is lepréselt virág
az utca házak és fák

hát még az arcok Istenem
homálylanak a perceken

Mert ez az illó pillanat
többé lesz mint a perc a nap

évszak esztendő életem!
Sorsomba préselt végtelen

Tenyerem rajzán arcomon
nyomát halálig hordozom

S ha jön a végső látomás
és kérdelem mi volt ez a látás

ez a vakultság szerelem?
S mindebből mi maradt nekem?

Mi volt az élet? Nincs adat!
Egyetlen roppant pillanat

(Szakonyi satirikus írása 2004 tavaszán, egy újsághír kapcsán született, miszerint az ország legnagyobb, Lenin nevét viselő városának ügyvédi kollégiuma nyílt bírósági eljárást kívánt kezdeményezni a szovjet állam megalapítója ellen. A jogászok azzal vádolták Lenint, hogy „megvesztegetési pénzeket fogadott el a német kormánytól”.)

Mostanában egyre-másra kerülnek elő híres emberek titkos naplói. A feljegyzéseket nem a nyilvánosságnak szánták, de az utókor előbányászta a legrejtettebb zugokból is a kéziratokat, s nem törődve a személyiségi jogokkal, közzéteszik. Íme, egy újabb felfedezés: V. I. Lenin mindmáig ismeretlen naplója.

Pétervár, 19... csütörtök, 2 óra: Ma feleresett a Kremlben egy német delegáció. Teljes diszkréciót kértek, személyesen és csak velem akartak tárgyalni. Amit előadtak, mélységesen felháborított. Ráadásul kitétek elem egy halom márkát. Meg akartak vásárolni! Még a naplómba is alig merem leírni: arra akartak a piszkos pénzükkel rávenni, hogy változtassak népboldogító politikámon, és semmi esetre se teremtsék, ahogy szándékomban áll, egy virágzó, derűs Szovjetuniót. Természetesen kidobtam őket. De hallom, Pityerben maradtak, hogy újra próbálkozzanak...

Péntek, de. 11 óra: Alig tudok a munkámra figyelni, annyira felzaklatott a tegnapi eset. Krupszkájának sem mertem elmondani. De fél éjszakán csak forgolódtam álmatlanul. Én a letűnt cári rendszer helyébe derűs demokráciát akarok felépíteni, de ők arra készítenének a pénzükkel, hogy diktatúrát vezessenek be, tart-

SZAKONYI KÁROLY

sam a népet nyomorban, hirdessek osztályharcot. Mindez távoli attól a paradicsomtól, amelyet szeretnék, ahol az emberek békén, szabadon, félelem nélkül élhetnek, vagyonsodhatnak. Erre tettem fel az életemet, ezért viseltem el a száműzetést, körmöltem annyi tanulmányt, s biztattam a muzsikokat a népnyúzó cári rend megdöntésére. Krupszkájának is megígértem, hogy szép jövőt építek...

Hétfő, 12.30: Ismét itt jártak. A diplomácia szabályai szerint fogadnom kellett őket. Hajthatatlanok. Persze, átlátok a szitán. Miért is tetszene nekik egy virágzó, gazdag Szovjetunió? Konkurenciának? Amikor ők, a németek annyi bajjal küszködnek. Világháború utáni összeomlás, gazdasági válság, revanszellelem, pártharcok, kibontakozó nemzetiszocializmus, majd hitleráj az összes várható szörnyűségével együtt.

És nyilván egy második világháborút terveznek, amelyet mérhetetlen áldozatokkal éveig kell majd vívni, végül elveszíteni, az országukat kettészakadva látni, ami azonban a nyugati résznek gazdagságot hoz az USA támogatásával, persze ideiglenesen, a keleti rész szándékos visszafogásával, ellensúlyával, hogy aztán a Fal ledöntése után végre egyesülhessenek – micsoda tortúra odáig, hát miért is örülnének egy virulásnak induló Szovjetunióknak? Kitesztet ez a szavakból. Dühösen kidobtam őket.

Kedd, reggel 9 óra: Ma újra próbálkoztak. Nem tudom, mit képzelnek rólam? Hogy mi vagyok? Handlő? Határozottan kijelentem, hogy nem árulom el szép terveimet. Amikor távoztak, hallottam, mit mondtak maguk között. „Ha ez a Lenin nem lenne humanista és természete szerint jámbor, akár revolvért is foghatott volna rám, hogy lepuflantsom. De csak egy naiv álmodozó! Hanem ütnünk kell a vasat, mert macacosságában képes lesz paradicsomot létrehozni, akkor pedig nézhetjük a huszadik század végi terveinket. Mindenképpen le kell pénzelnünk!”

Szerda este (szélvihar van odakinn, rázza az ablakokat, kísérteties!): Krupszkája teljesen kiborult! Ugyanis elpanaszoltam neki a németek megvesztegetési szándékát. Csapkodott haragjában. Hogy nekem, a munkásosztály, a parasztság és az értelmiség megváltójának mocskos pénzeket akarnak a zsebébe dugdosni, hogy megcsúfoljam az elveimet. Hogy engem, aki kunyhóban lakott Finnországban, csak hogy megspóroljam az illegálisban a szállodapénzt, aki mozdonyon utaztam haza, nem hálókocsiban, s ha kellett, a cári kopók elől még a szén közé is bebújva szöktem át határokon, szent eszmékért, a demokráciáért megalázkodva? És most aljasságra akarnak bírni?

Lenin titkos naplója

Éjfélkor felrázott, s aggódva megkérdezte, mennyi az a pénz. Mondtam, hogy milliókról van szó. Kicsit hallgatott, én meg teát kértem, ha már felébresztett. – Teát? – kérdezte. – Ó, Iljics? Tehát? De hiszen nincs itthon egy csipetnyi sem. Tudod, hogy hős katonáinknak küldtem el az utolsó csomaggal. – Akkor csak meleg vizet kérek, cukorral. – Cukrunk sincs, drága Iljicssem. Elküldtem a maradékot a donyeci bányászoknak. Kellett nekik. Persze, tüzet sem gyújthatok, nincs se fáánk, se szenünk.

Erre kifakadtam. – Hát nem küldtek a bányászok? Éjjel-nappal hajtok a népért! Én talán döglök éhen? Te, asszony! Hát így legyen erőm megteremteni a szovjet polgári demokráciát? Így a boldog jövőt? Hogy még egy bögre tea sem jut nekem?

– Drága Iljicssem – mondja ő. – Nem te figyelmeztettél, hogy áldozatot kell hozni? – De nem ennyi! Milliókat kínálnak nekem a németek, a márkának prima árfolyama van, s ki tudja, mikor térünk át a dollárelszámolásra, akkor pedig a beváltása... – Hát akkor fogadd el, galambocskám!

– Fogadjam el? Megörültél? Tudod, mit kellene tennem érte? Bevezetni a terrort, agyonlövetni a fehéreket, Szibériába küldeni a trockistákat, kolhozba terelni a parasztokat, de erre nem vagyok hajlandó, mert virágzó demokráciát akarok, ahol szabadon él és gondolkodik mindenki. Csakhogy nekik ez óriási konkurencia lenne, hát persze, hogy nem akarják. Küzdök, s te még csak teát sem tudsz adni?

– Még hogy én? – zokogott fel a lelkem. – Hát, nézd meg, mi jut nekem! Egy kis kvász, falat sóshering. És miben járok? Rongyos flórharisnyában, bundabugyiban, vászon melltartót viselek, nem selymet, csipkét, mint a fehér dámák, akik drága bundában dözölnek. Rajtam pedig mi van? Vacak, molyrágta gyapjúsál. A cipőm is likas, nézd csak, nézd!

Szegénykém felkapta a lábát, mint egy balerina, combjáról felhúzta a szoknyáját, s valóban, siralmas látvány. Szegény Krupszi... Amikor látta, mennyire elszomorodom, vigasztalni kezdett. – Ó, Iljics, ne érts félre, semmi baj, önként vállaltam melletted a megpróbáltatásokat, tudom, hogy átmeneti időkről van szó, s felvirrad az általános jólét!

Igazán megrendültem. Jólétre született, mint minden ember, én meg belerángatom a politikába. Férjhez mehetett volna egy gazdag bojárhoz, egy herceghez, egy Romanovhoz... S ha belegondolok, hogy a napokban, amint a konyhában tért-fordult, szoknyája alól ki-tűnt rózsaszín szatén kombinéja, amelyet pedig egy menekülő arisztokrata család szózott rá kemény rubelekért. Hát, betelt a pohár...

Csütörtök délután: Már egy hete, hogy a németek erőszakoskodnak velem. Ma délben Krupszi megint rákérdezett a pénzre, sóhajtozott, hogy még az Orlovoknak sincs most ennyi. Gyanút fogtam: csak nem fáj rá a foga?

Csütörtök, késő este: Veközés közben újra láttam a bundabugyit meg a szakadt flórharisnyát. Igaz, ami igaz, ebből nekem is elegendem van. Svájcban volt szerencsém néhány finom kisasszonyhoz, hát, azokon a fehérmemű... Micsoda ingerlő tud lenni egy selyembugyi! Szegény nőm, mintha szemrehányóan nézett volna rám, s meg is kérdezte. – És ha mégis engednél a németeknek?

Vihar dúlt a lelkemben. Lehet, hogy helyesen cselekednék? Mert mit akarok én a népnek? Jólétet, gazdagságot. Márpedig az rombolja a morált. Elpuhít, anyagiassá tesz, irigykedővé, kapzsvá. Nemde inkább ettől kellene megvédenem őket, mintsem a nélkülözéstől? A nép szegény, de micsoda nagy szabadság a szegénység. Még a klerikálisok is óvnak a kincsek gyűjtésétől, hiszen azokat a tolvajok ellopják, a rozsdá megemészti. Az a rengeteg pénz persze minket is tönkretelhet, beleroppantunk a vagyonba, de a misszió. A tömeg üdvére lenni, átvállalni a jólét rothasztó fertőjét. El is mondtam Krupszinak, átölelt: – Imádlak, amikor ilyen szerelmes rajongással beszélsz a népről – mondta, s összezecsókolt. Szép esténk volt...

Péntek, 11 óra: Mit tegyek? A delegáció ismét nálam járt, sürgetnek. A pénzt elhelyezték egy széfben, azonnal rendelkezésemre bocsátják, ha döntöttem. Micsoda kétségek! Ha elfogadom azt a rengeteg márkát, a németek kívánságát megvalósítani, azonnal ugranak itt jó néhányan. Bizonyos Koba vagy Kobra álnevű fickó meg a többiek, akiket eddig is alig tudtam féken tartani. Ők bezzeg lekenyerezés nélkül is diktatúrát vezetnének be itt nálunk. Szadista népség! Engedjek szabad utat nekik? És a jóléti terveim?

Krupszkája bejött hozzám a Kremlbe. Nagyon hízelgő volt. Óvatosan kérdezgette, döntöttem-e. Ugyanis volna egy alkalmi vétel nercre... (Ma nagyon csábosnak láttam, s máris valami drága, francia parföm illatát éreztem rajta, ahogy hozzám dörgölődött. Kölcsönt kért volna a leendő márkáimra? Huncut teremtés.)

Ugyanaznap, fél 3: Most mentek el. Kissé kába vagyok, a kezem remeg, ahogy ezeket a sorokat írom. Ennyi pénz! Csak azt resteltem, hogy láttam a németek arcán a kárörvendő, gunyoros mosolyt. Hát, igen! Ha proletárdiktatúra, hát, proletárdiktatúra, mit tegyünk? Feladom a szólásszabadságot, a többpártrendszert, a falusi és a városi önkormányzatot... nem is sorolom. Fáj érte a szívem. De Krupszi!

Mit meg nem tesz egy férfi a szerelméért. Hát nem járhat likas cipőben a havas pityeri utcán. Fuccs a dicső terveknek. Csakhogy teheti-e valaki e Földön azt, amiről álmodik? Bele kell törődnöm, hogy a pénz megszolgálándó osztályharc lesz, az elégedetlenkedőket börtönbe zárja az állambiztonsági szerv, lágerek lesznek és rettenetes, legalább hetven éven át... borzalom! Nem, nem, én ezt a pénzt visszaadom és...

Hétfőn délelőtt, Kreml: Hívtam a német delegációt, de már későn. Kétszárnyú repülőgépeken messze szálltak...

Hétfő éjjel: Csak hanykolódom. Krupszi vigasztal, de hiába. Elalvás előtt rákérdezett a hetven évre. Hogy miféle hetven évről beszéltek a németek. Nem egykönnyen értette meg a logikájukat. Ha nálunk proletárdiktatúra lesz, nem fogunk rohamosan fejlődni, amiként pedig fejlődünk volna. Tehát ki van küszöbölve egy jelentős gazdasági vetélytárs. Ezért legalább hetven évig kell tartanunk magunkat a megállapodáshoz, aztán abba hagyhatjuk a dolgot, mert ekkor már úgysem tudjuk lekörözni őket. A német addigra nagyhatalom lesz, jóformán a világ második közepe Amerika után. Valamiféle Európai Unióról is beszéltek. Mire azonban Krupszinak mindezt elmagyaráztam, szegénykém, ajka körül boldog mosollyal elaludt, s talán már brüsszeli csipkés kombinéről meg lakk topánkáról álmodott. Soha senkinek sem szabad megtudnia, hogy miatta történik majd mindaz, ami történik a XX. századi történelemben. Aligha mondok újat azzal, hogy „keresd a nőt”!

Dátum nélkül, Kreml, dolgozószoba: Amittől félttem, bekövetkezett. Az úgynevezett forradalmárok máris fenik a fogukat a diktatúrára. És nekem, zsebemben a márkákkal, az élükre kell állnom, nehogy kitessék a lóláb. Krupszin látom, bántja a dolog, de ki fog magyarázkodni. És én? Hogyan emleget majd az utókor? Engem. Aki a polgári jóléttel akartam felváltani a cári önkényt. És mi lesz belőle?

Dátum nélkül, Kreml, dolgozószoba: Itt ülök zöld ernyős lámpám fénykörében, előttem a naplóm... Ahogy átolvasom az utolsó idők feljegyzéseit, biztos tudom, hogy ezt a füzetet meg kell semmisíteni. De nem visz rá a lélek. Mégis, ugye, a világ egyik legjelesebb személyisége vagyok, akinek minden perce megörökítendő az utókor számára. Csakhogy ezek kompromittáló sorok! Elégessem? Eldugjam? Hogyan rejtsem el, legalábbis jó időre illetéktelenek szeme elől? Főleg a firkászoktól félek. Majd még azt mondják, hogy Krupszkája rózsaszín bundabugyija, vászon melltartója és drapp flórharisnyája miatt lett proletárdiktatúra, s esett meg annyi... (A feljegyzések a naplóban itt megszakadnak.)

„Ecce poeta!”

Tassy Klára: A megfajtott hidrogén

(A Kicsoda az az én? rovat szívesen mutatta be olvasóinak a kortárs írókat, költőket, alkotókat. Nemrég eltávozott nagy költőnkéről, Juhász Ferencről – 1928–2015 – az alábbi miniportrét 1994-ben, az 5. számban adta közre a Lyukasóra az akkor hatvanhat éves poétát méltatva.)

1947 karácsonya óta, midőn első két verse megjelent, biztos következetességgel épült az életmű, pedig gyakran állta útját értetlenség, ellenézés, sőt politikai gyanakvás is... Juhász Ferenc szerencsére elszántan járta a maga útját, s a kevesek közé tartozik, aki már a pályakezdés idején felismerte feladatát, s tudatosan alakította ki „összefüggő és egyetemességre törekvő lírai világképét”, ahogy Bata Imre fogalmazta meg még a 60-as évek elején.

A szándék találkozik azzal, ami Hegel

szerint a költői műalkotás alapvető követelménye: szerves totalitássá kell formálni a verset. Természetesen egy szonett is lehet teljes világ, azonban a Juhász-életmű egyik titka, hogy a részek mindig szervesen illeszkednek egymáshoz, bárhol bontsuk is meg, a kezdetekhez éppúgy vezetnek utak, mint a folytatáshoz. Az epikus méretű alkotások alapjaiban lírai ihletésűek, de a kép, amely kezdetben közel állt az impresszionista rajzhoz, egyre távol, hogy magába foglalja az emberiség kifejezhető vagy legalább megsejtethető mindenségét...

Az ifjúkori versek, a *Szárnyas csikó* korszaka, egymagában véve impresszionista képek sora, öregekről, virágokról, a folyóban fürdő lányokról, a sorokat az önfeledt öröm szele lebegteti, aminek később a kötelező derűlátással kellene változnia, de a valóság józan elemén már ekkor átsugárzik a messzebb mutató szándék, a világ végleges egységét keresve...

Már az ötvenes évek elejének nagy boltívű költeményeiben az *Egész* jeleit ismeri fel, s a sorok egymásba ömlő folyamatában

JUHÁSZ FERENC RÉSZEGEN

Augusztusban, mikor születtem
a ködös nyári ég
hullatta ezer csillagát.
Fénylett a vidék.

Mint zsákból a búzát, az ég
öntötte ezer csillagát.
Ahogy hullt, csengve, zúgva
mind a földre szállt.

A küszöb, az ablak, a kerítés
mind csillaggal lett tele,
az ágakra szállt a kéklő égi fák
gyémánt levele.

Éjfélig mosott anyám, s mikor
a teknő mellől jajogni ágyba hullt,
e ragyogásban szült meg engem,
nagyobbik fiút.

Így születtem, tudjátok-e?
Nem fénytelen!
S aludtam emlí barna csillagán
a tejtől részegen.

elmosódnak vers és próza határai, a sámánok bővülő-bájos szavát halljuk, s mint a Kalevala Vejnemöjnenje, mindent élénk varázsol, végigjárja az alvilági utakat, átéli a Nap és a Hold elrablását, látja a tékozló országot, a virágok hatalmát, faggatja a halottakat, s mindig azt keresi „bűvigékre hogy hol akad, hol teremtható szavakat”, mint a Kalevalában olvassuk. De – s ez is titkai közé tartozik – ebbe a gomolygó világba, amelynek rendjét kívül állva nem mindig könnyű felismerni, természetesen meghittséget tud vinni, versoraiban tükröződő víziói testvérvivé szelidülnek...

Ecce poeta! – kiáltott fel Hatvany Lajos az ifjú Juhász Ferenc versei olvastán, s az agg Simeont idéző örömeiben Ady, József Attila felfedezésének lelkesedése visszhangzott, bár az igazi beteljesítést meg sem érthette...

A Juhász-titok a teljesség akarása, a „sorsegész” – az ő szava –, s *A Sántha-családdal* kezdődő öt év folyamatos emelkedés, Nagy László társaként, a magyar költészet filológiai még feltárára váró sejtelmes szakasza, amely *A tékozló országgal* tetőzik, hogy rögtön új meglepetéssel szolgáljon, mert *A virágok hatalma*, a *Harc a fehér báránnyal* újabb emelkedő állomásai, amelyeket az *Anyám* követ, s itt már végképp egybefolyik mélység és magasság, de a távolban feldereng az iszonyatmindenség és a holtak virágzó világfája is. Juhász Ferenc ekkor már nem a szó hagyományos értelmében ír verset, hanem a világot mint egységes látomást fogalmazza meg, a hömpölygő sorok áradata újraértékeli a formai hagyományt is, az *Anyám* például szabályos felező nyolcasokból áll, s az „üres ritmusterv”, amelyet Arany éppúgy emleget, mint Valéry vagy Weöres, epikai áradást, epózi hitelt kap, mintha az 1506-ból fennmaradt kétsoros énektörödéket növelte volna több ezer sornyi költeménnyé: „Édes anya, bódog anya, Verágszülő küs Mária...”

Azt ma már nem lehet elvitatni, hogy Juhász Ferenc eddigi életműve is a XX. század egyik legnagyobb költői vállalkozása, Dantét idéző szándékával: egybefoglalni az ember és az embert körülvevő világ minden jelentőségét. Népi emlék és tudományosság, képzelet és invenció egyaránt szolgálja a költői szándékot, rettegve és reménykedve állja a végtelen szólítását, mi pedig tudjuk, hogy le Poète encore est avec nous...

Az ősi kínai legenda úgy mondja, hogy valamelyikönk ott volt a világ teremtésénél. Szívesen gondolok arra, közülük Juhász Ferenc volt a választott, hogy azután Gilgames mellett induljon az alvilági útra, majd feltűnik Vejnemöjnen társaságában, hogy világokat teremtsen a szó bűvös erejével, s megy tovább, fáradhatatlanul, hírt hoz az elsüllyedt titokról, amelynek tükre régen összetört, de cserepeit összerakja, hogy belepillantva ismerjünk magunkra. ♦♦

LÁZÁR ERVIN

SAPKA- RÓZSA

(Lyukasóra, 1998, 6. szám)

Bíró Drinócziék földje végében egy terebélyes juharfa állt. Régi jó barátom. Alatta jártam el naponta, amikor Alsórácegresről az öt kilométerre eső sárszentlőrinci iskolába jártam. Az eset, amelyet elmondok, 1945-ben, a háború vége táján történt. Kilencéves voltam, harmadik osztályos.

Hazafelé igyekeztem az iskolából. Felkaptattam egy kis dombocskára, előbukkant a juharfa lombja, de mielőtt megőrülhettem volna neki, észrevettem a furcsa menetet. Néhány lófogatból, rendezetlen sorokban ballagó katonákból állt. Még nem fogtam fel, mit látok, de már akkor szorongató érzés markolt belém, legszívesebben kitértem volna az útjuktól, de nem lehetett. Közeledtek. A menet mellett orosz katonák, a mellükön keresztben dobtáras géppisztolyok. Most már megértettem, mit látok; magyar hadifoglyokat kísérték az oroszok. Amennyire csak tudtam, félrehúzódtam az országút gazzal benőtt szélére. A szívem kalimpált. Drinócziék juharfája alatt találkoztunk. A lófogatókat magyar hadifoglyok hajtották. Egyiken zsákok voltak, a másikon pokróccal letakart holmi, bizonyára hadizsákmány. A harmadik szénával volt megrakva, a széna tetején egy öreg, magyar baka ült, az ostor nyelet belebökte a szénába, arra akasztotta a gyeplőt. Amikor a kocsi mellém ért, az öreg hirtelen lekapta a sapkáját, letépte róla a piros-fehér-zöld csíkos sapkarózsát, s nagy ívben elém hajította. A gomb beleesett a gazba. A kocsi mellett gyalogló géppisztolyos orosz megállt, szúrósan rám nézett. Lesandítottam, megcsillant odalent a sapkarózsa. A szúrószemű oroszra kaptam a tekintetemet. Állt és nézett. Megijedtem, nem mertem lehajolni, mentem tovább, mintha mi sem történt volna. A menet távolodott, én meg futóra, meg sem álltam hazáig. De futhattam, ahogy bírtam, a szégyen elől nem tudtam elszaladni. Legszívesebben levegővé váltam volna, annyira szégyelltem magam. Nem is bírtam otthon sokáig, átmásztam a hátsó kerítésen, hogy ne lássa senki, hová megyek. Irány a Drinócziék juharfája. Ott csúsztam-másztram a gazban alkonyatig. Kerestem a sapkarózsát. De nem találtam. Gondolom, a juharfa végig szemrehányóan nézett rám. Nem tudhattam, nem mertem ráemelni a szemem. Hazaodalogtam. A gomb végérvényesen elveszett. Azóta is, ha eszembe jut, összehúzó magam, s felrémlik bennem annak az öreg katonának az arca.

Nem tudom, miért éppen ez a történet jutott eszembe március tizenötödikén. Mindenesetre, ha valakinek módjában áll egy gizgazok közé hullott nemzeti színű sapkarózsáért lehajolni, ne tétovázson, emelje fel minden körülmények között! ♦♦

DÉNES ZSÓFIA

Utolsó levelem Ady Endréhez

(Az író – Ady egykori szerelme – halála előtt néhány évvel (1885–1987), kilencvenhét évesen írta a rég halott költőhöz ezt a szomorúszép levelet, amely nyomtatásban azóta sem jelent meg mostanáig: Lyukasóra, 1993, 4. szám. Az aláírás Andreája: ő maga.)

Adyskám. Így szólítottalak már legelső – és rólad lemondó – levelemben. És így szólítottalak végig, négy éven át, amikor láthattalak, s időnként, amikor írhattam neked.

Úgy jött belőlem magától ez a megszólítás. „Adym” – ritkán írtam, így mert Ady magas hegy volt előttem, a Gaurizankár – te Gangesz-part, te –, s a csak-tisztelet, csak-csoda-látás, csak-örök név az én hevéletemnek olykor szűk volt.

Még valami. Mások így mondták: Bandi, Bandika (ami engem illet, az ilyet utálok). Kedves Ady Endre, satöbbi... De „Adyskám” azt nem mondta soha más, mint én. És én csak a járatlan utakat szerettem.

Hogy miért írom: utolsó levelem hozzád, hogy miért „utolsó” – nem tudom. Én sohasem tudok semmit. Te se tudtál semmit. De tudtad a mindent.

Kérdezed, hogy mi is van ezen a mostohává lett planétán?

Felelem felelőtlen őszinteséggel: tengernyi szomorúság. Szomorúság másokért, akiket az egészen bizonytalan jövő megfenyeget. Félelemben tart vagy gyötrődésben, véráradatban. Ha nem is közvetlen közelemben, de szerteszéjjel a glóbuson.

Embert ér, népet ér, tehát engem is. Én is nép vagyok. Mint Ady. Ő is nép volt, mert testvére Tyukodi pajtásnak.

És szomorúság külön nekem, a magam helyén. A csupa csalódás múltam (apám kivételével) kísért álmaimban. És ez igaz vallomás arról, amit átéltem és élek. Túlsokasodott életemben én is a halottak élén járok. Volt öröm? Volt. De túl kevés a majdnem egy században. Van öröm? Vigasz is. Szeretet. De a rengeteg csalódás serpenyője van alul. És ez fáj.

Azután az is megtörténik velem,

Adyskám, hogy manapsági írásaimról tudom, hogy már nem sokáig adódnak. Megvakulok ugyanis. Betegség szállott reám, elmeszesedés és a szemgödör hátterében a szemidegek 75 százalékban elmeszesedtek. Igen vastag ceruzával vetem soraimat papírra, amelyet azután mások legépelnek számomra. Hogy nyomdába mehessenek. Így is csoda, hogy maguk a gondolkodó, az emlékező, a szerkeszteni még mindig tudó idegdúcok türethetően és pontosan dolgoznak. Vannak. És látod, ez az utolsó öröm életemben. Azt is érzem: utolsó lehetőségem. Mert minden más – a bánáság, a másokra szorulás, a ránehezedés ezzel közvetlen környezetemre majdnem elviselhetetlen nekem. Három év választ el a száztól. Remélem, hogy... nem mondom végig, amit válaszolnék.

Hadd mondjam el utolsóként neked, hogy csúf emléket hagyott hátra bennem egy minapi iskolai Ady-film. Remek tökélyvel hatott benne (és ez fontos) Ady forradalmisága. Léda keveset kapott benne, pedig ő volt Ady döntő súlyú műzsája. Elmondták az *Elbocsátó szép üzenetet*, de nem mondták el, ami pedig szintén oszloposan fontos, az 1910-ben írt *Hiába hideg a holdat*. Csinszkat angyali szépségben virágoztatta föl a film, amit a nagy jóakarattal tett lehetővé. Engem pedig, akinek megvolt a magam féléve – hiszen te tudod a legjobban, Léda után másfél évvel és Csinszka előtt is másfél évvel –, kivettek életemből, halottas ágyad után utószónak tettek meg olyan torzító fényképpel, amelynek boszorkányos sugárzásától megijedtem. Összes fogam fekete volt. Ilyen nem voltam soha.

Nem baj. Ez sem baj. Ahogy semmi sem baj. Hiszen az efféle régóta meg kellett szoknom. *Nekem az életem* (így írtad: szerelem) *nem volt víg ajándék... De volt ravatalos, halálos-víg torna Játék a halállal, titkos életforma.*

Úgye nem csodálkozol, te mindentudó, hogy utolsó levelem hozzád ilyen hangon szól. Tudod azt is, hogy így könnyebb lesz megszabadulnom a „hangtól”.

És igenis, elkísérsz Adyskám a sírig, s én a sírig hű maradok hozzád: barátod, Andrea. ♦♦

SZERB ANTAL NAPLÓJÁBÓL

(Szerb Antal naplóját 2001 nyarán jelentette meg a Magvető Kiadó. Tompa Mária ebből állított össze előzetest a Lyukasóra számára. Lyukasóra, 2001, 2. szám)

Szerb Antal naplójegyzeteit a Petőfi Irodalmi Múzeum kéziratára őri. Korántsem egységesen összeállított műről van szó, hanem négy füzetből és sok-sok különálló jegyzetlapból. Időrendi sorrendben illesztettük össze a jegyzeteket, és szerkesztettük köteté. A naplók az író piarista kisdiaákorától, cserkésznaplójától egészen 1942-es aforizmagyűjteményéig mintha egy különleges fiziognómiájú térképárcképet alkotnának. Szerb Antal naplóját 2001. könyvhetén jelenteti meg a Magvető Kiadó. Itt most az 1923-ban írt naplóinak egy részletét közöljük. A [?] jel = bizonytalanul kiolvasott szó. A [...] = kiolvashatatlan szó. A Szerb Antal által használt helyesírást az esetek nagy részében meghagytuk, csak a teljesen nyilvánvalóan hibás központozást javítottuk ki.

Tompa Mária

Szent örzőangyalom, ki sorsomnak előre-írt útján terelgessz a legmagasabb cél elé, a te neved díszítse az első lapot. Engedd meg, hogy te eléd valljam be napjaim munkáját és éjszakáim álmait, hogy biztos szemed, mely az Örök Fényességen edzett, megítélje sáfárkodásom mikéntjét. Őrizz engem a Hazugság szellemétől, hogy úgy ismerjem meg magamat és úgy adjam szavaimat, amiként vagyok; ne hagyj, hogy önimádó gög vagy gyáva magam-elengedése úgy láttassa önmagamnak arcomat, mint ahogy a hazug tükörben áll; eszközöld ki a kegyelmet, hogy lehetőleg úgy lássam magamat, ahogy te látsz vagy ne nagyon másként. Óvjad egyébként is, láthatatlan Barátom, gondolataimat, szándékaimat, tetteimet; tégy komollyá, te, aki komoly arccal állod a vártát Isten szent seregében, hogy soha el ne feledjem, ki vagyok végső mivoltomban, és hogy merre vettem utamat; hogy föltett szándékomhoz hű maradjak mindhalálig; vigyázzad tisztaságomat, te, aki az égi liliomok között fakadtál, ne érje semmi árnyék lelkem belső szentélyét, hol a Szűzanya himnusza zeng; ó

hajlítsd kemény nyakamat, te, aki mondhatatlan alázatban elomolva térdelsz az Örök Trónus előtt, hogy ne legyen büszkeségem másban, mint akiben neked: az Úr Krisztusban, aki megváltott és megszentelt és e bűnös világban el nem hagyott, akinek köszönhetek mindent, ha van bennem, értéket, az Igazság emésztő fehér szenvedélyét, a végtelen vágyódást hozzá magához, az áramló szép életet véreemben és a kardos akaratot, hogy jó legyek; fékezzed szavaimat és mozdulataimat, hogy felebarátaimmal szemben mindig alázatos szívű legyek, és az Úr Krisztus kedvéért mindannyiuk szolgálja lehessen. [...]

Innominata, te adtad ezt a könyvet is, mint előzőjét; mint amaz volt, ez is legyen örökös emlékeztető terád, szeretetedre, a képre, aki rólam benned él, és az eszmékre, melyeket szimbolizálsz.

A napló célkitűzése: 1) Emléket adni magamnak ifjúságom elfutó napjairól. 2) Fogalmaimat tisztázni a kifejezés által. 3) Leszögezni szellemi életem leszögezhető eredményeit. 4) Törekedni a nemes önismeret felé. 5) Vallomást tenni magamról. 6) Ellenőrizni és számon tartani munkálkodásomat, amíg nappal vagyok.

Qui te creavit sine te, non te salvabit sine te¹.

1923. XI. 6.

Rosszkedvű délelőttömbe megint bevilágít Joe² megérkezése; szépségben ma túltesz önmagán, és illő, hogy a történések sorját ez a vallomás nyissa meg: hogy szeretem. És hiszen, nemcsak mint esztéta a szép műtárgyat, hideg, gyönyörködő szemmel – szeretem amennyire gyarló erőmmel szeretni tudok, életében részesedni akarok, és lelkének javát akarom.

D.u.*-hoz³ beígérkezve, és Joe is hív, menjek el megnézni, hogy játssza Júliát. Erős habozás után mégis *-hoz mentem, mert úgy gondoltam, rosszul esnék neki, ha lemondok, különösen, ha Joe miatt. Nem bántam meg, mert * nagyon kedves volt, megajándékozott ezzel a naplóval.

Beszélgésünk újabb pneumatológiai⁴ eredményekre vezetett: az idealizációs processzus az idealizált Eidosára⁵ irányul; másik oldalról az idealizáló éppúgy megközelíteni

törekszik az Eidost lelkesedése és szeretetadott intuíciója által, mint az idealizált létezés és élete által. 1) Ennyiben a kép, mely az idealizált alakról bennünk él, objektív tartalmú, nem önkényes fantázia eredménye, azonkívül hozzátartozik objektíve az idealizálthoz, anélkül, hogy azonos volna vele – az idealizáló ember-megismerés mélyebb, mint a hétköznapi. 2) Mindenki idealizálható; de mégis hierarchia van, mert hierarchia van az Eidosok világában, és nem mindenki egyformán van meg a képesség, hogy a másokban az idealizációs processzust megindítsa. 3) Az etikai és életérték szociális oldala abban van, hogy pusztá jelenvolta által a környezetben az idealizációs processzust megindítja, és ezáltal azoknak a törekvését az Eidos síkjá-

MEZEI ANDRÁS BANDRI

(Szent Tibornak, hálaival)

Két lábbal rúgott hátra, harapott, semmi szóra, ostorcsapásra el nem indult, ilyen lovat nem sokat látott Kalmi, a cigány lócsiszár, ki a nagy balassagyarmati lóvásár kora reggelén azt mondta nagyapámnak: tekintetes úr, egy deci rummal a Bandri megszeliül –

Így aztán a ló bal füle kapott egy felest, a jobb füle is benyelte ugyanezt – s nagyapa csak nézte, nézte csökönyösét, a két üres kupicát, és látta, hogy Bandrit, annak hallóhártyáin keresztül a boldogság járja át meg át – egy-egy fülében féldeci rummal úgy bokázik, hogy a járása rímel az úttal, s olyan szelíden viszi nagy fejét, mintha szeretné a hámat, a kötőfeket, s megszokta volna a zabla fémízét, mintha a széna, a szalma a mezőn mindenütt neki hersegne, s lengő abrakostarisznyák csalogatnák – Dobhártyájában benn a piros, égetett szesz lassún szívárogtatta vérebe tán az Énekek Énekét, s láthatta lengedezni a mezők liliomát.

(Ly. 1998. 2. sz.)

Eigel István: Debreceni mozaik (részlet)

ra emeli. 4) Ez a hatalma a szépségnek is. A szépség által az Eidos test szerint való megjelenési formát kap.

Kétféle emberismeret és pszichologia.

A naturalista (pl. Jancsi) az általános emberi vonások iránt vagy a típusok iránt érdeklődik: az ember vagy az ilyen ember adott esetben hogyan viselkedik. Az idealista lényegszemlélő az egyéni után: N. N., aki adott esetben így meg így viselkedik, milyen, illetve kicsoda?

Budapest, 1923. november 14.

Epilógus

Solange noch sandi m wasserohre [?] läuft
So zieh ihm nach der wandrer tau-
betrauft⁶

Hogy ismét magamra maradtam önmagammal, felismervén, hogy a másik is csak önmagam voltam, és hogy ez végzet, mely alól talán nincs menekvés, nem akarom magamat átengedni a szenvedés önmagáért való, felelőtlen és fegyelemoldó hatásának, és ezért íme a nagy fájdalomcsillapítóhoz folyamodom, diadalmas és túlon is diadalmas öntudatomhoz, és megpróbálom kivetíteni magamból azt a valakit, aki fáj bennem, és akinek rejtett sebén keresztül hónapok óta kiszivárogoz az életem. Mert most már úgyis beigazolódtott, hogy menthetetlenül öntudatos lény vagyok, és éppen ezért igazi szenvedélyre és igazi fájdalomra jóformán képtelen, csak érzéseim vannak, de azok nagyon intenzívek. Most, ezekben az első napokban valami tompa fáradtság ül rajtam, nehéz érzés a szívem körül – sokat sóhajtok, és ellágyulva ébredek, mintha egész éjjel sírtam volna. Ezt az érzést nem akarom tartani: nagyon is lágy és improduktív, fegyelem-oldó; az ember ilyenkor el szokta kényeztetni magát, meleg pólyákba bugyolálja a lelkét, és önösebb lesz, mint valaha. Engem talán megóv ettől öntudatom, és az, hogy nincs, aki gyöngédségével kényeztetne engem.

Maga a történet így esett meg:

vasárnap, 11-én (nov. 1923) megbeszélésünk értelmében felmentem Joehoz, a lehető legrosszabb előérzetek között. Az öregúr fogadott: a lányok nincsenek itthon, elmentek sétálni. Én kissé csodálkoztam, és kissé gyanakodtam az öregúr furcsa mosolya láttán, és mert a konyhában azt mondták, hogy itthon vannak. Elmentem irtózatossággal, másfél óra múlva visszamentem; a lányok azzal fogadtak, hogy tévedés volt, ők előbb is itthon voltak, és azt mondták, hogy ha akar ki jönne, kivéve engem, tagadja le őket a mélt[óságos] úr; ez azonban nem értette jól a dolgot, és elküldött. Én igyekeztem elhinni a dolgot, bár kicsit nagyon folyékonyan és élénken beszéltek. Kezdetnek elég rossz volt.

Rövid ideig beszélgettünk mindenféléről, és mikor Lil⁷ kiment, Joe azt mondja: beszélt délelőtt Má...-val, és mondta neki, hogy amióta Siófokról visszajöttünk, egy esetet leszámítva sosem tudtunk egymással emberi hangon beszélni. Ezt koncedáltam, de Siófokon tudtunk, mondtam. Az más, akkor négyen voltunk. (Ez igaz; Má... sokat közvetített.) De tavasszal tudtunk; – nem, akkor sem tudtunk, csak éppen újak voltunk egymás számára, sok elmesélni való volt. Mindezt én is beláttam; de talán lehet még másképp is, ne általánosítsunk két rosszkedvű hónap tanúságából, amikor rengeteg technikai akadály volt az egymás közti érintkezésnek. Nem, itt nemcsak technikai akadályok voltak, hiszen Lacival és Má...val ezalatt az idő alatt is változatlanul jóban volt. Igaz, én is jóban voltam másokkal.

Joe újra kifejti, hogy ez azért van, mert 1) egészen különböző természetűek vagyunk, 2) nincsen semmi közös alapja barátságunknak, semmi, ami mindkettőnket érdekelne, én nem tudok vele együtt lelkesedni zenéért, természetért, 3) rám nézve semmi sem élet-halál kérdése, semmit sem veszek komolyan,

és ez rá nézve végtelenül idegenszerű, nem tudja, hol keressen bennem valamit, amiben egyetérthessünk.

Hát ha ez így van, mondom, akkor legjobb lesz, ha liquidálunk. Bizony, mondja Joe, nem marad más hátra, mert a mi barátságunkban nincs tovább, nincs fejlődés, teljesen improduktív, sosem jutunk közelebb egymáshoz, és ez őt már úgy bántja: előbb-utóbb meg kell mondania, mi sosem értettük meg egymást, és sosem is fogjuk megérteni, intelligensen beszélgetni mindenesetre tudna velem is, de annál engem sokkal többre becsül, azt tud a Kecskemétiékkal is, ahhoz nem kell Pico della Mirandolának lenni.

Az ügy ezzel voltaképpen el volt intézve; hiszen már régen megbeszéltek volt, hogy aki a másikat únni fogja, szól majd, és most bekövetkezett az a pillanat, én még sokáig panaszkodtam sorsomra, mondtam, hogy én nem is kerestem megértést, csak test szerint való közelségét, ez magában elég volt nekem, és nagyon sok, de ezt nem tudta megérteni. Mondtam, hogy éppen előtte való nap beszéltem Tivivel, hogy * egyszer megkérdezte tőlem, nem vonom-e le eddigi tapasztalataimból azt a tanulságot, hogy inkább a másik, a hozzám hasonló típusból válasszak magamnak szeretetteket, de én arra azt feleltem, hogy nem és ezerszer nem, én a másik, a nem-én típust annyival jobban szeretem, és többre becsülöm, hogy csak abból tudok szeretni valakit. Nem baj, mondta Joe, hiszen az én típusomhoz az is hozzátartozik, hogy örökké vágyakozzék a másik után; az övéhez viszont nem. – Azután még közvetett indítványokat tett, melyeket én visszautasítottam, mondván, hogy ha adni nem tudok semmit, kapni sem akarok.

Kis-Lil egész idő alatt sírdogált – kértem, mi azért el ne szakadjunk; ő nagy komolysággal bólintott. Joe nagyon bizalmatlanul kérdezte tőlünk, és egy kissé antipatikusan, hogy csakugyan komoly szándékaink vannak-e egymással szemben, amit mi igeneltünk. „Na igen, Lilnek úgyis szüksége van tisztességes emberek társaságára”, mondta Joe – „inkább a Tóninak van szüksége énrám”, mondta Lil nagyon szépen és asszonyosan.

Azzal elmentem, meglehetősen fejbe vert állapotban; Joe sosem volt olyan szép, mint aznap este.

Ez hirtelen jött – de megvoltak az előzményei a dolgok természetében és az eseményekben is. Siófokon mind a ketten éreztük a kettőnk között lévő áthidalhatatlan distanciát azon az emlékezetes estén, amikor mérföldekre ültünk egymástól, és Joe másnap meg is mondta, hogy én sosem szerettem és sosem fogjuk megérteni egymást. Énbennem akkor teljesen tudatosodott a dolog, és el is mondtam hazaérkeztemkor *-nak. L. napló és L. K. második portréja. Bizonyos fokig Joeban is tudatosodott, amint meg is írta levelében, I. Emlékeztető. Ilyen auspiciummokkal* kezdtünk

NAPLÓ A LÁBTÖRLŐ ALATT

A költő bent dekkol örvényében
tudja amit nem tud
Platón ideáinál törvénylőbben.

Az emberek ha nem szeretik
tudatalattijukat mint spirituális dékánjukat
Hitler Katalin cárnő támadja bázisukat

Tengernyi bánattal keni a vaj
kenyerét a késre Jeremiás (János) Jób
intenzitását lakásokban diktatórikusak a lények

Klári beiratkozott a Józsefvárosban
a világúri asszisztens képzőre
Leibniz élő lelkes monászainak vállvonogatva
mondogatta ha van szívem ha nincs szívem
egocentrikus
gyötrelmeit

(Ly. 1996. 1. szám)

őszi barátságunkat (sic, pedig tudtuk, hogy ez a szó hazug). Hogy valóban mennyire mindig egymás mellé beszélünk, azt bizonyítja, hogy egyszer Tivit kértem, jöjjön velünk, mert kettesben nincs miről beszélgetnünk.

Mindazonáltal biztos, hogy Joe, mikor elkezdett a dolgról beszélni, még nem látta ilyen mereven, és nem várta ezt a kimenetelt. Ő csak azért mondta, hogy mondjon valamit, a többi magával hozott formaösztone és pathetikus pillanat keresése. (Talán még egy oka volt, hogy csakugyan szabadulni akar azoktól, akik belelátják v[ala]milyen magasztosan tiszta attitűdbe, és ezáltal színésznői mozgási szabadságában gátolják. Ő mondott valami ilyesmit, de nem akarom elhinni.)

A végső ok természetünk különbözősége és a kétféle embertípus. Itt egy tragikus konfliktus van: az antik típus a „másiktól” megértést vár, egymás átélését olymód, hogy mindegyik megtartja az egyéniségét, mely teljesen zárt, de éppen ezért nem kivehetetlen [?], minden kockázat nélkül kimehet magából, zártsága megmarad – a romantikus típus számára a „másik” a [...?] egyik fajtája, ki akar menni magából, beleolvadni és beleszünni a másikba, hogy megértés-főlötti, misztikus egységet alkossanak. Éppen ezért a számára a megértés nem is fontos, mert az egyesítést nem ez adja meg, hanem a szerelem egyénfeloldó extázisa. – Ez a vonatkozás az antik típusra nézve végtelenül megalázó: mert úgy érzi, hogy ez a szeretet nem neki szól, az ő konkrét zárt egyéniségének, hanem egy mögötte lévőnek, az önmaga ideájának, mely felé az ő szépsége és valaki-mivolta csak útmutató; hogy ő így voltaképpen csak eszköz a másik számára, mely így rajtja át az önmaga ideáját akarja meg-

közelíteni; a romantikus nem éli át őt, csak rajta keresztül él, rajta keresztül kiterjeszti énjét egy távolabbi és végtelen felé.

Amennyiben felelősségről egyáltalán lehet szó, Joet nem terheli semmiféle. * szerint Joe a lehető legszebben és legnemezebben viselkedett. Én eleinte azt gondoltam, hogy önző volt; de nem; csak nem ért meg, és azt hiszi, hogy ami neki jót tenne, az nekem is jót tesz – és hogy nem akar az eltűréssel és az intelligensekkel egy nívóra helyezni, csak dicséretére válik. Az ő egyetlen bűne igazán csak az, hogy testet öltött, és ezáltal nyugtalanít, vonz és megközelíthetetlen amellel. – Igaz, hogy ő sem értett meg sose engem, és ha szeretett volna, alkalmazkodott volna hozzám, már nem lehetett volna sich-fliehn szerelmem tárgya – épp ezért abba a képbe, mely róla bennem élt, kezdetektől fogva beletartozott hidegsége, és hogy nem is szerethet. Ha szeretett volna, ez károsan befolyásolta volna alakját.

A felelősség csak engem terhelhet: Joe három területen is utat nyitott, hogy megközelítsem, és én mind a hármat elmulasztottam: 1) a természet-élményben. Persze itt sosem is tudtam volna utolérni, mert elvesztettem a természettől való kozmikus kapcsolatot, 2) múltjában, de múltjára mindig ellenségesen tekinttem és féltékenyen, és ugyanígy 3) Má...-t kivéve barátaira is.

Voltaképpen sosem is igyekeztem beleélni magam az ő mivoltába, minden konkrét, tehát ránézve lényegszerű valóságát akcidentálisnak tekinttem, és csak a mögötte levő szubsztanciát kerestem – és voltaképpen ezáltal csak önmagam, a triadikus⁸ ritmus értelmében: mert ha el is hiszem, hogy az ideák világában valóban él egy Joe, akit én szerettem, benne is magamat szerettem azt, aki ezt az Eidost fel tudja ismerni – és főleg a relációt, melyben hozzá álltam: az élményt, a Hochgefühl⁹ és önmagam, a Hochgefühl alanyát.

Ily módon Joet eszközzé alacsonyítottam, mely arra szolgált, hogy 1) bennem a Hochgefühl felkeltse, 2) távoli és csaknem személytelen Eidosa felé mutasson. És elért az embereket eszközként használó romantikus tragédiája: eszközöm saját fegyverrel fordult ellenem. Joe tőlem tanulta a

dolgok roppant fogalmi kiélezését, a helyzet paradoxijának kianalizálását, az „entweder-oder”¹⁰ kérlelhetetlen és hideg attitűdjét, mellyel nekem támadt, és még a kifejezést is: „egymás mellé beszélni”. Mert én absztrakt módon szerettem őt, ő a helyzet absztrakt fel fogásával üzött el engem.

Éppen ezért még mindig nem is tudom egészen elhinni a dolgot. Túlságosan okos és fogalmi a helyzet egész beállítása ahhoz, túlságosan igaz és lényegszerű ahhoz, hogy elhíhessem. Az élet nem forma, ez pedig forma, mint egy műalkotás: az egyéni fölemelkedett a tipikus nívójára.

Az eltűlés talán ott van, hogy én igenis hozzáadtam v[ala]mit Joehoz (mert hogy én tőle rengeteget kaptam, ez világos, azt csak ő nem látja): t.i. világnézetét, általában az Esmét, a Gondolatot. De viszont lehet, hogy ez ránézve egyáltalán nem fontos, hisz nem az ő világa.

A nagy kölcsönös szerelem talán meghozta volna az Aufhebungot, a misztikus egybeolvadás révén. De ez a kölcsönös szerelem lehetetlen: mert bennem nincsen szenvedély és Joe nem olvadhatott belém, mert akkor nem szerettem volna.

*

Most íme végére értünk a Szerelem Őszének, és én konstatalhatom, hogy életem a legrendkívülbb minden élet között. Már a szétválás csodálatos okos hidegsége is rendkívüli, de a legrendkívülbb azt hiszem, hogy mindezt ilyen hidegen meg tudom írni, ilyen magamtól idegenül, pedig azt hiszem, őszintén fáj. – Félttem az emlékeimet distancírozó öntudatomtól: Lilláról nem maradt semmi, Ernáról édeskevés.

Pedig oly végtelenül fázom ezen az őszutón, és úgy vágyódom egy kis gyöngédségre, spontán melegségre, melyből azt hiszem, minden férfinak kijut. De én részint kiirtottam magam körül mindent, barátaimtól, anyámtól, részint hideg emberekkel vettem magam körül. * okos, megértő részvéte nem vigasztal; ő egész olyan, mint én vagyok: mély, fáradt szomorúsággal hallgatott végig, és tanácsalannul nézett rám. Minden más lányból kiváltotta volna a helyzet az anyát és az asszonyt, még Jobból is: egy kis becézés, kényeztetés olyan nagyon jól esett volna. De * a született szűz, és ilyesmire, azt hiszem, gondolni se tud. ➤

(ENDNOTES)

¹ Aki téged magad nélkül alkotott, nem válthat meg magad nélkül.

² Lakner Klára, később Máthé Elekné (1904–1985).

³ A *-gal jelölt női nevet nem tudtuk azonosítani.

⁴ Fil., vall.: a lélekről, a lelki lényekről szóló tudomány.

⁵ Gör.: alak, fizikai megjelenés.

⁶ Stefan George: *Das Jahr der Seele* c. kötet, *Traurige Tänze* c. ciklusában, cím nélküli vers két kezdősora: „Da kaum noch sandi m stundenglase läuft / So zieh ihm nach dem wanderer tau-betrüuft”

(Ha időórát homokja fogytán, / kövesd harmatos fövel őt a vándort.) Szerb Antal parafrázisa: „Ha vízvezetékedből nem jön több homok, / kövesd harmatos fövel őt a vándort.” (A német címben nem, csak az idézőjeleken belüli német szövegben követtük S. George írásmódját: a főneveket kisbetűvel írta.)

⁷ Lakner Lili, aki Szerb Antal első felesége lesz.

⁸ Triád: fil.: a tagadás tagadása.

⁹ Magasztos érzés.

¹⁰ Vagy-vagy (utalás Kierkegaard művére).

MAKOVECZ IMRE

BÚCSÚ

SOMOGYI JÓZSEFTŐL

AZ EPRESKERTBEN

(Részlet Somogyi József szobrászművész búcsúztatójából: Lyukasóra, 1993, 3. szám.)

Nem volt könnyű élni itt Magyarországon. A háború, a visszavonulás, az idegen hadak, először a németek, aztán az oroszok, két vereség egymás után. Aztán a szabad választások, majd a sötétség évei, a számolatlan ember- és hitvesztés, a forradalom és az újabb bosszú és harminchárom éves homály, amelyben tönkrement egy nép, tönkrement az ipar, kiveszett az agrikultúra és kihalt a parasztnak történelmi rendje. És végül a szabadulás vakító fénye, amely napjainkra újra homállyá fakult.

Ebben a korban élt és alkotott Somogyi József, aki inkább volt a középmembereknek tündérelője, mintsem egyenrangú társa. Inkább azok közé a mindig derengő fényt sugárzó, nagy, kultúránk előtti elődökhöz hasonlított, akiktől a kisebb emberek megtanultak beszélni, énekelni, s megtanultak tárgyakat és lelkes hasonmásokat alkotni.

Azok közé a ritka jelenségek közé tartozott, akiből éltek a többiek, anélkül, hogy tudtak volna róla, sőt voltak – hogy úgy mondjam – „felvilágosultak”, akiket irritált Somogyi József fénye, mert nem értették meg, hogy a művészet nem önkifejezés, amely eladó, nem értették, hogy miről van szó, hogy tudniillik a művészet közelítő indulat, amelyet ősidők óta szeretetnek neveznek.

Nagyon rossz búcsúzni, mert egy holttesttől búcsúzom, nem látom őt, az élő, hogy hozzá beszéljek, s ha látnám, nem búcsúznék. Azokhoz beszélek, akikhez egyáltalán nem beszélnek. A semmin akad fel ez a beszéd, s abba is hullik, idehoztam és el is viszem. A van vagy nincs Úr áldását kérem rád és az életedre, halott. Megáldalak, bocsáss meg, de megáldalak!

Somogyi József munkái (fentről lefelé) Bartók Béla Emlékezésül a fasizmus áldozataira Megfáradt ember Aratók

KODOLÁNYI JÁNOS KIADATLAN LEVELE

ÖNKÉNTES SZÁMÜZETÉS BEN

A levél címzettje: Kovács Sándor (1922–1998), Drávapalkonya, Baranya megye. Kodolányi János 1945-ben fogadta barátságába. Gyakran váltottak levelet egymással. Kapcsolatuk őszinte, bensőséges barátsággá fejlődött. Az idézett levél írásakor Drávapalkonyán termelőszövetkezeti szervezés folyt.

Közlő: ifj. Kodolányi János

(Lyukasóra, 2003. 3. szám)

Akarattya, 955. dec. 28.

Kedves Sanyi!

Tegnap érkezett leveled aggodalommal töltött el. Attól félek, elveszítetted az önuralmat, s olyan helyzetbe fogsz sodródni, amelyből mindnyájan csak rosszat várhattok.

Az én helyzetemet és feladatomat nem lehet összehasonlítani a Tiéddel. Nem másolhatjuk egymás viselkedését. Nekem talán nem volt nehéz, nem volt kockázatos úgy viselkednem, ahogy viselkedtem, miután engem némileg védenek a műveim, az írói képességeim – s tán a külföld figyelme is? Nálam arról volt csak szó, hogy kibírom-e az önkéntes száműzetést, vagy sem. Bízom benne, hogy kibírom, sokkal inkább kibírom, mint a szellemi, erkölcsi szolgátságot s a hazugságot. Erről volt csak szó s részben van még ma is, nem többről. Ehhez nem kellett hősnek lenni.

Továbbá: amit én csináltam, *harag nélkül* csináltam, mert ne feledd: nem gyűlölöm ellenségeimet! Nálad pedig éppen az az aggasztó, hogy gyűlölöd ellenfeleidet, s bosszúvágyat érzel irántuk. Ettől az érzéstől

Mindnyájatok érdekében azonnal és gyökeresen meg kell szabadulnod. A bölcs népmese szerint: aki haragszik, annak szíjat hasítanak a hátából. Nagy és örök igazság ez, jó lesz megfontolnod.

„A düh: pillanatnyi elmezavar” – mondták a görögök igen helyesen. Márpedig szabad-e elmezavarba esnünk? Hiszen ez akármelyik pillanatban pusztulásunkkal járhatna.

Ha a szállást kérőknek nem akartál ágyat adni éjszakára, más módon is elutasíthatad volna őket, s éppen olyan szilárdan. Mondhattad volna például ezt: „Ti meg tudjátok fizetni a szállást, én azonban nem fogadhatok el semmit, menjetek tehát Mári nénihez, Jóska bácsihoz, azok szegények, jól fog esni nekik a tíz forint.” Ha pedig azt mondták volna: erre nincs pénzünk, kivehettél volna egy tízforintost: „Itt van, köztünk maradjon, adjátok annak a szegény embernek, jólesik neki!” Ez csak példa. A lényeg az, hogy az embernek mindig nyugalmat kell mutatnia, s *erkölcsileg felül kell maradnia*. Nem mindig használunk az igazságnak, ha gorombáskodunk az emberekkel (ha mégoly jogosan is), s megsértjük őket. A sérelem bosszúérzést kelt, a bosszúérzés pedig olyan állat, amely az idővel csak nő, erősödik, amíg egyszer jól nem lakatják. És csak akkor hal meg, ha jóllakott. Pláne dühös a bosszúvágy, ha valakit anyagi érdekében sértünk meg. Mindent megbocsátanak az emberek, csak az anyagi sérelmet nem. Ezek pedig díjat, prémiumot kapnak sikeres munkájuk esetén. Te úgy rúgtad ki őket, ahogy haragod diktálta. Nem jól cselekedtél. Kárt okoztál nekik, s hegyibe még az önérzetüket is megbántottad. Készülj el a bosszúra!

Nem tudsz tovább hazudni. Ez helyes. Bár sohasem kellett volna. De ebből nem következik, hogy mindent kikiabálj, ami a szívedet nyomja. Gyakran éppen akkor nem hazudik az ember, ha hallgat. Meg kell válogatni, mikor helyes a szó, s mikor a hallgatás. De lehet tettel is hazudni, lehet tettel is igazat mondani. Életed példájával légy igaz, és szólj mennél kevesebbet.

FECSCKE CSABA

A KÓDEXMÁSOLÓ

Szikár alakját lassan kivájja a sötétségből a gyertya lángja amint az asztal fölé hajolva kezében sercegeve jár a tolla.

A mindenség elgurult görgyöngye, fekszik mellettem tétlen bal ökle. Arca mint tócsa dereng a fényben, amint összeráncolódik éppen.

E test nem ad szállást már gyönyörnek, révülten a kódex fölé görnyed, s ír, csak ír, percre sem hagyja abba, lelkét töltögeti a szavakba.

Cellamagányba hullnak napjai, hébe-hóba ha rányit valaki, – végül majd az, aki megtalálja és látja: félrecsúszott a szája.

(Ly. 1996. 4.)

Keményen és szigorúan kell ragaszkodni a joghoz, a törvényhez. Tehát az erőszakot el kell utasítani, mégpedig azt nyíltan és egyenesen. A törvényre kell hivatkozni. Gyertünk, győzzenek meg bennünket a jobbal, a helyesebbel, az igazabbal, s ha meggyőznek, engedünk! Vigyázni kell, hogy senkinek se legyen beadási adóhátraléka, nehogy transzferálások történjenek. Aki gyenge, valahogy segíteni kell. Te is mindenáron tisztázd adóhátralékokodat, ne legyen a terheden semmi! De légy készen mindenre, mégpedig nyugodtan és gyűlölet nélkül!

Aggódok értetek, s kérem Ágnest, hogy amikor bátorságra buzdít, biztasson higadtságra, önuralomra is. Kérlek, írd meg hamarosan, amint ráérsz, hogyan alakultak a dolgok! A bab nem sürgős, vettem valamennyit. Ellenben mikor küldjük a zsákokat? Ha eláll a fagy, s javul az út, tán küldözgetni kéne már a kukoricát. Szükséges volna. A disznót megöltük, itthon volt Jankó Líviával. Az ünnepek silányul teltek, pénzem semmi. Szeretettel öllek Benneteket. ♦♦

JÁNOS B.

KALÁSZ MÁRTON KÜSZÖB

mikor Urielt a küszöbön megtaposták
övéi, egy sugárzó kisfiú
állt távol a templomkert sarkában, könnyen szorongó
lélekkel nézte, a szép férfi bölcselő
hogyan vergődik az ihletett sarkak
másolás dühe alatt, teste sötétjében s némán nyüszítve
s nem dúdolta innnen se, onnan se az Úr angyala
nem volt poézis rá, hogy Uriel
hirdetett szavait visszavonja, mint ha bízna az Úrban
ő, Baruch, annyira ne bízzék majd, hogy egy szót visszavonjon
Uriel megkerülve az Úr fekete angyalát
önmaga szándékán szökjék a semmibe, Baruch Spinoza
lencsét csiszolva kint könyörtelen szellemi háttért
bizzon a küszöbre, s kivetett tanait

(Ly. 1995. 7.)

ÁGH ISTVÁN

Isteneim

Imádkoznom kellene altató helyett, de még a Miatyánkot is majdnem elfelejtettem. Ó, azok az ölelő dunyhák, ahogy melegükből beleálmodtam magam az éjszakába anyám előimádkozása közben! Jó volna úgy hinni, mint gyerekkoromban, hogy az ördögöktől, a haláltól való félelmemben Istenhez meneküljek. Mert akkor még középkoriasan hittem a poklot, átéreztem a tűz örök égéskínját, ha a kenyérsütő kemencéből bőrömrre pattant a szikra, képzeitem majdnem olyan félelmesek voltak, mint az évtizedekkel később látott bolgár bacskovói kolostor freskóin a pokol: az ördögök hatalmas csipeszekkel nyúlálnak a húsba, olyan hosszú ostoraik vannak, hogy egyetlen csapással hurkot vetnek a kárhozottakra, beterelik őket a tűzbe, szurkot forralnak a csöpp szárú patások. Bornemissza Péter hajigálta olyan szenvedéllyel alá a bűnösöket, mint ez az ismeretlen mester. Lehetett oka tanítványának, Balassi Bálintnak bűnei miatt oly hatalmasan félni az Istent, olyan mélységekből könyörögni hozzá. Én akkor mintha a reformáció korában éltem volna, bár protestáns pokolhitemből a katolikus templomba jártam győnni, áldozni, ministrálni, szentségtartó aranyfénybe, a tömjénfüst narkotikumába.

Szent leszek – határoztam el –, a bérmlás után nem követek el egyetlen bűnt sem. De a bérmlás késett, mert mintegy Mindszenty veszprémi múltja miatt lefejezték az egyházmegyét, s mire Kovács Vince váci segédpüspök megérkezett, már úgy ministráltam neki,

mintha vörös nyakkendőt kötöttem volna ministráns ingemre. Hiába mondta: „Különös kegyelemben részesülsz, fiam!” Bár ez a hit-hasadás nem az úttörőnevelés következménye volt elsősorban, hanem egy gyermekded csalódásé. A házunk melletti akácban ledől a tűzfal tégláiból kicsi oltárt raktam, csipketerítőre öreganyám talpas keresztyét, miséztem, megalapítottam az egyszemélyes Szent István Lovagrendet, lovat akartam teremteni, amelyen szivárványos reverendában vágatok végig az iszkázi utcán, határon. Tavasszal a hidas üres még, a hízlalásra fogott süldők később kerülnek oda, a hidasba orgonavirágot raktam, átmentem az akácba imádkozni azért, hogy mire visszatérek, változzon gyönyörű csikó az orgonából, csikó és nem felnőtt ló, mert az nem férne be, s nem tudnám kivezetni. Hittem a lourdes-i csodában, az én csodavárásomban miért ne hittem volna? Visszamentem, s úgy találtam a fehér orgonát, ahogyan hagytam. Nincs Isten! A hit úgy fogyott ki belőlem, miként a kert alatti kukoricák nőttek. Ha anyám kiküldött a veteményeskertbe a kukoricás mögé, a fejem fölé nőtt levelesben rettegtem az Úristen bosszújától, nagyobb félelemmel, mint későbbi életem halálos veszedelmeiben, amikor azt se mondtam: „Isten segíts!”, pedig apám még lovas kocsis indulását is ezzel kezdte. Csak később írtam a Kossuth téri ötvenhatos megmeneküléséről, mikor megsebesültem, halott mögé bújtam jobb felől, s a barátom karjában golyó robbant balról, a combomban szilánk, 1988-ban írtam le: kicentizte helyemet az Isten. Versben meg így előbb: „talán az isten / kapujától azért lökött el, / mert ekkora szüzesség bűn / a teljes élet jele nélkül / nem emel térdre engem.” Négy autókarambolban pusztulhattam volna. Ő segített? Ő a szerencse? A megtartó sorsot tartsam őrangyalának?

Gyerekkori imádságaim versekbe váltottak át. Vallástalan s Vele. És számon tartom elődeimet. A magyar istenes költészetnek két nagy vonulata van, a reformációkori és a huszadik századi. A papköltők olyan természetesen tartják, mint a levegőt, de akiből az éltető oxigén fogyóban, rádöbbenek, nem lehet nélküle élni. Ez a hiány fojtogatta Balassit, s a huszadik században Adyt, József Attilát és Juhász Ferencet többek között. A püspök Janus Pannonius költészete pogány, a tizenharmadik századi Faludié, Ányosé és Virág Benedeké egyházi megszokás katarzisa nélkül. Aztán nemzedékek után elérkezik Ady: „Hiszek hitetlenül Istenben,

Eigel István:
A galamb fázik

/ Mert hinni akarok, / Mert sohse volt úgy rászorulva / Sem élő, sem halott...” József Attila: „Fogadj fiadnak, Istenem, / hogy ne legyek kegyetlen árva... hogy valljalak, tagadjalak, / Segíts meg mindkét szükségemben. / Tudod, szívem mily kisgyerek – / ne viszonozd a tagadásom; / ne vakítsd meg a lelke-met, / néha engedd, hogy mennybe lásson.” Juhász Ferenc: „Istenem fogj meleg szádba, / hogy ne legyek olyan árva, / hogy ne legyek olyan árva. / Nem hittelek, most se hiszek. / meg nem öllek, meg sem eszlek. / Hőáramok feléd löknek... Szenvedésem úgy sem érted. / Én sohasem éltem érted.” E három költő betegség-árvaság-Isten együtthatása nyilvánvaló a van-nincs katarzisaiban.

Az igazi istenes költészet gödörből hangzó ima, a könyörgés, a megváltás reménye. Balassi utolsó szavai: „Te katonád voltam Uram, és az te seregeidben jártam.” Ady nem járt ott, de iszonyúan vágyakozott, hogy a kegyelmes karokban elnyugodhasson. Pilinszky sem vallásos költő, s a versei nem istenesek, ez a nagy katolikus már túljut minden a műveiben, magánya kozmikus magány, egy az Istennel. Mikor ezt írja: „Látja Isten, hogy álllok a napon,” akkor van, semmi kételkedés; ha álllok, akkor megteremtett, s ha a napon, akkor az egész teremtett világ részeként. Az apokrif „világvégi kutyaól”, s „csorog az üres árok”.

De maga a költészet mint esztétikum sem lehet istentelen. A legnagyobb vonatkozási cél, törekvés a nagy ívre, imádságos megszólítás, hogy általa a szavak magasba szállhassanak, ugyanakkor a költészet maga az Istennel való együttlét, minden költő azt a távoli csodát, a világ urát akarja elérni; lábujjhegyen csimpaszkodunk a köpenye vagy a szakállá felé. Hitetlenségemben is hányszor szólítottam: „Istenem vegyél bőségedbe...”, „adj Uram üdvösséget.” S kikongattam a gyászharanggal: „Nincs isten / porlandó / nincs / isten / Nincs.” S egyszer csak nagybetűvel kezdtem írni a nevét. Szellemi kincsemnek tartottam, s vérséginek, mint a családomat *Vagyonom* című versemben: *Zörgetek, sohase vagy otthon! / Kinyomtalak hasamból / istenem, anyaörmel / rigattalak kínomból. / Menhelybe adtalak, / elittalak, / elkurvátkodtalak, / magamtól megváltottalak. / [...] Jó lenne ezt a versemet / elrondítani lila színnel, / bocsáss meg érte Istenem, / én vagyok szülőd mindiziglen. ♦♦*

KÁRPÁTI KAMIL

MAGYAR KÖLTŐ

Még tíz év s majd én is így fogom füstös, zord szájjal mérni az igét. Mint szélhordta köd, az alakom áthúz a földön (rozsföld, esti ré).
Homlokomon nagy, bolond fehér tincs. Markomban füttykös, szívemben hallgatás. Suhanó egék megtört fénye hint. Az úton egy gyerek s egy vén: két kapás.

Tavaszi lesz épp, vagy újra, Hunnia. Az bizonyos, hogy lesz egy nagy kutyám. Sok halottam. S a mások kisfia gyomból fon füzért fejemre után.

(Lyukasóra, 1992, 5. szám)

Közhelytelenkedések

(Varga Domokos 1996 decemberéig volt a Lyukasóra főszerkesztője, ám nem mondott istenhozzádót, továbbra is munkatársa maradt a lapnak.)

A közmondások a legócskább közhelyek. Annyiszor elmondtuk már őket, hogy még ha telibe találunk is velük, nincs meg az igazi erejük. De játékra jók. Megírtam már, hogy 1956 kora tavaszán, a Szovjetunió Kommunista Pártjának nevezetes XX. kongresszusa után, ahol Nyikita Hruscov először teregette ki a nagy Sztálin bűnlajstromát (a magáét persze nem), Rákosi Mátyás kemény hangú beszédben figyelmeztetett: akik idehaza, Magyarországon változásokat várnak a politikában, ne reménykedjenek. „Éhes disznó makkal álmodik” – hűtötte le a kedélyeket. Sipos Gyula barátom másnap ezzel állított be az Irodalmi Újság szerkesztőségébe. „Szervusztok, éhes disznó elvtársak!” Jót neveltünk rajta, mert ez már nem volt közhely. Megvan a maga eredetisége annak is, ha így tekeri ki valaki ezt a közmondást: „Éhes kis nő makkal álmodik.” Hiszen itt a makk szó értelme is megváltozik, nem a tölgyfa termését jelenti már, hanem a férfitestnek egy fontos darabját.

Nem is gondolnánk talán, hány ilyen kicsavart közmondás létezik. Sokat közülük én sem ismertem, míg kezembe nem került néprajzos unokám, Vargha Kati gazdag gyűjteménye. Szíves engedelmével most ebből is meríték, de a magam kútfejből is, mert abból is van mit.

A legegyszerűbb változatokat a kétely szülte: helytálló-lé csakugyan ezek az ősi bölcsességek? Nem épp az ellenkezőjük igaz-e? „Amelyik kutya ugat, az nem harap.” Szép, szép, de hányszor tapasztaljuk az ellenkezőjét, vagyis azt: „Amelyik kutya ugat, az könnyen meg is harap.” Vagy ott van Mohamed és a hegy. „Ha Mohamed nem megy a hegyhez, akkor a hegy megy Mohamedhez.” A szólás értelme jelképes, persze, mégis gyakori eset: „Ha Mohamed nem megy a hegyhez, akkor a hegy sem megy Mohamedhez.” Az is megeshet, hogy utólag már kár kapkodni: „Jobb soha, mint későn.” Vagy hogy az anyósjelölt láttán-hallatán okosabb ezt a tanácsot megfogadnunk: „Nézd meg az anyját, ne vedd el a lányát!”

Ezekben a változatokban kevés is a humor. Annyi hasznuk van, hogy egy kicsit elgondolkoztatnak. „Aki nem dolgozik, ne is egyél!” Ugyan már! Miért ne enne, ha van pénze elég? „Aki keres, az talál.” Ez sem mindenkire áll. Sokan mondhatják rá: „Tálal a halál!”

A százszor elkoportatott szólásmondások itt úszkálnak a levegőben, addig szívjuk be őket, míg bele nem ragadnak az agyunkba. A szokatlan, groteszk változatok kieszelőit igazából nagyon egészséges ösztön hajtja: valami ellenméregfélével szolgálnak embertársaiknak. Például amikor megtoldják az ismert közmondásokat: „Addig jár a korsó a kútra, míg el nem törik” – a lába annak, aki viszi. „Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra” – halaszd holnaputánra. „Kutyából nem lesz szalonna, csak szafaládé.” „A rest kétszer fárad, a serény reggeltől estig.” „Sötétben minden tehen fekete” – kivéve a feketét, mert az nem látszik. „Minden kezdet nehéz” – hát még a folytatás. „Tévedni emberi dolog” – másra kenni még emberibb. És végül egy pajzánabb változat: „Tévedni emberi dolog – mondta a sündisznó, mikor lemászott a sűrűlőkefőről.”

Többnyire mégsem csak toldásról van szó, hanem alaposabb kiforgatásról az eredetinek. Ez olykor „keresztvezéssel” történik, két különböző szólás elemeiből születik egy harmadik. „Addig jár a borsó a kútra, míg falra nem hányják.” „Ahány ház, annyi baj legyen!” „Ajándék lónak híg a leve.” „Meghalt Mátyás király, kis helyen is elfér.” „Nem az

a legény, aki üt, hanem aki vermet ás.” „Akasztott embert még az ág is húzza.” „Ebül szerzett jószágból is megárt a sok.”

Ezekben több persze már a humor, mint az értelem. De épp ezzel figurázzák ki a bölcsködő mondásokat, hogy nyugodtan hülyéskednek, bohóckodnak, akárcsak efféle társaik: „Ajándék lónak ne nézd a műfogsorát!” „Aki nem tud arabusul, azért egy arab se búsul.” „Kinek a pap, kinek a paplan.” „Jön még kutyára kamion.” „Nem esik messze az alma a szájától.” „Nem mind arany, aki költő.” „Öregember nem vénasszony.” „Szegény ember vizel és főz.” „Lustaság fél egészség.” „Munka helyett édes a pihenés.”

Ezek némelyikében is akad azért egy kis életfilozófia. Csak az értékrend más, mint a megszokott szólásokban. Néha meghökentetően más: „Ha megdobnak kövel, dobd vissza kettővel!” „Mindenütt jó, de legjobb sehol.” „Okos enged, ha már szenved.” „Asszony számolva, pénz elverve jó.” „Ha rövid az eszed, told meg hosszú hajjal.” Ez az utóbbi nyilván nem a női nemnek szól, ahogy az a bátorságra biztató szózat sem: „Ha rövid a kardod, told meg egy féldecivel!”

Egyik-másik közmondásnak már a kitekert változata is megkopott, annyira közismert. „Aki másnak vermet ás, az sírásó vagy földmunkás.” „Ki korán kel, az egész nap álmos lesz.” „Ép testben épp hogy élek.” „Aki árt mond, mondjon bért is.” De ezek inkább kivételek.

Volt valamikor egy természetrajztanárom, ő mondta néha: „Vigyázz fiam, mert úgy pofon váglak, hogy kitakony az orrodból a szotty!” Ez jutott eszembe a kútra járó korsónak erről a változatáról: „Addig tityoty a lity-loty a csib-csobb-ra, amíg el nem reccs.” Az ajándék lónak viszont egy ilyen – oroszos – „átírata” van: „Szüvenyir nyihahának nye kukucska protkól!” Szellemesnek érzem ezt is: „Aki mer, az nyer”, ám „Aki merít, az nyerít?” Hasonló szójátékkal él ez a variáns is: „Aki mer, az markolja meg jól a merőkanalat!”

Felirat egy telefonfülkében: „Hallgatni arany, beszélni forint.” Egy hajléktalan síráma egy kuka oldalán: „Kukából nem lesz szalonna.” Ezt meg talán egy vadász ötlötte ki: „Kutyából nem lesz szalonna.” Elnézést, hogy akkor már boldogult apámnak egy rimes játékát is iderovom: „Leltem egy szalonkabátra nála, / Melyen egy szalonna bátran áll.” Ennél jóval közmondásszerűbb persze apai nagyapám, Vargha Gyula szösszenete: „Az emberek buták / ha nem azok, gazok.”

De maradjunk még egy kicsit az igazi közmondások átigazításánál! Akad még néhány figyelemre méltó köztük, mint például: „Jobb ma egy veréb, mint holnap egy véreb.” „Jobb ma egy tűzok, mintha egyet púzó.” „A káposzta is elfogy, a kecske is éhen marad.” „Többet észszel, mint ész nélkül.” „Egy okos százat kicsinál.” „A szó elrepül, a sírás megmarad.”

A legutóbbiban egyetlen betű fordította meg az értelmet. Ilyesféle ez is: „Nyugtával dicsérd a papot!” Vagy: „Sok jó ember kis helyen is affér.” Sőt, néha még az is megesik, hogy: „Két tudás nem fér meg egy csárdában”, vagyis egy tudományos műhelyben.

Máskor a szavak helycseréje kelt groteszk hatást: „Aki disznók közé keveredik, megeszik a korpákok.” „Minden folt megtalálja a maga zsákját.”

De fejezzük is be lassan a példák sorát! Akit ennyi szóval és szokatlansággal sem sikerült meggyőzőnöm, hogy jó játék ez a „közhelytelenkedés”, arra úgyis az áll: „Tanulj tinó, úgysem lesz belőled semmi!” Bár ahogy a Lyukasóra olvasóit ismerem, ököztük ilyen aligha akad. ♣

(Lyukasóra, 2002, 1. szám)

KARINTHY FERENC

(Karinthy Ferenc Veres Péterről szóló írása 1972-ben született. A szerkesztőség a szerző hagyatékából kapta meg 1993-ban: *Lyukasóra*, 1993, 2. szám.)

Azt mondta, látogassam meg délután a Gárdonyi Géza úton, kérdezte, értem küldje-e a sofőrjét a kocsival. Ám közben eleredt a hó, inkább gyalog ropogtam föl az 5-ös busztól. A ház azonban sötét, csak a kis puli ugatott a kertben. Az utcán a hómunkások dolgoztak, s látván, hogy hiába csöngetek, megszólítottak.

– Veres méltóságos urat tetszik keresni? Elment sétálni.

– És mikor jön vissza?

– Azt nem mondta a méltóságos úr. De nem szokott olyan sokáig, érdemes megvárni.

Hideg volt, kértem tőlük egy lapátot, beálltam én is havat kupacokba gyűjteni. Alig fogtam neki, csakugyan jött a méltóságos úr. Jó prémmel bélelt bekecsben, szörmekucsában, bottal, vastag, tükrös csizmában. Nem nagyon tetszett neki, hogy lapáttal lát, nem való az ilyen pesti, kávéházi úri fiú kezébe. Hívott, menjünk be hozzá, de hogy a kutyával barátkoztam, nem féltem tőle, a nyakát vakargattam, megint csak nem volt kedvére.

– Ne kényeztesd, túl szelíd lesz! Ez házőrző.

A hómunkások szerszámukra támaszkodva figyelték bevonulásunkat, mint minden munkás, öröktől fogva, ha alkalom adódik egy kis lógásra-pihenésre. Péter bácsi a kertből viszszafelelt:

– Emberek, ne hagyják abba, megfáznak!

Azok csak álltak, néztek, nem mozdultak.

– Nem hallják, emberek? Ki vannak melegetve, egy-kettőre meghűlhetnek.

Semmi reakció, mintha amazok ott kinn szoborrá váltak volna a havon. Péter bácsi, már talán miattam is, próbálta menteni a tekintélyét.

– Miért nem hisznek nekem? Én tizenöt évig voltam pályamunkás.

S amikor erre sem moccantak, mérgesen becsapta magunk mögött a kaput, vitt be a házba, irodalomról beszélgetni. Hogy a hólapátolókat mit dűnyöghettek eltűnésünk után a méltóságos úrról, aki őket tanítja lapátolni, annak kitalálásához nem kell túl nagy képzelet, sem Balmazújvárosban, sem a Rózsadombon.

Nem ünneprontásból hozakodom elő ezzel a furcsa kis emlékkel, csak annak érzékeltetésére, milyen ellentmondások közt élt az ötvenes évek kezdetén ez a párt nélküli pártvezér, kényszernyugdíjazott miniszter és népi író. Népi? A legnépibb, ha ugyan ilyesmi lehetőségek fokozatok. S ezzel bizonyára nem kisebbitem az úttörő elődöket: a szegényparasztság igazán a *Puszták népével* és Veres gyepsori nincstelenjeivel foglalta el helyét a magyar irodalomban.

Ha van osztály vagy réteg, amelyről úgy szólván semmi személyes emlékem, élményem, ez az. Miért olvasom mégis újra és újra, nem lankadó érdeklődéssel Veres Péter prózáját? A minap leszedtem a polcra néhány 49-50-51-ben született munkáját, tehát abból az időből, amikor mindenki rosszat írt (már aki publikált). Ez az a nagy lyuk az életművekben, az a négy-öt-hat év kiesés, vagy legjobb esetben elvékonyodás a gyűjteményes novellás- vagy verseskötetekben, az a lányunk, akit nem vállalunk, szégyellünk. És csudák csudája, Veres akkori művein se fogott ki a rozsda.

Az a trükkje, csékélyesség, hogy nem tud valótlanul írni. Itt van például a hírhedt antológia 1952-ből: *Magyar Írók Rákosi Mátyásról*. Persze, könnyű volna ezt a kötetet most ízekre szedni, fölfranszírozni a kimúlt oroszánt. Engem, ha ismét átlapozom, inkább az lep meg, hogy az ezernyi szerkesztői megkötés és utasítás, a megszorítások, a kötelező szempontok és jelzők ellenére, mégis jó néhány időálló, ma is élvezhető írás található benne. Mint amikor Haydnnak rendelkezésére állt mondjuk tizenkét hegedű, három brácsa, két üstdob, egy hárfá és öt fagott, azonkívül a megrendelő közölte, hogy kér az első tételben népi táncmotívumra egy menüettet, a másodikban ünnepi indulót, és így tovább. S ő ezekből is Haydnt írt. Ebben is: Illyés koratmoszférát felidéző, precíziós pontosságú jegyzete, Rideg Sándor vaskosfekete humorú emlékezései. És Veres Péter vallomása a falujáról, az évtizedek, századok óta feszítő indulatokról: egyetlen szót se törölhetne belőle a legszigorúbb szerkesztő és megvesztegethetetlen, csalhatatlan szuperlektor, az idő. (Amit kíváncsi volnék, hány manapság magasztalt műremekről lehet majd elmondani újabb húsz év múlva, 1992-ben?)

Rejtélyes dolog ez: soha életemben nem láttam bantu négert, egy bantu néger tárgyú regényről azonban tüstént és tévedhetetlenül megérzem, hol hiteles és hol linkel. Így vagyok Veressel is: nem tizenöt évig, de egyetlen napig se voltam pályamunkás. Ám hogy krampácsolni valóban úgy kell, amint ő leírta, afelől semmi kétségem, s a krampácsolásnak mi minden nehézsége, fortélyá, kibúvója van, s miképp krampácsolnak a derekak, gyöngék, eszesek, dacosak, ostobák, szélhámosok, vagyis hogyan mutatkozik meg a jellem, az ember, mint minden egyébben, természetesen

a krampácsolásban is – az már költészet, megemelkedik tőle a szívem. S némi ijedtséggel figyelem magam, hogy egyre kevésbé érdekelnek a vélemények, nézetek, világnézetek, szemléletek, filozófiák – köszönöm, écákkal el vagyok látva. S egyre lázasabban a tények, a nyersanyag, s egyre inkább a szakértelmet becülöm: ha valaki tisztességesen be tud venni egy szöveget, vagy fel tud bontani egy disznót, vagy útjára tud indítani egy úrhajót.

Szemére vetik szociográfikus aprólé-

VERES MÉLTÓSÁGOS ÚR

kosságát. Pedig lehet, hogy éppen ez fogja fenntartani: összegyűjtött művei kiadják a paraszti élet enciklopédiáját, egy letűnt kor epikus-drámai Georgiconját. Például a dögvész a *Szolgátságban*: ahogy a járvány, hiába az óvintézkedések, az elébe állított vasvillások, bejön a kettősjárás határba, a szálló porral, asszonyok, gyereke talpán, a varjak és hollók redves csőrén, akik a beteg jószágok ganéjában és a dögtereken lakmározta, bejön a földön, vízen, levegőben. Ahogy lerogy a gulya és hull az állat, sorban a marha, juh, disznó, az a bibliai ítélet, s az éhes szegényeknek most már minden mindegy, eszik a fertőzött döghúst, végre egyszer torkig zabálják magukat, úsznak, lubickolnak a fertőzött dögzsirban, halálos torban, miféle képzelet és kitaláció versenyezhet ezzel a józanul részletes, szabatos leírással?

Egész pályája tiltakozás a kontárság, a *hanta* ellen. És helytállás azért, hogy az irodalomban – akár az életben – nincs általában igaz, s fityíngtet sem érnek az elvont, vértelen parabolák: ami csak *mindenkire* érvényes, az nem érvényes *senkire*. De egy árva kisbojtárt úgy felmutatni, testestül-lelkestül, hogy abban a többi kisbojtár is benne legyen, sőt, a nagybojtárok is, minden paraszt és munkás, munkájából élő ember, te is, én is, az egész színes-nyavalyás világ: aki ezt tudta, azon legszívesebben rajta hagynám azt a nem címéből, rangjából, hanem teremtő erejéből sugárzó legfőbb írói méltóságot. ♣

Hitről és istenkeresésről szóló beszélgetéseit anno Gyurkovics Tibor felesége Rodek Ilona álnéven adta közre a Lyukasórában. Jelenleg azonban már Gyurkovics Györgyi néven publikál. Alábbi beszélgetőtársa Bertha Vince, volt tapolcai néptanító nem más, mint Bertha Bulcsu író édesapja, aki az ötvenes évek elején az ávosok előtt éveig a Bakony erdeiben bujdosott. (Lyukasóra, 1993, 5. szám.)

„A nagy hóban együtt tipródtunk”

RODEK ILONA BESZÉLGETÉSE BERTHA VINCÉVEL

(Részlet)

– Bujdosása közben mit jelentett Vince bácsinak a hit?

– [...] Az értelem képtelen arra, hogy Istent, ezt a csodálatos, létező energiát, amely mindenben jelen van, megértse. Bakonyi életem nagy részében Isten lényének, az ő megismerésének emberi nyelven való értelmezését kerestem, s mindenképpen állíthatom, hogy ez teljesíthetetlen. Pedig bennünk rejlik a megismerés vágya, mindenkiben. A tudós ateistában talán még jobban jelen van, mint a templom lépcsőjén térdeplő hívők seregében.

– Ugyanaz az Isten létezik minden vallásban?

– Evidens.

– A vallások közötti harc tehát valójában Isten tulajdonjogáért folyik?

– Igen. Nem pedig a mélyebb megismerése következtében. Mert ha egy kicsit jobban megismernénk, nem volnának felekezeti harcok és hasonló dolgok. Most ugyan próbálják a különbségeket ökumenikus módon áthidalni, a kereszténységet egységessé tenni. Az én felfogásom szerint a világ annyira egyetemes, annyira univerzális, hogy kinevetni valók a politikai, főként pedig az ideológiai harcok. Mert Isten jelen van: annyira, hogy csak könnyezve tudom imádkozni a Miatyánkot, csak addig tudom elmondani: „szenteltessek meg a Te neved.” A zsidóknak igazuk volt, amikor nem merték Jehovának a nevét kiejteni, mert az bűnnek számított. Valóban, ő annyira magasztos, hatalmas, hogy emberi elme számára lehetetlen a megismerése. Ő a felséges teremtető, aki mindenütt jelen van – az anyagban is, amelyet én az írásaimban „szent anyagnak” nevezek. És akitől oly messze áll az emberi ész, hogy csak belelényegüléssel,

halálunk óráján tudjuk megismerni. Én hiszek abban, hogy ez lehetséges.

– Mikor érzett rá Isten jelenvalóságára a természetben?

– Amikor egy téli vihar összerendezte a vadakkal. A hóvihár miatt nem érhettem el a bunkeromat, s beszorultam egy nagy mélyedésbe, amolyan szurdokfélébe. De ott már voltak őzikék, szarvasok, rókák, ahogyan a Biblia is írja, mint a Paradicsomban, egymás mellett élt a tigris, az oroszlán meg a nyúl is. A nagy hóban együtt tipródtunk, hogy a fejünk fennmaradjon és kilássék a hóból. A szél a mélyedést behordta, s a hó majdnem ellepelt minket. Ez 1953 telén lehetett. A lehetetemet a mellettem álló erdei vadak belélegezték. És fordítva. Mert amikor odanyúltam a szakadék faláról csüngő földszeder zöldjéért – az még télen is szépen zöldell –, magamhoz húztam, hogy eszegehessem levelestül, gyöngye száraztal, akkor ugyanúgy rágcsták az őzikék. Három napig tartott ez így. Ekkor átalakult bennem minden, megéreztem az élővilág egyetemességét. [...]

– Létezik-e örökélet?

– Kegyelem kell hozzá, hogy az örökkévalóság méreteit megsejthessük. Isten nem szorult rá, hogy mi, emberek megismerjük. De itt, ebben a beszélgetésben is jelen van. Halálom után pedig „belehalok”, beletömrölök. Ilyen az örökélet, a szubsztanciális lét, nem pedig az, hogy mennyei karok zengedeznek, vagy vár a már előre kijelölt helyem. Ezek nagyon emberi módra való elgondolásai a tiszta szellemi létezésnek. Többé-kevésbé minden embernek adataik olyan óra vagy pillanat, amikor az öröklét méreteit megsejtheti. Berzsenyi Dániel nagyon szépen írja: „Isten, kit a bölcs lángesze föl nem ér, / csak titkon érző keble ohajtva sejt...”

– Isten megjelenik-e az emberek közötti szeretetben?

– Ebben az emberi lények által lakott katikus, földi világban háború háborút követ. Tudjuk, mennyi bűnt követtek el már a kereszties lovagok is. A középkor botor módon megvetette a teremtés csodálatos dolgait. Az inkvizíció papjai, szerzetesei – a legtanultabb rend – mit tettek embertársaik ellen, Isten szent nevében? A világrend működése polarizált. Ez az állapot hozza létre a különféle gondolkodási módokat. Ez hozza létre a fegyverkezést, s nagyszerűen ki is fejlődött az egymás megsemmisítésére való hajlandóság. Holott Isten végső gondolataiban mindez egész másképp van elrendezve. Reméljük, hogy az emberi tudat előbb-utóbb képes lesz ezt áthidalni... Én a fegyveremet – még a bakonyi erdőben való bujdosásom idején – egy nagy hársfa öblébe eresztettem le, hogy ember többé ne juthasson hozzá. [...]

– Mindig meg tudta őrizni a hitet?

– Az orvostudomány számára érthetetlen az én gyógyulásom. A tarkómat, a nyakamat két ezüstpálcika tartja egybe a fejemmel. 1957. május 2-án a fiúiskolában, ahol matematikát tanítottam, éppen inspekciós voltam. Megjelent két derék úriember, s felszólított, hogy szíveskedjek velük fáradni a rendőrkapitányságra, mivel sok mindenem nem tudnak eligazodni. Pár kérdést tennének fel nekem. Mondtam, hat évig távol voltam, nem tudok az elmúlt évekről. Csak jöjjön! – mondták. Aztán az utcán láttam, hogy egyikük mindig hátrébb maradt. Ahogy odaértünk, aki mellettem jött, berúgta a vasajtót, a mögöttem álló pedig belökött az ajtón belülről. Odabent két sorban álltak a gépfegyverek, s mind rám szegezték a fegyverüket. Majd egy üresben járó gépkocsi platójára dobtak, ott hanyatt fektettek, s a rajta levő szögekhez kötözték. Végül egy ponyvát dobtak rám, s így vittek ki Tapolcáról. Nem tudtam, hova visznek. Akkor az istenhitem kockára került. Nem tudtam kimondani: „Uram Jézus, szent lelkedhez folyamodom.” Nem tudtam. Cserbenhagyottnak éreztem magam. Menet közben háromszor tartottak kivégzési próbát. Kiszállítottak, egy tölgyfához állítottak, s a civilben levő vezetőjük vezényelt: „Egy... kettő... há...rom!” De nem lövést, hanem a tarkómra egy gumibotütést kaptam, akkorát, hogy beleszédültem. Ez megismételték még kétszer.

Akkor, ezekben az órákban nem találtam meg az én Istenemet. Nem tudtam megkapaszkodni. Ekkora árulást, ekkora gyalázatot nem bírtam felfogni. Aztán bevitték egy épületbe, s bekerültem egy cellába. Nem fogadtam el az enivalót három napig, míg egyszer csak a törzsőrmester csendben azt nem mondta nekem: „Egyék... minden jóra változik... Ne féljen, egyék!” Akkor újból megéreztem az Úristent. Ki tudtam mondani: „Szent lelkedhez folyamodom.” ♦♦

KI VAGY TE, SÜTŐ ANDRÁS?

(1999 májusában, a Lyukasóra Kicsoda az az én? rovatának Sütő András volt a vendége. Az íróval Farkas László beszélgetett. Lyukasóra, 1999, 5. szám.)

– Mikor érintett meg az irodalom?

– Nem érintett. Valójában foglyul ejtett. Oly módon, hogy tízéves korom idején beszabadultam a szülőfalu iskolájának könyvszekrényébe. Volt benne összesen száz könyv, a magyar irodalom kis gyűjteménye, abból az időből, amikor Magyarországot még nem darabolták fel. Isten csodája és a román tanfelügyelők figyelmetlensége folytán e kis könyvtárat nem purifikálták; nagy részét elolvashattam. Aztán egy napon azon kaptam magam, hogy Jókai modorában a szülőfalumban megesset dolgokról kezdek írogatni.

– Mikor kezdél bizonyos lenni abban, hogy író leszel?

– Remélni sokszor reméltem, bizonyosságot nemigen éreztem. Még akkor sem, amikor kritikai elismerés fogadta munkáimat. Azt hiszem, ha írásra adja fejét az ember, az Arany János-i kételytől soha nem szabadul.

– Mi a legszebb és mi a legkeservesebb az író életében?

– Az álmodozásban fogant tervezés, a készülődés. Aztán a megvalósított mű egybevetése megálmódott változatával.

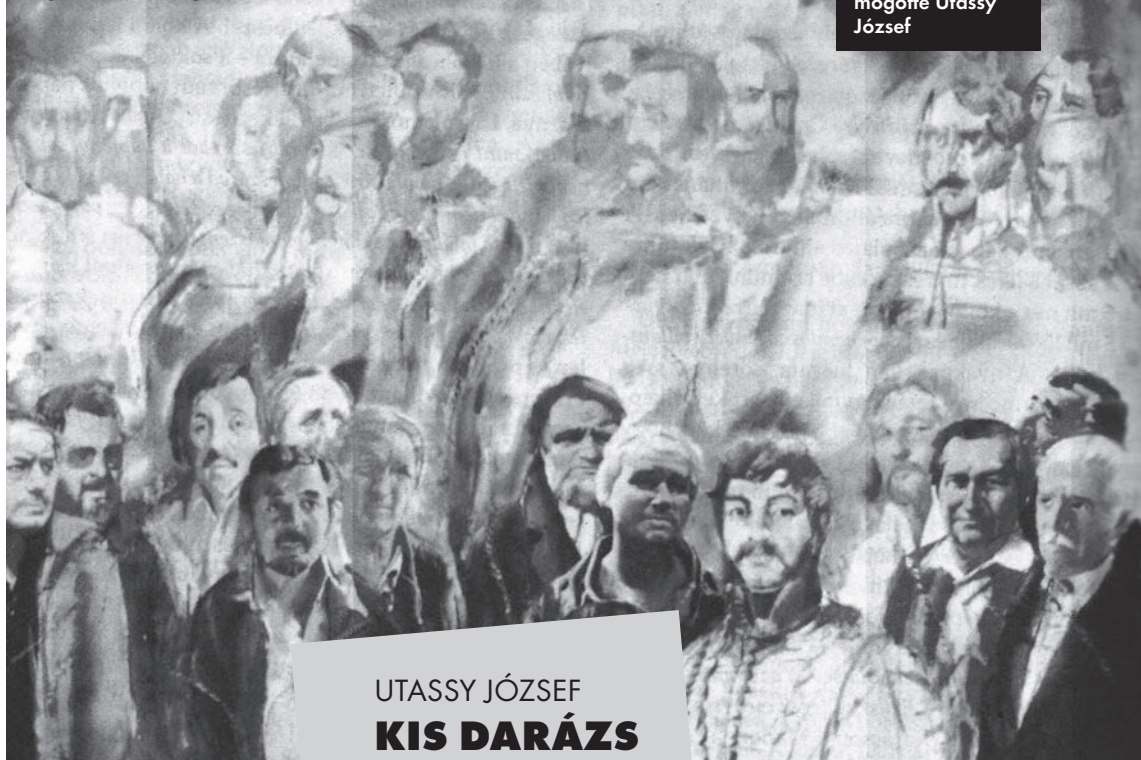
– És általában az ember életében?

– Ami legszebb, az egyúttal a legkeservesebb is. Például a tiszta lelkiismeret tudata némelykor éppenséggel az életedet kéri. Ha szerencséd van – mint nekem is volt –, csak életed fényének felét, fél szemed világát ragadja el tőled ez a követelmény. Te pedig megmaradsz.

– Hány otthonod volt – van?

– Valójában egyetlenegy: ahol beköthetik a szemem, s körbeborozhatnak hegyen-völgyön, utcá-

Eigel István: Megőrzött őseid Istene*

UTASSY JÓZSEF KIS DARÁZS

Szeptember aranya,
vénasszonyok nyara,
lomb hóhéra, piros szél –
fák alatt sörözők,
elnézem, hogy pörög,
hogyan perren a levél:
ősz jön, bűz, rothadás.
Csak szürsölj, kis darázs
bús poharam peremén!

– Leginkább türelmes, csak hogy ez nálam lassan gyülemlő gyúanyag, amely robbanásszerűen csap türelmetlenségbe.

– Magányos vagy, vagy társaságos?

– Némelykor éppenséggel kínzó magányérzet következtében jobb sorsra érdemes napokat töltöttem el társaságban, baráti körben.

– Melyik művedet szereted a legjobban?

– Csillag a máglyán, Advent a Hargitán.

– Volt-e nehéz sorsú írásod?

– Attól kezdve, hogy szembefordultam az irodalompoliti-

ka idillikus követelményeivel, minden írásom elfogadtatása, megjelentetése gyötrelmet jelentett. 1980 és 1990 között minden munkámat Budapestre csempésztem át, amiért Bukarestben börtönnel is megfenyegettek.

– Mit szeretnél még megírni?

– Azt a könyvet, amelyet valószínűleg soha nem fogok megírni. Ehhez ugyanis több a kedvem, mint a földi vándorútra kiszabott időm.

– Mi keserít, mi vigasztal?

– Az keserít, hogy Erdélyben ugyanazt a magyar sorsot hagyom magam mögött, mint amelyikbe beleszülettem. Az vigasztal, hogy néhány évtized múltán mindaz, ami balkáni, európai lehet Erdélyben is.

– Mire gondolsz szilveszter éjszaka a Himnusz hallgatása közben?

– Hogy a balsorsot, amely régen tép, nem lehetne már egyszer üstökön ragadni? ♦♦

* A Berzsenyi-kör tagjai 2000-ben. Ágh István, Simonffy András, Kósa Csaba, Bella István, mögötte Czigány György, Tornai József, Kiss Dénes, mögötte Gyurkovics Tibor, elől Berzsenyi Dániel, Fodor András, mögötte Szakonyi Károly, Takács Gyula, mögötte Utassy József

A SORSLÁTÓ

KRASSÓ LÁSZLÓ BESZÉLGETÉSE GALGÓCZY ERZSÉBETTEL

(A magnófelvétel 1980-ban, Galgóczy ötvenedik születésnapjára készült, aki korán, ötvenkilencedik évében távozott közülünk. Krassó László riporter a Lyukasóra 1993. évi 8. számában adta közre. Ebből olvashatnak most részletet.)

– [...] Az idén leszek ötvenéves, s képzelve el, két-három éves korom óta mindenre emlékszem. Aragont, a nagy francia költőt idézem: „emlékem több, akár száz éve gyűjteném”.

Hadd meséljem el egy élményemet! Huszonhét éves voltam, utaztam haza a faluba. Györött kellett átszállni, s olyan rossz volt a menetrend, hogy három órát kellett várom a csatlakozásra. Bementem az állomás éttermébe, zsúfolt volt, erre odakérezkedtem egy feketébe öltözött idősebb nő asztalához. Beszélgetni kezdett velem, hová utazom, honnan jövök. És a harmadik mondatnál elkezdte mesélni az életét, hogy ő apáca volt, s amikor megszüntették a szerzetesrendeket, hazament a szülőfalujába, s azóta harangozó és sekrestyés a templomban. Ebből élt. Nem tudta ki vagyok, nem is kérdezte, én meg sosem mondom a foglalkozásomat, szeretek inkognitóban élni. Egész este az életét mesélte. A végén megkérdeztem tőle: mondja, miért mondta el mindezt nekem? Azt felelte: „Mert magának olyan sorslátó szeme van.” Látja, ha valamire büszke vagyok az életben, erre a jelzőre büszke vagyok! Sorslátó.

– Miből fakad ez a szenvedélyes törekvése az igazság, a tiszta emberi értékek keresésére, a hazugság, a kishitűség ellenében?

– A magyar népnek félelmetesen nehéz történelme volt. Éppen ezért, ha végignézzük szellemi életünk évszázadain, sem az írók, sem a többi kimagasló értelmiségiek nemigen engedhették meg maguknak azt a luxust, hogy csupán a szakmájukkal bíbelődjenek. Ezt a magatartást, hogy úgy mondjam, örököltém. Legnagyobb irodalmi élményem Ady Endre volt és maradt a mai napig, akitől már kamaszkoromban megtanultam, hogy az irodalom, a művészet nem öncél, hanem szolgálat. Az egyik legkedvesebb versében – már számomra a legkedvesebb versében – azt írja: „A tolakodó Gráciát ellöktem / Én nem

bűvészek, de mindennek jöttem / A Minden kellett s megillet a Semmisen. / Én voltam Úr, a Vers csak cifra szolgál...” Nos, Adynak ezt a hatását tovább erősítették bennem a népi írók, akikkel közvetlenül a felszabadulás után ismerkedtem meg, Illyés Gyula, Erdei Ferenc, Veres Péter és a többiek. Én ezt a szolgálatot, a nemzet, a nép, az emberi értékek szolgálatát halálosan komolyan veszem még akkor is, ha egyesek rá akarják sütni a korszerűtlenség bélyegét.

Mert ez is előfordul. Számomra nincs annál boldogítóbb érzés, mint amikor ankétokon vagy levelekben megérkezik a visszajelzések. Az emberek hálásak, hogy kimondtam valamit, ami őket is nyugtalanította, csak ők nem tudták megfogalmazni. Ha csak minden századik olvasómnak megváltoztatom egy kicsit a gondolkodásmódját, az életről való képét, akkor nem éltem hiába.

– Írásaiban, nyilatkozataiban igen erősen jelen van családszeretete. Mit jelentett életében és mit jelent ma a család?

– Ez hálás kérdés. Számomra a család a legerősebb kohéziós erőt jelentette és jelenti ma is. Ennek több oka van. Hadd próbáljam meg valahogy időrendben felfejteni. Én egy nagy parasztcsaládba születtem bele. Nyolcan vagyunk testvérek, s én vagyok a hetedik gyerek. Van egy szép magyar mondás, nem tudom, ismeri-e? „Akinek bátyja van, az sátorban nő fel.” Vagyis védetten. Nekem nemcsak

bátyám volt, hanem nővéreim is, öcsém is. Aki nyolcad-tizedmagával él egy családban, az majdnem annyi, mintha nyolc példányban élne. Amit a másik felfedez, az az én tudásom is. Amit a másik olvas, hall, kitalál, megnevez, az az enyém is, mindannyiunké. Mérhetetlen gazdagsága van az élményeknek. Mint egy méhcsalád, vagy egy rablóbanda, a világ összes elérhető mézét, aranyát összehordtuk a kaptárba, a családba, s abból mindenki annyit vett, amennyit szíve, emlékezete bírt. Azóta is rettenetesen sajnálom az egykékét. Ez a nagy-család nekem, mint írónak, azóta is kifogyhatatlan kincseshánya. Nem mintha róluk mintáznám az írásaim hőseit – bár ez is előfordul –, hanem az emberismeretemet és társadalomismeretemet gyarapítják. Hiszen mérnöktől kezdve téesszparasztig tulajdonképpen minden réteg, minden foglalkozás megtalálható ebben a több mint negyventagú családban. A másik ok, hogy még mindig ilyen erősen kötődöm a családomhoz, abban keresendő, hogy húszéves koromban Pestre kerültem tanulni, egy olyan városba, ahol egy lelket sem ismertem. Saját családot nem alapítottam, mert korán rájöttem, hogy az írói munka százötven százalékos embert kíván. Az első öt évben a főiskola közösségében éltem, aztán egy hetilaphoz kerültem dolgozni, de azt másfél évvel később, az '56-os események következtében megszüntették. Huszonhat éves korom óta nincs munkahelyem. Tehát nem tartozom még egy laza kollektívához sem. A családom maradt meg továbbra is – hogy is mondjam – hinterlandnak, utánpótlási területnek. Édesanyám hál' Istennek él még, nyolcvannégy éves. Fiatalkorában egy cigányasszony azt jósolta neki, hogy kilencvenöt évig fog élni. Ő annyira hisz ebben a jóslatban, hogy remélem, meg is fogja élni... ♦

GUTAI MAGDA „IDILL”

(Hiányzó sátrak. Kihűlt tábortüzek. Csak az egykedvűség maradt meg mára a háborúból. – Pókhálórাজjolat az örömről. Térkép. – Mihez, Uram? – Lidérces pityangpíhék.

– Állandó jelenidő. –

A mennyezet kockái szétszilálva. Száraz pincék, gerendák és keresztléc. Krisztus kiszenvedett.)

*

Lecsavart lámpafényben, moszkítókkal bratyizva,

homályosodik a szó is, barátom. Barátságos a kripta meg a szűrés beléndek. Van, amit úgy hallgatsz el, hogy kibeszéled. Jó, hogy a jóslatokra, üstökösre köd borul rá: szemfedő avagy kivénhedt menyasszonyi fátyol.

*

Mégis: kicsillog a gyümölcs a kosárból – rézfényű körte, ananász páncélingben, gránátalmák; némi harci fény bandukol veled a piactéren (a bakancsba bújt őszi levelek hangtalan tipegve, szemérmes behemótok).

Inkognitóban Szent Johanna alkudozott ma délben a kofákkal.

SZAKONYI KÁROLY

Még egy álomirodalom

IN MEMORIAM MÁNDY IVÁN

(Szakonyi Álomirodalom című kötete íróársairól, íróbarátairól szóló szépséges, miniatűr emlékpórtérival 1994-ben jelent meg. Amikor 1995-ben Mándy Iván is itt hagyott bennünket, sajnós, folytatnia kellett ezt a sort. Az írást a szerző a Lyukasóra 1995. évi 12. számában közölte.)

Kalapos férfi. Áll a téren, a bódék között. Sehol senki, szürke az ég, a macskakő, a házak fala, még a tetők is szürkék. Gázlámpa ég. Este van? Csak szürkület. Ősz. Őszelő és némi köd. Gomolyog. Bekúszik a bódék közé, ellepi a kordékat és a stráfkocsikat. Minden mozdulatlan. Mintha felhőben állna a tér, fenn a magasban.

Csak a kalapos férfi mozdul. Keze a felöltője zsebében. Hajlott hátú, sovány alak. Csontos, vékony, szinte beleolvad a ködbe.

Elindul. Hova megy? Mit keres itt? Nézelődik. Nézeget. Benéz a bódék mögé, bátortalanul megkopogtatja a zárt ajtókat. Még minden zárva. Vagy már? Ma nincs eladás. A deszkákon vaspántok, lakatok. Csak egy otfelejtett alma. Egy elgurult alma. Meg egy tépett kabát. E rongyos kabát beleakadva egy szögbe.

A gázlámpa körül kékes fénykoszorú.

Kopár a Teleki tér.

Valahol egy ló nyerít. Egy szürke ló. Nincs rajta hám, kantár, zabla. A Nagyfuvaros utca sarkán dobog álltában a kövezeten, a fejét felveti, megrázza a sörényét, s fájdalmasan nyerít. Visszhangozzák az utcák.

Aztán egy villamos. Jön csilिंगelve. Régi, rácsos ajtajú, öreg kocsis. Gurul a síneken. Amikor a sovány alakhoz ér, megáll. De hiszen itt nincs is megállóhely! Nincs tábla. Nincs járdasziget.

A kalapos férfi nem siet. Ballagdal. Odaballag a villamoshoz, felrántja a rácsos ajtót, s már ott is van a peronon. Megrándul a kocsis mennyezete alatt a szíj, tompán szól a csengő. Indulás. Végig a Népszínház utcán. A körút felé.

Öreg, szivarozó férfi a rácsos fapadon. Összegörnyedve ül, kezefejét két térdje közé szorítja. Szivarcsontkján hosszú, szürke hamu. Akkor sem omlik le, amikor az öreg kissé izgatottan megszólal.

– Hová, háová, Iván?

A kalapos megfordul. Ki háborgatja? Ki meri háborgatni? Na, persze! Az öreg. Az öregem, már megint az öregem, gondolja bosszúsan. Kellemetlen, hogy mindenütt felbukkan.

– Utazgatunk?

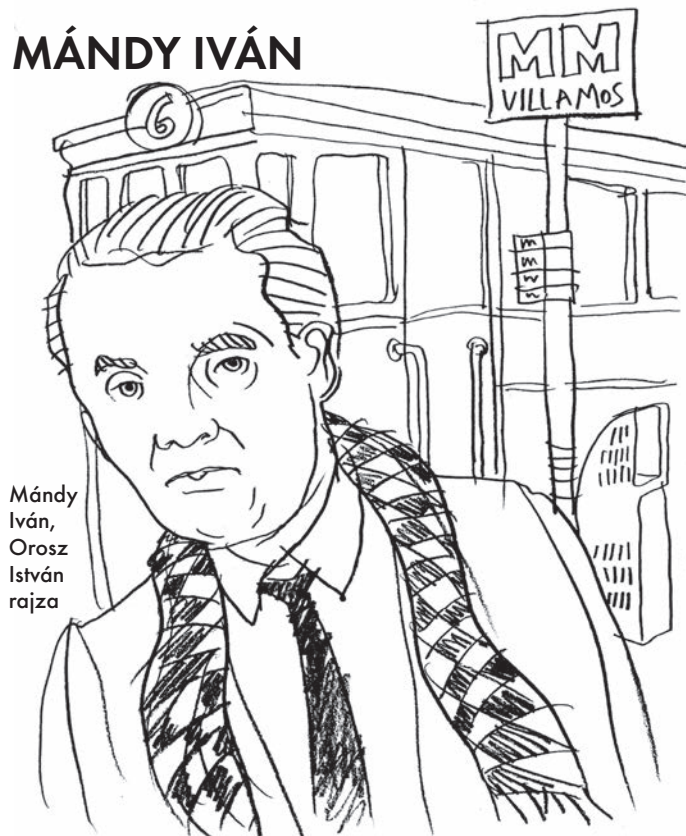
A kalapos alak nem felel. Csak egy mozdulat, egy gesztus, hogy naná! Hiszen látható!

– És háová? Hová, ha szabad érdeklődnöm?

Nem szabad. Ne érdeklődjön! Ha lehetséges, ne érdeklődjön! Meg is mondja neki egy kurta mordulással: – Na, vajon?

A szivaros ember elhallgat. De azért látszik a szeme állásán, hogy még kérdezősködni. Fecsegni. Újságok lógnak ki a kabátzsebéből. Mindenféle napilapok. Sport meg ilyesmi. Esti újságok. Kiveszi őket, lobogtatja.

– Ha nem mondd is, tudom! Megírták. Már megírták. Megírták, hogy háová. – Kuncog. – Büszke vagyok rád! Nem hittem volna, hogy ennyire viszed, s tessék! Nem gondoltam volna soha, amikor délutánoként otthagytalak a hotelszobában, hogy tanulj, te meg elszöktél a moziba. Mert eszedben sem volt, hogy odafigyelj! Matematika, latin meg történelem... Fizika! Az mind bűdös volt, igaz? Csak a színésznők! Az amorózók! Azok igen! A rajongók! De feltörtél! Kivágtad magad! Gratulálok! Most megírják. Rólad írnak.

Mándy Iván, Orosz István rajza

Itt a fényképed is. Nem mondom, szomorkás pofa. Olyan lemondó. Olyan bánatos. Na, ja az élet! De micsoda szavakkal méltatnak! Micsoda mély megrendülés! Bezzeg, amikor én elmentem, amikor én utaztam így, akkor hallgattak. Egy sor sem. Nem sok, mi? Egy sor! De annyi sem jelent meg a lapokban. Mindegy. Büszke vagyok rád! Hogy legalább te! Hanem mondanék valamit. Az a díj..., amelyet a svéd akadémia..., hiszen tudod? Azt azért megkaphattad volna! De, de, csak ne vágj pofákat! Azt megkaphattad volna! Az apád vagyok, mégsem az elfogultság beszél belőlem. Értetted a dolgot! A novella. Mennyit meséltem neked a novella lelkéről, emlékszel? Ne mondd, hogy nem meséltem! Bejöttél értem a kávéházba, leültettelek, s ott, a füstben... Hogy micsoda óriások vannak, zseniális novellisták, de te... te majd meg is újítod! A műfajt. Igen, a műfajt. Te majd olyat tudsz! Ezt mondtam, vagy nem? Csak ne fordulj el! Ne szégyelld! Ha az ember tud valamit... Micsoda atmoszféra! Micsoda költészet! Micsoda

absztrakció! Micsoda... Na, nem is figyelysz?

– Apa...

– Szóltál?

A kalapos férfi szemében rémület. Az a végső rémület.

– Apa! Csak mi ketten vagyunk. Látod? Se utas, se kalauz, se kocsi vezető. És hogy száguldunk! Hová? Hát háová? Hiszen sínek sincsenek. Nincsenek sínek. És mi ez a süket csend? Apa!

Lapos pillantás a szivar mögül. Egy olyan lesajnáló.

– Szóval te nem is sejtet? Hát igen. Ilyen ez. És most majd együtt leszünk megint. Együtt. Te és én. Apa és fia. Megijedtél?

Halk kuncogás. Vagy sírás? Sír az öreg? A köd begomolyog a villamosba. Gomolyog a körúton, egészen ellepi a várost. Sehol senki, se egy férfi, se egy nő, gyerek, csak ők. Csak a sovány, vékony testű, kalapos férfi. Elegánsan kötött nyakkendő, vasalt ing, felöltő, fényes cipő. Pedantéria. És a kocsis mélyén a kopottas, szivarozó öreg.

És az öreg hangja:

– Együtt. Örökké együtt. ♦♦

(Szalay Károly főszerkesztőse idején Gyurkovics Tibor felkérésére írta meg a *Magvető* regényét, amely folytatásokban, először a *Lyukasórában* jelent meg. Ebből olvashatják az alábbi részletet. *Lyukasóra*, 2003, 5. szám.)

SZALAY KÁROLY

Az ezredek

A *Magvető* regénye

(Részlet)

Először 1963-ban (nem) találkoztam vele. Három percet később, a titkárnő bejelentett, de a félig nyitott ajtón át hallottam: mondja meg neki, elmentem. Új időpont nincs. Ennek ellenére elküldte a szerződést, s az antológia meg is jelent 1964-ben.

A találkozás téje nem is ez volt. 1956 ősze óta feleslegessé váltam a Szépirodalomban, mert nem léptem be az MSZMP-be. Illés Endre pedig bálvány, Bajor Gizi keresztfiát is zokszó nélkül kipenderítette az ötvenhat utáni megtorlás első hullámában, 1958-ban. Azokban az években mindenkinek szüksége volt háttérrel biztosító emberre. Az enyém, Bóka 1956 után elvesztette megtartó erejét, Tolnai, Ortutay és Nagy Péter is összeveszett vele, 1962-ben meghalt, Király számára pedig érdektelen voltam. Ezért sérülékennyé váltam, mint a meztelen csiga. 1964-ben Illésnek lehetősége nyílt, hogy zökkenőmentesen, elegánsan szabaduljon meg tőlem, átkerültem a TV Irodalmi és Drámai Osztályára, de pártonkívüli mivoltom ott sem sok jóval biztatót. 1968-ban azután, rossz helyen és rossz időpontban epés megjegyzést tettem a bársonyos forradalom lerohanásáról, amelyről ama kollégák, akik 1956 leverésében tevékenyen részt vettek, tájékoztatták a rádió és tévé közös párttitkárát. Grósz Károly szétártá kezeit, s azt mondta: kérem, engem nem érdekel, hogy maga miket mond, de ha a dolgozók így látják jónak.

Felmondtak 1969. január 1-jei hatállyal. Előbb állást, később csak munkát kerestem, de szóba sem álltak velem. Teljes kilátástalanságomban kaptam levelet a *Magvető*ből. Délelőtt 10 óra. Kardos György. Fél tizkor ott ültem az előszobájában. Pontban tizkor fogadott.

Otromba ónémet íróasztal mögött ült. Tömzsi, gránitfigura, kopasz, sárgás bőr, hideg, kék tekintet. Erich von Stroheim mása. Aki e színész nem ismerné; jobbára negatív alakokat testesített meg – rokonszenvesen –, mert sugárzott róla a lovagias férfiaság. A *nagy ábrándban* első világháborús német katonatiszt, az *Öt lépés Kairó felé*ben második világháborús náci tábornok, a *Haláltáncban* börtönparancsnok.

Előjött íróasztala mögül. Kezet nyújtott. Kemény, férfias karakter, puha, asszonyosan kicsi kézfej. Napóleon – gondoltam, bár vele soha sem paroláztam, de láttam kesztyűjét a Carnavelet múzeumban.

Az ablakon betűző fényrel szemben ültetett le, vallató lámpa helyett. Később is volt módom megfigyelni: újdonsült ismerőseivel is ezt művelte. Ha nem volt ablakon át szűrő napfény, az íróasztallámpát felejtette égve. Aki azonban holmi ávéhás reflexre gyanakszik, téved. Illés Endre is, tévés vezetők is így cselekedtek.

Halkan, szinte suttogva közölte velem, elégedett volt munkámmal. Furának találtam, hogy ez a közlés öt évet váratott magára. Tudtam,

hogy nem ezért hívatott. 1969 januárjától 1985. december 29-éig voltam a munkatársa, megtapasztalhattam hát, hogy soha sem játszott nyílt kártyákkal, ködösített. Most is ezt tette. Elterelő hadműveletként az kérdezte: mi újság a Szépirodalomban? Holott talán még nálam is jobban tudta: az utolsó négy évet a tévében töltöttem. Végigkérdezte volt kollégáimat, sajátlag az igazgató Jászberényi nevét nem is említette. Kíváncsisága persze nem volt őszinte. Mint kiderült, többet tudott róluk, mint én. Alapos ember volt, pontosan felmérte és ismerte tevékenysége terepeit, munkakörnyezetét, esetleges riválisait. Gyorsan megunt a körülményeskedő véleményeimet, s előadta a magáét, finoman, elegánsan, Stühmer-féle cukorkás papírba csomagolva, de irgalmatlanul. Illést és legjobb lektorait „igazodók”-nak minősítette, „jól értesültek”, „okos diplomaták”, „megalkuvásaikat bölcsességnek álcázzák” – mondta, s „hiába kiváló szakemberek”, „túldörzsöltségük lerontja szakmai teljesítményüket”. Később tapasztalhattam, hogy a *Magvető*vel és lektoraival szemben sem volt kevésbé kritikus.

Máskülönben olyasmiket is tudott rólam, amiket okkal eltitkoltam, és sohasem írtam be önéletrajzaimba. Például azt, hogy 1944-ben Balatonszárszón, tizenöt évesen katonai rendfokozatot nyertem egy sporttáborozásnak álcázott katonai kiképzés során. Kiváló ifjúsági sportolók, országos bajnokok és helyezettek társaságában. Be is hívtak bennünket 1944 őszén SAS-paranccsal valamiféle különítménybe, s aki bevonult, az meg is halt. Rajtam kívül csak azok élnek, akik otthon maradtak. Én azért, mert apámat időközben elvitte a német tábori csendőrség. Ez Kardost furamód nem érdekelte. Annál inkább egy kiképzőm, egy félkarú jutasi őrmester. Miért ez a figura? Örök titok marad. Mint ahogyan az is, honnan szerezhetett tudomást erről a táborról.

A jutasi őrmester oktatási módszere az érzékletes illusztrálás volt. Amit elmondott, azt be is mutatta. Elmagyarázta például, hogy a tankoknak szánt tányérakna csak bizonyos meghatározott erő ráhatására robban. (Én már nem emlékeztem mennyire, Kardos köpte az adatokat.) Állítását igazolandó, előbb ő lépett, majd ugrott az aknára, azután végigsétált rajta bennünket is. Gyanítottam utólag, hogy az akna nem volt beélesítve. Ebben Kardos igazat adott. Különösképpen a jutasi őrmester ama cirkuszi mutatványa tetszett neki, amelyet egy nyeles kézigránáttal hajtott végre. Körbeállított bennünket kb. harminc méterre, egyikünk sem múlt még el tizennyolc, majd hóna alatt kibiztosította a gránátot, s a feje felett felrobbantotta. Mondván: a szolgálati szabályzatban leírt paraméterek szerint sem nekünk, sem neki nem eshetik baja. A Gerbaud cukrászda tulajdonosának unokája azonban panaszt tett a táborparancsnoknál, aki csak ennyit mondott: a barom. Így vesztette el az alkarját is. Hozzáfűztem rögtön, mentegetődzésképpen, lehet, hogy ezt csak utólag képzelgem, lehet, hogy nem így történt, de Kardos leintett.

– A történet ebben a formájában híven tükrözi a jutasi őrmesterek harci szellemét, katonai karakterét, hiszen vakmerő, kiváló katonák voltak, akik ugyanakkor ragaszkodtak a szabályzathoz.

Ebből a megjegyzésből értettem meg azonnal, hogy Kardos minden előképzettség nélkül is *érzi* a művészet, az irodalom lényegét.

Émelygett a puhány, nyámnyila, untauglich alakoktól. Kedvenc regényhősei közé tartozott Benedek Zoltán százados, az *Alázatosan jelentem* főszereplője, az eszményi katona megtestesítője. Kardos, a Dob utcai, koszos kis jelmezkölcsönző tulajdonos fia, alighanem mindig katonai karrierről álmodozhatott, de balsorsa arra kényszerítette, hogy a „munkásmozgalom régi harcosává” váljon, „kisburzsuj” gúny- és fedőnéven, ahelyett, hogy az elsők között végezvén a Ludovikán. 1945 után azt a pártfeladatot kapta, hogy ügyködjön a katonai elhárításban. Valódi harci, katonai feladatok helyett azonban ártalmatlan civilek ellen gyártott koncepciós pereket, hamis vallomásokot csikart ki kiszolgáltattott emberekből, ő, aki alighanem lovagias katonai erényekre

vágyott titokban. Közös munkánk során számtalanszor tapasztalhattam, hogy meghasonlott ember, amiben megerősítettek kedvenc írói és barátai is négy szemközti, bizalmas beszélgetéseink során. Sorsa példa rá, hogyan tette tönkre a munkásmozgalom legjobb híveit is.

A könyvkiadásba pártfeladatként került. Gyanítható, hogy az MSZMP „liberális” szárnya a Magvetőből azt akarta kicsiholtatni, amiért 1955-ben az írók megalapították. A nehézkes, a mindenkor a központi akarathoz igazodó Szépirodalmi ellenkiadójaként nyitottabb, mozgékonyabb, szellemileg fürgébb, de azért „párthű” vetélytárs legyen, s kísérleti laboratóriumként is működjön. Ezt a feladatot Kardos meg is fogalmazta: „a falakat mindig tágtani kell, de csak óvatosan, centiről centire, nehogy ránk dőljenek” – mondta egyszer Hegedős Márának, mint egy kiadói ars poeticaként. A Magvetőt ennek megfelelően műhelynek tekintete, de laktanyaként kezelte. Csak később alakult ki benne a Magvető, mint családi közösség fogalma. Kezdetben katonás rend, fegyelem, pontosság és puritanizmus. A „lipótvárosi” kényelemszeretet, dzsentrit utánzó lazaság nem volt kenyerre. Persze, mindezt magára is érvényesnek tartotta. Illés Endréék, a kor proletár szellemiségéhez híven, a polgári liberalizmus hajdanvolt fellegvárában, a New York palotában blokkolóórát alkalmaztak. Kardos ilyen mélyre nem süllyedt. Kezdetben jelenléti ívet vezetett, azt ellenőrizte, a későktől megvonta a prémiumot. Később valamilyen ürüggyel olykor-olykor végiglátogatta a szobákat, nyolc óra után néhány perccel. A későnek nem szólt ugyan, de áttételes formában megbüntette.

1969 januárjától 1985 decemberéig lehettem tanúja Kardos lassú, vissza-visszaeső, de mégis markáns átalakulásának. Sokat enyhültek katonás dresszúrái, még többet változott emberileg, szakmailag, ideológiailag. szegény kis Dob utcai zsidó gyerekből, munkásmozgalmárból, koncepciók pereket koholó katonai álelhárítóból, börtönviseltből, átmenetileg ávéhásból, 1956 után tisztí különítményesből harminc esztendő alatt a magyar irodalom, mi több a magyar kultúra egyik leghasznosabb, legjelentősebb munkásává, nemzeti elkötelezettségű hívévé változott. Ilyen példátlan emberi átalakulással sem azelőtt, sem azóta nem találkoztam. Ezt a fejlődést pártutasításra aligha lehetett volna végrehajtani.

Már az első időkben meglepett, hogy érdeklődése mindenre kiterjedt. Műveltsége hézagoss volt ugyan (de kié nem?), makacs tudásvágya, amely jó értelemben vett sznobsággal párosult, felőrölte tudatlanságát. Remek szellemi képességei hozzásegítették előbb csak alapos tájékozottsághoz, utóbb egyre mélyülőbb, átható műveltséghez. Mindent éles kritikával szemlélt. Lukács Györgyöt becsülte, de tanítványaiban nem szerette, hogy mesterük legrosszabb tulajdonságait majmolták: a magyar irodalom, a magyar történelem és a magyar kultúra iránti érzéketlenségét. A képzőművészethez egyáltalán nem értett, de érdekelték irányzatai, törekvései és értékei. Ezért is kedvelte többek között Sík Csabát, majd később engem is. Mind a ketten más-más ízlést, értékrendet képviseltünk a képzőművészet megítélésében, s Kardosnak éppen ez volt a fontos; azonnal, első kézből kapja az

ellentétes véleményeket, értékeléseket. A döntés jogát pedig – mint mindenben – fenntartotta magának.

Első találkozáson kiderült, hogy történelmi kérdésekben nem értünk egyet. Történelmi ismeretei pártsejtek fejtágtóinak szintjén maradtak. Pártszlogeneket szajkózott. Én meg Hajnal István tanítványa voltam, Vácié, Szentpéterié és Ember Győzőé. Ezt a tényt primitív önteltségemben később többször az orra alá dörgöltem. Nem sértődött meg, ám később visszaadta. Más irányú tudatlanságomra kéjes örömmel hívta fel figyelmemet. Adtam rá okot neki. Nem az én, hanem az ő történelmi nézetei közelítettek az enyémhez az „emberi törzsfajlódás” során, de Teleki Pál megítélésében az első pillanattól az utolsóig nem érttünk egyet. Én nagyra értékeltem hősi halálát, ő nem tudta neki megbocsátani az 1939-es zsidótörvényeket. Ezen azonnal összekaptunk, s elkönnyvelhettem magamban, ismét hibáztam, mint már annyiszor, sorsdöntő pillanatban. Nekem itt befellegzett, gondoltam keserűen ama 1969-es, téli napon.

Bejött Matolcsyné, a kiadó egyik kulcsembere, s tapintatosan közölte: Kardos elvtárs, már tizenhárom óra van. Ebédidő!

– Jó, hogy jött. Tudom, ismerik egymást, arra kérem, Ildikó, hogy holnaptól adjon Szalay elvtársnak annyi lektori munkát, amennyinek a honoráriumából egy tisztességes havi fizetés összeje! Státust, szerződést nem kaphat. Kiadványunkon neve nem szerepelhet. De keressen neki szobát és íróasztalt, ha itt akar dolgozni, legyen rá módja!

Magyarán szólva, négereztem a Magvetőnek. Félhivatalos voltam.

Nem sokat mészázhattam azon, miért segített meg Kardos reménytelen helyzetemben. Hirtelen ott találtam magam a Nádor utcában. A régi épület dohos folyosóin furcsa legendák keringtek, a málló falú szobákban nálam titokzatosabb múltú és érdekesebb jelenű figurák és figurinák görnyedtek fontoskodva elképesztően unalmas, az emberiség szémszögéből érdektelen művek fölé, olyan látványos odaadással, mintha Kardos figyelte volna őket rejtett kamerán. Mendemondák szerint nem volt mindig ilyen K. u. K. laktanyaszag a kiadóban. Azt suttozták a házi szellemek, amidőn Kardos átvette a hatalmat 1961-ben, s az irodalmi vezető szekrényét kinyitotta, számatlanul dőltek ki belőle az üres vodkás üvegek.

A kiadó vezetője Hegedűs Géza és Abody Béla volt. A két rendkívül művelt irodalmár rögtön nekilátott, hogy az 1948 után betiltott, félreállított, meghurcolt írókat kiadja, Kodolányitól Remenyikig, sőt Karinthy Frigyest is. A forradalom leverése után azonban nem könyvkiadással foglalkoztak, hanem szórták az előleget azoknak az íróknak, akik ismét hallgatásra kényszerültek. Amiért azután gyors eljárással kirúgták őket. Igazgatónak helyükbe valami eszméletlenül szörnyű pártfunkcionáriust neveztek ki, irodalmi vezetőnek viszont Béládi Miklóst, korosztálya legtehetségesebb népi elkötelezettségű kritikusat. Kár kertelni. A politikai vezetés a rájuk is veszélyes ellenforradalmi időkben meg akarta nyerni a népi írókat, s Béládi révén akarta kezükre játszani a Magvetőt. Óriási lehetőség nyílt a kiváló kritikusk előtt, hogy megteremthesi a népi és *nemzeti* irodalom műhelyét, ehelyett azonban örületes ivászatokat rendezett. Sokak visszaemlékezése szerint bacchanáliákat is, ez Hernádi Gyula szerint hazugság, de ténynek látszik, hogy elitta a népi írók kiadóját. ♣

SÉBOR JÓZSEF ISTENBEN BOLDOGULT B. NAGY LÁSZLÓNAK

kifeszített lélegzetem kötelén jársz
a tekintet hosszán
csontosodó cigarettafüstben
fölvélv ujjal hegyes szakállal
itt egyensúlyozol
és nevensz néha mutatványodon

időnk valami óra itt
és szorít egyre a számjegyek mögé
a tér valami csonka maszk
és torzulnak hozzá arcvonásaink
a mozgás valami lázas surrogás
mi emberek valaki lejáró szerkezet
s persze te, hívője mindenünknek
ing nélkül hajolhatsz
a vágányok fölé

ó Közép-európa félelmek gyorsvonata
szó és csönd ha összezökken
ne hagyj minket
sínekre bukni sorra
kattogd: a végkifejlet változtatható
lám egy kupében ember ül
ír, papírt tép, rágyújt, előredől,
tűnődve megtölti poharát
s míg az elveszett táj
már darabokra száll odakint
ő megszelídíti odabent
szédülten száguldó vonatát

MELOCCO MIKLÓS

Renaissance az elhagyott század után

Filep Sándor művészetéről

(Lyukasóra, 1992, 2. szám)

Az alábbi írást felolvastam Filep Sándor balatonfüredi kiállításán. Szerettem volna, ha sokkal többen hallják. És ha sokkal többen látták volna Filep Sándor képeit.

Tudom, hogy nemzeti kincseink közé tartozik, pontosabban: állítom. Majdnem negyvenéves és jóformán ismeretlen. Így aztán képei kíváncsodolnak Magyarországról, talán csak a neve marad itthon jó pár év múlva. És bizonygatni fogjuk, hogy magyar származású. A tékozlás ebben az esetben a fosztogatás méreteit érheti el.

A másik ok, amiért fájlalom ismeretlenségét: nem lesz itthon munkája, nem bízzák meg Magyarországon nagy feladatokkal, s így nem jönnek létre remekművei, vagy – és ez a kisebb veszély – nem itthon jönnek létre. Nem csak én tudom, hogy ez a festészet magasrendű művészet, nem marad meg ez az életmű ártatlanul, egyben itthon.

És ki lehet öregedni abból, hogy az ember alkalmas legyen nagy munkák elvégzésére, ha az élete arra neveli, szoktatja, idomítja, hogy ne vállalkozzék erején felül is.

Filep Sándor mindent tud, amit festő és rajzoló tudhat, de még nem volt feladata országépítés. Harmincnyolc éves. Bárcsak olyan korban élnénk, lenne ez a kor olyan, hogy félretéve kicsinyességeit, festőművészt is megbízna országépítéssel.

Nem kerülne ez annyi pénzbe, mint amekkora a beláthatatlan, óriási haszna.

Az alkotót próbálom meg leírni, az elődök és kortársak útvesztőjében. A művészt. Nem merészkedem a festészet területére, csak azt írom le, amit a nézőközönség és én láthatunk. A festő felettünk áll.

A tárgy, a tárgy nem olyan, mint a képen. A képen lelkesültebb. Talán néha, nagy pillanatainkban mi is láthatjuk ilyenek, de ezt visszavonom, csak annyit mondok, hogy minket is tölthet el gyönyörű érzés.

A jó festő, ha fest, „mint felhő fényében felhő, felragyog néhány pillanatig” (Kondor Béla, *Boldogságtörődék*). A festő festésze lesz olyan szép, hogy felemelő feladattá, örömmé válik a képet néznünk. Természetesen nem mindenki áll így a képek előtt, a festő nem mindenkinek fest.

A rajz, ha vonalas, ha grafológus megmutatja alkotóelemeit, az izgatott vonalak, mint a beszédben hangsúlyozott szavak. Tiszta határokkal, vagy elmosódottan. A millió vonal képpé áll össze. Kissé hátralépve, messzebről nézve: értelmes, közel hajolva a rajz fölé: izgalmas, érzelmes.

A nézőnek ebben a mozgásában, előre-hátra, közelebb vagy messzebb, nincs kijelölt helye. A gondolkodás és a gondolat között mozdul, ingajáratban az érzelem és az értelem között.

A művész felettünk jár ebben az ingázásban. Értelme érzelmes, érzelmei értelmesek.

A gondolkodás vonalakból épül, a gondolat vonalakból áll.

A rajz képes az emlékezetből épülni, emlékeink hült helye elevenedik meg. A rajz láthat a jövőbe, megjósolhatja a bekövetkezőt és a lehetlent, a be nem következőt. A rajz tévedhet, mint a jósló, mint a rosszul emlékező, mint a tapasztaló.

Ünnepelheti már-már elfelejtett vágyainkat és káprázatainkat.

Filep Sándor a kortársak útvesztőjében régi művésznek hat. Nem absztrakt, nem tartozik semmilyen izmushoz. Remélem, újjászületés a művészete egy handabandázó, rabulisztikus korszak után. Fölényes tudással ébreszti fel azt, amit a képzőművészek ebben a században – amelynek hála istennek nemsokára vége – abbahagytak, elhagytak.

Malevics csaknem száz évvel ezelőtti szabaddalmából élt a hadonászó korszak, s a képzőművészet fölé súlyos gondolatokat is rendelt, feladatok tömkelegét, amelyek a képzőművészetekben ígéretes és kijelentések maradtak.

Vissza az ősfomákig – mondták, s azt is mondták: a gömb például ősfoma. Miért?

Misztikusok voltak, sznobok, ige hirdető, kiáltványszerkesztők. Szabaddalmak prototípusát alkották meg, kezdetleges, induló akadémizmust hirdettek minden tolerancia nélkül.

Szinte elvesztették a jó és a rossz fogalmát, a minőséget csak szavakban fogalmazták meg. Aki valamiben valamire jutott, azt kiközösítették, mint André Breton Salvador Dalít. Pedig Breton csak szellemes kuriózum, következetessége csak az indulásokat ismerte el, a továbblépést ortodox módjára eretnekségnek, züllésnek tartotta.

Ennek a korszaknak a végén jelenik meg Filep Sándor. Csendesesen, mert nem írnak róla, nem fedezik fel művészetét. Művészetében az állítást, az újra régít, vagy az újat. Filep Sándor képei nem a festő horizontján innen, látható dolgok ábrázolásai, csak az első pillanatokban tetszenek azoknak. Ekkor is szépen, mint az elfelejtett művészet hifi reprodukciói. Csak éppen másról szólnak.

Amikor a bolondra olyan szépen fest drapériát, mint Caravaggio, vagy melléje csendéletszerűséget, vagy tollat, nemcsak a kép szépsége (csak!) a célja, vagy eszköze, hanem a sok követelés – ebben az esetben a szürrealizmustól a hiperrealizmusig követelt vallomások és pozitívizmus –, amelyet a század teoretikusai támasztottak.

Láthatóvá elevenedik az alapi elmegyógyintézet (nem a Művészeti Alap, a község Székesfehérvárhoz közel) skizofrén lakójának a portréján a megfoghatatlan betegség.

Nincs szüksége csúfolódó attribútumokra, nem groteszk a helyzet, mint Rembrandt vihogó, bolond asszonyánál, ez portré, az igazolványképek nyugalmával, közönyével. Aki a portrénak modellt ült, nem tesz semmit, talán egy kis fegyelmet szimulál, csak a lelke beteg. De nem agresszíven, mint Csontváry önarcképén, a lelki betegség csendje azonos a festmény csendjével.

Valószínűleg tudta ezt Filep Sándor, de ha nem tudta volna, ez a kép igazsága, mert ha beteg ember megy el mellettünk, szegény akkor is beteg, ha ezt nem vesszük észre benne. Ha Filep Sándor nem tudna festeni és rajzolni ilyen nagy-szerűen, akkor esetleges – a magyarázat kedvéért feltételezett – figyelmetlenség látatlanná tette volna a betegséget. Mint a miénk az utcán.

A szép, fiatal lány szépsége a burgenlandi képen tovább szépül a rajz szépségével. Ünnepel azon a képen minden, ünnepel egy fiatal arcot. Ünnepli Dürer fametszetét is, sokkal nagyobb szabadsággal, mint az Itália után vágyódó, magányos Dürer. Szépen festett és rajzolt nőalak: gledícsiatövisben végződik, talán hogy eleget tegyen az elhagyott századnak, s benne Salvador Dalinak, nem tudom.

Ez a festészet újjászületése az elmúlóban levő század végén.

Elhagyjuk vele ezt a századot. ♣

BARANYI FERENC A HATTYÚDAL HALÁLA

A Nagy Hattyúdál elmarad. A jobb rész nem halt ki még belőlem, ám az élet pénzbedobással működik, akárcsak a parkolóórak a járdaszélen. Érméket hát naponta kell szerezni, hogy el ne szállíthassa holmi tréler a két – panelből tákolt – menedéket, amelyekben asszonyaim vacognak. Így fest szánalmas önfeláldozásom: cikkeket préselek pórusaimból, harmóniákkal ingerlem az éter örökérvényű disszonanciáját és kilométert habzsolok ezerszám, hogy – messzi falvakban – megaszalódott vidékiségetem kilóra mérjem gáláns, tékozló garasoskodóknak, míg Dante Poklát por lepi a polcon – levenni sincs időm, nemhogy magyarrá erőszakolni súlyos tercináit.

Eddig se vártam senkitől se hálát – mással adós a kedves és a hitves: azzal, hogy elfogadjon, amilyennek kifaragtak a fejszeélességű évek, gyújtóssá aprítván a lelkem. Szállkát bőrükbe nem böknél – és mégis édességemtől szisszen mind a kettő.

Ha majd göcsörtök, gyalulatlanságok horzsolását simítással ígézik: értelmet adnak végső éveimnek, melyek bensőmben gyűrűznek, akár a tó felszíne, ha sziklát vetsz a vízbe. Egész medremben megrendülve akkor szédülre ringatom a hattyúcsordát, s daluk haláláért könnyet se ejtek.

(Lyukasóra, 2003. 4. szám)

CSUKÁS ISTVÁN HAJNALI KUTYAEBRESZTŐ

Szárszón reggel, ha kel a nap,
én még aludnék egy kicsit,
de berobog a kiskutyám,
orromra ad pusztit, pacsit.

Mivel ő már felébredt,
akkor minden ébredjen fel,
ha lecsukja: este legyen,
szemét nyitja: legyen reggel!

Egyszerű az ábécéje,
együtt szuszog a világgal,
s minden-minden csak azért van,
hogy játsszon a kiskutyával!

Ideje hát kioktatni,
habár fejem kissé kába,
szigorúan belefogok
a kiskutyaoztatásba:

„A kakas se kukorékol,
még a nap is pizsamában,
a rigó is hanyatt horkol,
s a bolha a hátizsákban!

Ott a vekker, csörgőóra,
fel van húzva ébresztőre,
akkor ébredj, mikor csörög,
ne utána, s ne előtte.

Nem vagy baba, karon ülő,
négy hónapos leszél lassan,
ilyen buta nagy kiskutya
pityimaltkor ne ugasson.

Korán kelést törvény tiltja,
beírok a parlamentbe:
minden korán kelő kutyát
tanítsanak meg a rendre!

Így szólottam ásítózva,
tudván, mi a jó oktatás,
mely többet ér minden szónál,
csakis a példamutatás!

Szép szemében az értelem,
pofájában a fog villan,
nem hittem, hogy ilyen okos,
nem, a legszebb álmaimban!

Vigyorogva mellém bújik,
s horkolunk még egy ráadást,
alszunk egy kis malacálmot,
lágyan, átölelve egymást.

(Lyukasóra, 1997, 4. szám)

FEKETE GYULA MESE A SZABAD- SÁGRÓL

Élt egyszer egy ember, aki arra szánta az életét, hogy mindhalálig harcol a zsarnokság ellen, küzd a szabadságért. Elfogták, megverték, tömlöcbe vetették. Tárgyalást is tartottak az ügyében. Egy farkas mosolyú vérbíró hozta meg az ítéletet.

– Kötelet, vagy golyót érdemelnél, de ítéletemet hön szeretett nagy királyunk nevében kell hoznom, nem szennyezhetem be a nevét éppen a te mocskos véreddel. Sőt, bizonyítani fogom ország-világ előtt, milyen kegyes uralkodó ő, futni hagyja az ellene lázadókat is. Akár már holnap ilyenkor szabad lehetsz. Íme, az ítéletem: azon a napon szabadulsz, amelyen először nem gondolsz a szabadulásra.

Telt-múlt az idő.

Az egykori lázadónak minden reggel, amikor felébredt, az volt az első gondolata: mikor szabadul. Nagyon-nagyon sokáig sehogyan sem sikerült erről leszoknia. Később egyszerűen el tudta magát foglalni valamivel az első percekben, az első órákban, de azután menthetetlenül a gondolataiba villant a szabadulás, a szabadság, mint a villámütés.

Húsz év telhetett el így. Vagy még több is. Már az éveket sem számolta. Beletörődött lassan, hogy itt kell meghalnia. Ám egyszer csak, egy rideg őszi napon nyílt a cellajtó, s ezt mondta a küszöbön a rabőr:

– Szabad vagy.

– Micsoda? – kérdezte tőle az öreg rab.

– Kitélt a büntetés, mehetsz, ahová akarsz.

Nem érted?

Akkor jutott az eszébe az öreg rabnak: csakugyan, tegnap óta nem gondolt a szabadulásra.

Amikor kilépett a börtön kapuján, fázósan összehúzta magát. Megállt. Körülnézett. Csapkodott a hideg eső, sűrű köd vont be az ismeretlen tájat. Állt ott egy ideig, gyámoltalanul, aztán lassan megfordult, bezörgetett a börtönkapun.

– Mit akarsz? – kérdezte tőle a rabőr. – Itt felejtettél valamit?

– Fogadjatok engem vissza! – mondta alázatosan az öreg. ♦

(Lyukasóra, 1993, 3. szám)

GALSAI PONGRÁC

A mai ember

Galsai Pongrác,
Orosz István rajza

A mai ember a karosszékeben ül és a tévét nézi. Férfi, vagy nő? Nem tudom. De nem is fontos. Kora sincs. Huszonkettő ugyanúgy lehet, mint hetvennyolc. S épp ily mellékes az iskolai végzettsége, foglalkozása, rangja is. Politikus? Énekesnő? Utókalkulátor? Mozdonyvezető? Áruházi kiszolgálólány? Refes munkakerülő? Érdektelen továbbá, hogy szőke-e, vagy barna, gömbölyded, vagy létratermetű, vallásos, vagy istentagadó, frigid, vagy kéjenc, agresszív, vagy szerény... Ő a mai ember. Ezzel be kell érnünk.

Este van. A mi emberünk is kényelmesen ül a karosszékeben. Nincsenek árulkodó szavai és gesztusai. Csak néz. Közben esetleg rágszál is valamit. Szendvicset, pogácsát, sós rudacskát. És sört iszik. Vagy narancslevet. De előfordulhat, hogy nem eszik-iszik semmit.

Csak nézi a televíziót.

Azt talán mondanom sem kell, hogy ugyancsak mindegy: mi megy a tévében. Gálaműsor az Operaházban, Telepódium kabaré, Kék fény, országos vetélkedő, valami...

De tegyük fel, hogy egy argentin filmet vetítenek a keresztes háborúról! S a továbbiakban ragaszkodjunk ehhez a programhoz.

A mai ember, akiről nem tudunk semmit, most úgy képzelet: egyedül van, nem látja senki, szabad. Ami a bőrén belül látható: az ő. Az agyveleje, a mája, a veséje, a szervek. Ami pedig a bőrén kívül esik: az a külvilág. A város, az ország, a társadalom, a civilizá-

ció, a helyzet. Nyugalmi állapotban a kettőnek nincs szoros kapcsolata egymással. Ha még a tévé se mutogatna neki és beszélne hozzá, tökéletesen elszigetelt lenne.

Pedig hát nincsen így.

Az ember ritkán gondol arra, hogy a televízió képei őbenne is peregnek. És nemcsak Budapest első vagy második csatornájának műsorából, amelyet éppen néz, hanem a földkerekség összes tévéprogramja, Róma, Monte Carlo, New York kép- és hanghullámai is átsugároznak rajta, láthatatlanul és érzékelhetetlenül, sokkal kisebb vagy minimális frekvenciával, éjjel-nappal, akkor is, amikor alszik. Ha a teste szuperérzékeny vevőkészülék lenne, s több száz méteres antennát szúrna a koponyájába, az orra vagy a füle csavargatásával a világ sok ember tévéállomását „fogni” tudná.

A rádiókat is, természetesen. A Kossuthon, a Petőfin és a 3. műsoron kívül Los Angeles, Párizst, Moszkvát, Tokiót, valamennyi rádiót, megszámlálhatatlan mennyiségben.

Továbbá az egyéb éteri jelzéseket. Távíratokat, telefonhívásokat, kalózádiókat. Azokét a CB-készülékeket is, amelyeken a rendőrök, a taxisofőrök és a maffiózók érintkeznek egymással.

A mai ember ugyanis telítve van elektromossággal. A föld felszínén terjedő és az ionoszférából visszacsapódó sugarak tömege nyilaz át rajta. Ultra- és mikrohullámok elektromos rácsában szedi a levegőt. Tulajdonképp egyfolytában égnie, világítani, szikráznia, sípolnia kéne.

Nem így volt régen. ❖

(Galsai Pongrác író, a Nők Lapja főmunkatársaként gyakran írt hasonló tárcákat. 1988-ban váratlanul halt meg. Lyukasóra, 1992, 2. szám.)

SIMONFFY ANDRÁS

(Lyukasóra, 1992, 2. szám)

Olyan utazás volt az, mint az élet, amely nem ér el haláláig: már régóta túl voltunk rajta, talán már napokkal azelőtt. És mégsem akart vége szakadni. Valamilyen titokzatos munkatervvek szerint minden évben négy fiatal műfordító afféle tanulmányútnak álcázott turistautat tehetett nagyobb szovjet (orosz) városokban. Nekünk Moszkva, Leningrád és Volgográd jutott akkor osztályrésztül. De egyikünk sem volt műfordító, inkább pályakezdő fiatal író a kor fogalmai szerint: P. N. és jómagam harminc körül, a kövér költő benne a negyvenes éveiben, ifjú, bicegős delegációvezetőnk pedig a Fényes Szellők nemzedéke adta hazánk szellemi életének. Közírónak nevezte magát, s egész úton oda- és hazafelé közírt egy kockás füzetbe.

Hazafelé, a kijevi álldogálás után számolni kezdtünk P. N.-nel. Kínunkban. Még gőzmozdony csühögött velünk Ukrajna rónáin át, tisztogattuk magunkat az ablakkeret résein bezúduló koromtól, vedeltük a csáját. És számoltunk. Kezdetben ezrenként váltva egymást, aztán lemértük egy ötszázás blokk idejét, hogy jusson egy-egy rövid, de reménytelen alvási kísérletre anélkül, hogy az addig elért eredmény kárba vessze. Ha akarom, két felnőtt ember gyermekes játéka volt, az idő és a távolság mulatása. Őt-hatezernél vált unalmassá, de kényszeressé a helyzet. Semmiféle írói féltékenység vagy sandaság nem volt (még) közöttünk, de érzékelvén egymás hanyatló kedvét, most már arra ment a játék:

szikkadt partodon fekete asszony
kézen fogva kislíút vezet,
hatalmas nyárfák fényes pajzsa
tartja az égkék mennyezetet,
Magyar Jordán,

egyetlen kicsiny cseppel
megváltód kereszteled.

Szülők távoli rendje szabályoz,
fehér toronnyal ring az akácos,
a kisgyerek, a lila virágos,
néked áldoz, tenéked áldoz,

kék szemében tó virágzik,
tóvirágban vadméh ázik
nyárrogyásig, nyárrogyásig,
Magyar Jordán.

TURCSÁNY PÉTER A KERESZTSÉG HAJNALÁN

Kis csápjai a folyónak
kanyarulatukkal óvnak,
Magyar Jordán,

vadvirágok lila bőbitáit
vadméhek csókolják nyárrogyásig,
Magyar Jordán,

(Salföld, 1993. július 2.)

Az elveszett tábornok

ki adja fel elsőnek, s ebben a csakazértis ádáz küzdelembe még belefért vagy háromezer szám. Talán az álom, talán a szovjet–magyar határ procedúrai hallgattattak el bennünket egy időre. Arra emlékszem, hogy a hosszas és könyörtelen vám-, útlevél- és szerelvényvizsgálat közben százanként váltva számoltunk tovább: – Nyolcezer-hétszázharminchat, nyolcezer-hétszázharminchét, nyolcezer-hétszázharmincnyolc... Mintha számkódot olvasnánk. A tétova, ám ádáz gyanakvás felvillanyozott bennünket, s bírtuk még Szerencs magasságáig, ott aztán röhögve csődöt mondtunk.

P. N.-t magába húzódó, aszkétikus alkatnak ismertem. Most ragyogott, és stílust váltott: – Gyere, baszd meg, nézzük meg, mit csinál ez a másik két hülye a szomszéd fülkében! Már korommentes dízelmozdony dörgött velünk a nagy magyar éjszakában. Ha az ablakon át kinéztünk a feketeségbe, lehetett volna egészen mindegy, hogy az Urál-vidéket járjuk-e, Ukrajnát vagy a Nagy Magyar Alföldet. A tágasság és mozgékonyosság mégis megnőtt bennünk: hiszen itthon vagyunk! Minden bizonnal itthon. A felvillanó sorompók már piros-fehér csavarintásúak, a bakterház koszolt monarchiasárgája szinte otthonos, keszeg magyar kalauz lapozgatja bonyolult és agyonpecsételt vasútjegyünket, mintha éppen most és éppen itt vált volna valami gyanússá bennünk, ha más nem, a magunkkal hozott távolságok idegensége.

Költőnk a maga százhusz kilójával – természetesen – a felső ágyon. Lermontovot olvasott eredetiben. Ő volt a kises, s hírelt, hogy ez ügyben tartózkodott kint a Lomonoszov Egyetemen valamiféle három hónapos nyelvi gyorstalpalón. A bicegő közíró az ablak előtti lehajtható asztalkánál körmölt.

– De jó, hogy jösztek! Mire hazaérünk, meg akarom írni az úti jelentést. Éppen nálatok tartok.

Gyanakodva néztük a kockás füzetet.

– Miskolctól állítólag lesz étkezőkocsi – mötyögte P. N.

– Rubelt elfogadnak? Mert nekem az Izvesztyija rögtön utalt. És elmondta értetlenségünknek, hogy míg mi a hétszázharminc méter hosszú rakétahüvelyeket nézegettük, ahogy a prazdnyikra a Vörös tér felé vonulnak a Peking szálloda előtti úton, ő karistolta valamit moszkvai benyomásáról a híres nagy lap ünnepi mellékletének.

– Jól viselkedtünk? – kérdezte P. N.

– Nagyszerűen. Csupa jót írok. Nem lesz probléma.

– És a leningrádi éjszaka?

Kétségtelen, jól berúgtunk egyszer valami

korunkbéli társasághoz csapódva a zenés mulatóvá átalakított öreg, névai fabárka fedélzetén. Még talán fel is esünk valamiféle ritka nagyorosz házibuliba, ha a parton nem az ottani írószövetség által bérelt fekete Csajka vár minket. Ennek látványától aztán úgy szerzetpricceltek vendéglátóink, hogy két percen belül a nyomukat is belepte a sűrű havazás. Így aztán útlevelünk, propuszkunk és egyéb bumáskák után kutatva csak a szállodába eshetünk be, ahol a máskor zord éjszakai portás most a nyakunkba hullott, hátunkat döngölte, és „Szuomi, szuomipoiken!” csatakiáltással, szinte belökött minket az üvegajtón. Akár az imperializmus ügynökei is lehetünk volna. A közíró felolvasta a rólunk szóló passzusokat; „demokrácia van”, közölte közben többször is, hangsúlyozván, hogy lám, nincs, nem lehet már égtájainkon semmiféle titokzatosság, hímezés-hámozás.

Becsületére legyen mondván, először P. N. fordult ki a kabinból. Kisvártatva én.

– Figyelj! – mondta szomorúan, s kért egy cigarettát. – Engem így még meg nem dicsérték. Inkább írta volna, hogy magunkhoz sem tértünk az alkohol hatása alól.

– Gyere csak! – vontam vissza. – Van még egy kérdésem hozzá.

– Gyulám, maradt egy bökkenő.

A közíró szemét elnyelte a szemüveg két ránk vetett fényszikrája. – Nos? Mi lenne az?

– A Lityeraturaja Gazeta-beli látogatás. Ott mi nagyon határozottan megkérdeztük, vajon jól meggondolták-e két évvel ezelőtt, 1968-ban, hogy feltétlenül be kell vonulnunk Prágába.

A közíró előbbre lapozott, s felolvasta: „Baráti látogatást tettünk az L. G. irodalmi hetilap szerkesztőségében, ahol elvtársi légkörben, a kölcsönös bizalom jegyében mélyreható beszélgetést folytattunk aktuális irodalmi és társadalmi kérdésekről.”

– Nagyszerű! – hörrentem.

– Így kell ezt, fiúk – mosolyodott el a közíró, s elégedetten behajította füzetét.

– Na, most meginnék egy sztogrammm vodkát – engedett ki, már újra a folyosón P. N.

– Nézzünk utána, hátha van már étkezőkocsi!

De menetirányba nem volt.

– Talán a végére akasztották valahol.

Zárt fülkeajtók, ember sehol. Süket csattogás az éjszakában. Ám az egyik kocsinak már az első fülkeajtaja nyitva, s egy oldallökéstől sztolicsnájás üveg gurul elénk a folyosóra.

Benézünk. Ott áll, nagy testét kissé megtámasztva a tábornok. Teljes díszben. Kitüntetései is zubbonyán csörömpölnek. Lent, a padlón további vodkásüvegek gurgulásznak.

Üresen. Ő meg éppen egy újabb adag nyitogatásával bajlódik. Éppen jókor érkezünk, szolgálatkészségünk, párosulva a behódolt alattvaló stréberségével, segít feltörni a csavaros kupakot.

– Így szudá, málciki! – Már húzzuk is a szűz üveget, s élénk baráti eszmecsere indul meg. Felét értjük, felét nem. Otthonhagyott család. Déli hadseregcsoport. Magyar barátok, nem fasiszták. Két oldalra ültet minket az ágyára. Jár az üveg kézről kézre. Egy lepedőnyi Pravdából kicsomagolva áll ott valami nagy, szürke kocka, abból töröget, s kínál minket is. „Rübe”, ezt értjük. Olajos halliszt tömbökbe préselve, afféle vodkakorcsolya. (Később hallottam, de elfelejtettem az orosz nevét. Akkor és ott számunkra ízetlen, de négy-öt félliteres üveg után a reformkonyha nélkülözhetetlen kellékének számíthatott.) S hogy mi kik és mik lennénk.

– Vengerszkije pizsátyeli – mondjuk önézetesen. – Gyelegácijá.

A tábornokra ez a közlés különös hatással van. Ázott, ám derűs arca rendeződni látszik. Lassanként értjük meg, hogy megtiszteltük őt, a tábornokot természetes közvetlenségünkkel. Átkarolja, s megszorítja vállunkat, aztán kézfejjével széles ívet húz előttünk, mint aki jelezni kívánja: ennek így és itt vége. Más következik.

– Vodki dosztyi. Gruzinszkij konjak. Szicsasz!

S hogy mi csak maradjunk, a kollégájának van, elmegy érte, s itt van máris. Megkapaszkodik a felső ágy traverzéjében, s függőleges helyzetbe hozza magát. Még egy megnyugtató intés, zubbonyrántás. Kilép az ajtón. P. N. hanyatt dől, nevet: – Azt hittem, ezen az úton már semmi, de semmi nem történhet!

Várunk. Nézegetjük a tábornok két napra berendezett belvilágát ebben a fülkében. Szétvergődött ágynemű, félig tátott szájú vulkánfiber bőröndök. Egy – talán még Duto-előtétlencsével – sejtelmesített fiatal asszonyarc rajszőggel a fejpárna fölé tűzve. A padlón a gurgászó üvegeknek pályaként elszórt, szétesselt újságok. Nem nyúlunk semmihez, nem beszélünk. Várunk. De meddig? Kinézek a folyosóra. Üres. Tíz perc? Tizenöt? Húsz?

– Nézzük meg, hol lehet?

– Beszorult a vécebe – véli P. N.

De nem, nincs ott. A következő kocsi a szolgáló átjárati ajtó szabadon leng, a zár ütődik tokjának, de nem akad be. Nyitom, s egy hátranézéssel kérem P. N.-t, tartaná már meg, míg áthaladunk. S akkor P. N. felordít, s hátraránt.

A derengő hátsó lámpák rőt fényében ott csatog, távolodik a két vörös, vérző sinszál. ❖

A MAGUNK LOVÁT DICSÉRJÜK?

Kilenc kilométerre innen égnek
a karlale és a házak,
s a rétek síelein megülve némén
niadt párosok pipéznek.
Még vízel fodros a tóra lépő
apró pástortekony,
s felhőt isik a tava víre ráhajolva
a fodros birka nyáj.

ROZSONDAI MARIANNE A RADNÓTI- HAGYATÉK ÚTJA A POZSONYI ÚTRÓL A ROOSEVELT TÉRRE

(Lyukasóra, 2009. 2. szám)

Hernádi Miklós, a Magyar Tudományos Akadémia Kommunikációs Titkárságának vezető főtanácsosa, Radnóti Miklós és Gyarmati Fanni keresztfia említette nekem először, hogy Gyarmati Fanni az Akadémia Könyvtárának Kézirat-tárába szánja férje, Radnóti Miklós hagyatékát. Hernádi Miklós maga is íróember, *Otto* című regénye határainkon túl is nagy sikert aratott. Édesapja, Hernádi (Heimlich) Lajos (1906–1986) neves zongoraművész, Bartók Béla és Dohnányi Ernő tanítványa, még nevesebb zongoratanár (például Vásáry Tamásé), zeneszerző, kottakiadásai ma is közközen forognak, s ami most nekünk ennél is fontosabb, Radnóti Miklós barátja és munkaszolgálatos bajtársa volt. Ezért látható arcképe az Akadémia Könyvtárának minap megnyílt Radnóti-kiállításán Radnóti barátainak sorában. A Radnóti-házaspár rendszeres hallgatója volt Hernádi Lajos házi koncertjeinek.

Gyarmati Fanni ma is ott lakik Budapest XIII. kerületében a Pozsonyi úton, ahová házasságköté-

Kérdeshetnék olvasóink, amikor a mostani Lyukasóra huszonöt éves jubileumi különszámát a kezükbe vesszük. Bizony, meglehet. Csakhogy reméljük, ezt nem magunk tesszük, hanem azok a rangos szerzők és írásaik, akiket és amelyeket, ha csak érintőlegesen is, ebben felsorakoztathattunk. És hála az égieknek, a bőség zavarával küzdöttünk. Ezért rögvest elnézést kérünk azoktól a kiváló szerzőinktől, akik a terjedelmi határok miatt lapunkba most nem kerülhettek be írásaikkal, de akikre a jövőben is számítani szeretnénk.

A lap „motorjának”, Gyurkovics Tibornak a betegsége 2007 őszén sajnos súlyosbodott, s így a Lyukasóra jövője is kockára került. Ezért amikor Szakonyi Károly 2008 januárjában azt kérte, hogy segítsék megőrizni a folyóiratot, szerkesztőként is csatasorba álltam (előzőleg már rendszeresen dolgoztam a Lyukasóra csapatával).

Vigyázva a nagy elődök hagyatékára, először a lap képi arculatát igyekeztünk megújítani, hogy Kazinczy „szlogenjére” hallgatva *a szép és a jó* még inkább egymás mellé kerülhessen. Színes borítókön, de belül fekete-fehérben is, főként a hazai képző- és fotóművészek munkái, aktuális tárlatai kerülhettek így a figyelem középpontjába. Felújítottuk Szakonyi Károly *Olvassuk újra!* ma már irodalomtörténeti kuriózzumnak számító prózai rovatát, s *A hónap költője* rovatunk nevét már más fórumok is szívesen használják. *Pannonföldi peregrinus* rovatunkban pedig kulturális országjárásra adtuk a fejünket. Az interjú népszerű műfaját is kevésbé kezeltük óvatosan, mint azt előzőleg a szakmai lapok tették az izgalmasabb információáramlás reményében.

És a különszámaink! Hamar kiderült, hiszen olvasóink visszajelezték, hogy megkülönböztetett érdeklődésre tarthatnak számot. Az *Újholdasok* történetére Czirány György visszaemlékezései révén került sor (2011, 7. szám), a *nyelvi* különszámánál Simon Erika faggatta Vízkelety András akadémikust az Ómagyar Máriasisralom sorsáról (2012, 2. szám), a *film*es számnál Sára Sándor jóvoltából Szóts István, az Emberek a havason rendezője képi világával ismerkedhettünk (2012, 7. szám), míg A Magyar Művelődéstörténeti Lexikon szerkesztőinek húszévnnyi, hatalmas munkája, azaz a *MAMŰL*-szám anyaga Albert Gábor közvetítésével jutott el hozzánk (2013, 2. szám).

Az 1956-os melbourne-i olimpia dokumentumanyaga Kő András sportriporter munkája ré-

vén került a *sport*külo nszámunkba (2013, 4. szám), míg a Taps sorsának felvázolását én szorgalmaztam (2013, 6. szám). A Wagner-év a *zenei* különszám anyagát kínálta, ám Marton Éva segítségével tehetjük igazán teljessé (2013, 6. szám). Születésének századik évfordulóján *Weöres Sándorra* Lócsei Péter szombathelyi irodalomtörténész kutatásai alapján emlékeztünk (2013, 10. szám).

Husztai Péter nagy Shakespeare-tanulmánya a *színházi* különszámunk lett az alapja (2014, 4. szám), s a 2013-as esztendő gazdag kulturális kínálatából, utólag, 2014 tavaszán még egy *Lyukasóra Évkönyvet* is szerkeszthettünk.

Aztán megújult a rég várt *Várkert Bazár*, s történetéről Osskó Judit nagyriportja alapján és L. Simon László államtitkár segítségével számolhattunk be (2014, 6. szám). A holokausztemlékezésünket tartalmazó számot a Magyar Írószövetségben zajló, nagyszabású előadásorozatra építhettük, valamint a Körmendi Galéria képanyagára (2014, 6. szám).

A *Csók István* pályáját bemutató kiállításnak a Várkert Bazár adott otthont, a különszámot pedig Keserü Katalin és Révész Emese művészettörténészek írásai gazdagították (2015, 2. szám). *Csontváry Kosztka Tivadar* nagyszabású tárlatára a Budai Várban, a Honvéd Főparancsnokság felújított épületében került sor, s Gulyás Gábor kurátor számolt be ennek eseményeiről (2015, 6. szám).

Vinkó József író, dramaturg, a Magyar Konyha főszerkesztője *Étek és Irodalom* számunkban érdekes és tanulságos gasztrotörténetekkel szórakoztatta olvasóinkat (2015, 4. szám). Klebelsberg Kuno kultuszminiszter rendkívüli munkásságát Ujváry Gábor történész mutatta be Vertel Beatrix tervezőgrafikus képanyagának kíséretében (2015, 8. szám). Közös kincsünk, a *Magyar népmesék* kedvelt sorozatára támaszkodva Jankovics Marcell és Mikulás Ferenc közreműködése tette lehetővé a legutóbbi különszámunk megjelenését (2015, 10. szám).

És most a Lyukasóra jubileumi különszám! Remélem, szívesen olvassák, bogarásszák. Lectori salutem! ♦♦

Sághy Ildikó szerkesztő

Radnóti 100

2009 tavaszán országsszerte ünnepségek során emlékeztek Radnóti Miklós költőre, s május 5-én, a születése napján nyílt meg az a rendkívüli Radnóti-kiállítás a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában, amelynek eleddig még sosem látott anyagát, Radnóti Miklós teljes kéziratos hagyatékát a költő felesége, az azóta már eltávozott Gyarmati Fanni ajándékozta az MTAK Kézirattárának. A Lyukasóra 2009. évi 2. számában ebből a kincset érő hagyatékból adhattunk közre gazdag, képes összeállítást Rozsondai Marianne, a kiállítás kurátora jóvoltából.

süket követően, 1935. augusztusában költöztek.

Gréczy Zsolt „Százmillió kéziratokért” című, 2005. december 17-én a Népszabadságban megjelent cikkében írt a legmagasabb árértékű kéziratokról, Vörösmarty (Keserű pohár), Ady és Radnóti verseiről (Elégia, Első ecloga, Ének a négerrel, aki a városba ment, Járkálj csak, halálraítél!), s cikke záróbekezdésében közli: „Ez a tendencia készítette arra Radnóti Miklósné Gyarmati Fannit, hogy annak közlésére kérje fel a Népszabadságot: nem ő bocsátja árverésre férje verseit... Radnótiné jelezte: a Magyar Tudományos Akadémiára kívánja hagyni az általa féltve őrzött hagyatékot.” Radnóti általában megsemmisítette verseinek vázlatát. Kevés Radnóti-kézirat kerül aukcióra, ezért annál keresettebbek Radnóti autográf versei és levelei. Más hagyatékokkal Radnóti levelei már korábban bekerültek közgyűjteményekbe, így az Akadémia Könyvtárának Kézirattárába is, például Aczél György, Hatvany Lajos vagy Zolnai Béla hagyatékával.

Zolnai Béla volt Radnóti franciaprofesszora a szegedi egyetemen. Nem voltak annyira közeli kapcsolatban, mint másik professzorával, Sík Sándorral, de Zolnai is sokra becsülte a fiatal költőt, s később a tanár–tanítvány kapcsolaton túl szorosabbá vált viszonyuk. Éppen a Zolnai-hagyatékban van Radnótinak 1943. április 23-án kelt szép, megrendítő és igaz levele, amelyben egykori professzorát kéri, hogy legyen a keresztapja, midőn Sík Sándor őt és feleségét megkeresztelteti (MTAK, Kézirattár Ms 4126/339). A Zolnai-hagyaték Radnóti-leveleit én még 1969-ben olvastam, ugyanis a Zolnai szerkesztette Széphalom című

folyóirat volt diplomadolgozatom, s örömmel vettem, hogy friss diplomásként és az Akadémia Könyvtárának Kézirattára és Régi Könyvek Gyűjteménye munkatársaként ismét találkozom Zolnai Bélával. Felejthetetlen az az érzés, amikor Radnóti leveleit kézbe véve épp az a kézírásos levél került sorra, amelynek – szemre higgadtnak látszó – sorai közt ilyeneket olvastam: „... spekulációnak, vagy menekülésnek valóban nem hihető ma már a megkeresztelkedés, hisz semmi reális előnye nincs. Erkölcsi aggályaimat így elmosták a burjánzó törvények és rendeletek.”

Tehát szóban és írásban is értesülve Radnóti Miklósné Gyarmati Fanni nemes szándékáról, mint a Kézirattár vezetője kötelességemnek éreztem, hogy megkeressem ez ügyben Fannit. Nem csekély szorongással telefonáltam neki, hogy kérjem, adjon lehetőséget a találkozásra. Először azt kérdezte tőlem, hogy ki nekem Rozsondai Zoltán, mert vele együtt dolgozott az 1940-es évek második felében a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban. Ő apósom, Rozsondai Károly öccse volt, s nemegyszer hallottam én is Zoli bácsitól Fannit emlegetni. Azóta tudom, hogy kölcsönösen becsülték egymást. Ferencz Győző frissen megjelent Radnóti-mo-

nográfiáját akkortájt vettem meg, s Fanninál vele is megismerkedtem. (Ferencz Győző édesapja is kollégája volt a VKM-ben Fanninak és Rozsondai Zoltánnak. Hihetetlen, ahogyan összekapcsolódtak a szálak !)

Radnóti Miklósné Gyarmati Fanni ma is jelenség. Rajongása a magyar költészetért magával ragadó. Háborgása, hogy a mai fiatalok nem tanulnak és nem tudnak verseket, több mint elgondolkodtató. Ő ma is sokat tud kívülről. A magyar költészetet tartja legfőbb nemzeti kincsünknek. Aktivitása meglepő. Ha időpontot egyeztetünk a találkozásra, olykor elhangzik, hogy „a kedd este nem jó, akkor jön a tanítványom”, mert ketten is járnak hozzá franciaórára. (Fanni 1912. szeptember 8-án született.) Nem szereti ezt a világot, búsítja az ország állapota. Egy keveset dohányzik, csak napi három-négy cigarettát szív, de ezt is csak „újban, mert amikor Miklós élt, s ő erős dohányos volt, nem volt annyi pénzünk, hogy kettőnknek jusson cigarettára”. Szívmelengető, apró történeteinek, visszaemlékezéseinek egyike: egyszer Radnóti Miklóst küldte kenyerért a közeli pékhez. A félkilós cipónak Jó egészség volt a neve, de Miklós elfelejtette mire odaért, s csak arra emlékezett, hogy valami pozitív – s némi töprengés után Életkedv kenyeret kért.

Mindig nagy hálával gondolok Fannira, amiért és ahogyan először és azóta is fogad lakásában, ahol Radnóti szellemét is mindig jelenvalónak érzem. Amikor ügyvédnél letétbe helyezett végrendeletének bennünket érintő pontja, a „Radnóti-hagyaték” felől érdeklődtem Fanninál, azt mondta – nagyon határozott hangon –, hogy az rendben van, halála után az Akadémiára kerül.

Lényeges kérdés volt azonban, hogy az Akadémia Könyvtára önálló jogi személy, s értelemszerűen Fanni is az MTA Könyvtárára kellett gondoljon. Így tehát pontosabbá téve módosítani kellett a végrendeletet. Azt is rögzíteni kellett, hogy bár Radnóti Miklósné Gyarmati Fanni Ferencz Győzőt, a monográfia szerzőjét és a hagyaték alapos ismerőjét jelölte ki a hagyaték filológiai gondozására, a hagyatékot az MTAK Kézirattárának munkatársa dolgozza fel az ott régóta kialakított gyakorlat szerint, s teszi majd – a megszabott feltételekkel összhangban – kutathatóvá.

Hogy a Radnóti-hagyaték előbb bekerült az MTAK Kézirattárába, annak Fanni szerencsétlen balesete az oka. Amíg ő 2007 végén – 2008 elején kórházban volt, aggódott a Radnóti-kéziratok biztonsága miatt. Ezért kellett a gyors intézkedés, egyeztetés többekkel – például az ügyvédnél –, s az összefogás, hogy a hagyatékot szabályszerűen, de mégiscsak a végrendeletől eltérően már 2008. január 11-én beszállíthassuk a Roosevelttér 9-be, lévén, hogy az Akadémia Könyvtárának külön gyűjteményei helyileg ott találhatóak.

Mindeközben 2009-ben elérkeztünk Radnóti Miklós születésének százéves jubileumához, s bár a hagyaték feldolgozása még csak folyamatban van, május 5-én megnyílt az MTA Könyvtárának Vasarely-termében egy, a hagyaték egyedüliségét is érzékeltető kamarakiállítás a hagyatékot feldolgozó Babus Antal válogatásában és Ferencz Győző megnyitóbeszédével. Így rendelték az égiek, hogy a centenáriumba láthassa az érdeklődő nagyközönség – özevegye nagylelkű ajándékaképpen – Radnóti Miklós kéziratos hagyatékának legkiemelkedőbb és legérdekesebb darabjait. ♣

„Elmondanám ezt néked, ha nem unnád”

(Születésének 125. évfordulóján, 2010. március 29-én egész napos „műsorfollyammal” emlékezett a Duna Televízió Kosztolányi Dezső-re. A késő este vetített **Kosztolányi Dezső** című dokumentumfilmben „az irodalmi klasszikusról irodalmi klasszikusok meséltek”. Közösen átélt élmények, anekdoták hangzotak el Kosztolányiról Lányi Hedda, Karinthy Ferenc, Hatvany Lajosné, Illyés Gyula, Keresztury Dezső, Vas István, Zelk Zoltán és Weöres Sándor elmondásában. A Lyukasóra 2010. évi 2. számában a dokumentumfilm írott változatát teljes terjedelemben közölte. Most ebből adunk közre részteket.)

Lányi Hedda: – A fiatal költőt, Kosztolányi Dezsőt 1907-ben Csáth Géza – aki az unokafivére volt – hozta el édesapámhoz. Az első kötetét hozta el, amelyet átadott apámnak. Most is magam előtt látom azt a könyvet, furcsa, kékes-lilás fedőlapja volt, s rajta: *Kosztolányi Dezső Négy fal között*. Bibe – így hívták otthon, ezért én is így hívtam őt – azt mondta, hogy ülünk le egy kicsit beszélgetni. Nagyon meglepődtem, s megilletődve ültem le mellé. Ő beszélt, beszélt, s egyszerre csak azon vettem magamat észre, hogy a szerelemlről beszél. És azt a csodát mondta, hogy szerelmes belém. Rajtam a beszélgetésünk kezdetétől valami szokatlan, ismeretlen érzés vett erőt. Mi ez? – gondoltam. Hiszen nekem a Csáth Géza tetszett, s most sehol sincs Csáth Géza, s mintha én is érezném, hogy szeretem őt. Emlékszem, amikor *A szegény kisgyermek panaszait* írta, elküldte nekem, ugyancsak levélben elküldte *A színes tintákról álmodom* címűt, aztán még egy verset, amely énrám nagy hatást kellett tegyen: *Már néha gondolok a szerelemre, Milyen lehet – én Istenem – milyen?* Aztán néha hetek teltek el, mert elutazott Párizsba, Rómába, ide-oda. Ha mesélt, boldogan hallgattam, de soha nem kérdeztem őt, eszembe sem jutott, hogy különösebb

dolga lehet nővel. Egyszerűen nem jutott eszembe az én kis tizenöt éves diáklányi életemben. Mariska (*Kosztolányi húga*) szegény nagyon csúnya volt, s nemcsak csúnya, hanem elkeseredett és gonoszkodó is. Bánhatta, hogy a gavallérja, aki tetszett neki, folyton engem kísérgetett, s fogta magát, írt egy levelet Rómába Desirének, hogy az Istenért, csináljon valamit, jöjjön haza, mert én megcsalom őt... Hazaérkezett Kosztolányi, s betört hozzánk a házba, ezt kell mondjam, mert olyan kétségbeesetten jött hozzánk, s apámnak és a fiúknak elmondta, hogy ezt tettem vele, hogy megcsaltam. Annyira szuggesztív hatással volt rám, hogy tényleg büntudatot éreztem, s azt hittem, hogy ez komoly csalás volt. Pedig hát mi volt? Egy diákiú kísérgetett egy diáklányt. Aztán elviharzott az életemből, s ezután kezdtem a naplóiírást intenzívebben...

Karinthy Ferenc: – Volt apámmal (*Karinthy Frigyessel*) egy nagyon furcsa, kegyetlennek látszó játékuk. A halállal nagyon szerettek játszani. Kosztolányi meg is írja *Akarsz-e játszani?* című versében: akarsz-e játszani halált? Kosztolányi és apám egymás halálával játszottak már egész fiatalon, húsz-huszonkét évesen. Még egyetemi hallgató volt Kosztolányi, feljött Szabadkáról, s már akkor elkezdtek játszani, hogy például írtak nekrológot. Ha egyikük meghal, akkor nyilvánvaló, hogy a legjobb barát, a másik fogja a nekrológot, vagyis a halotti búcsúztatót írni. És írtak egymásról a kávéházban nagy sebességgel és igen nagy lendülettel nekrológokat: „*Legjobb Barátom! Zokogva búcsúzom tőled!*” És közben a könnyük csurgott a nevetéstől. Aztán címet is kellett adni a nekrológnak, ezt apám nyerte meg, az volt a cím, hogy *A zöld tinta kiapadt*, mert Kosztolányi zöld tintával szeretett írni. Ez a játékosság azért, ne tévedjünk el, valahol nagyon erős és mély moralitást takar. Ez az írói morál nagyon tág is volt meg nagyon szűk is. Nagyon tág volt, mert belefért sok olyasmi, amit a polgári morál esetleg nem fogadott volna el. Szabad volt egymástól pénzt kölcsönkérni és nem megadni. Szabad volt a szabónak, a főpincérnek adós maradni, még becsapni is szabad volt, letagadni egy kávévét vagy egy virslit. Isten bocsá’, még egymás feleségét is szabad volt elcsábítani. Hazudni

nem volt szabad írásban. Azt mondani mondjuk, hogy láttam Herczeg Ferenc új darabját, mekkora marhaság, majd másnap az újságban megírni azt, hogy az írófejedelem Herczeg megint írt egy csodálatos darabot. Nem volt szabad a kávéházban ülni és szidni a gyalázatos háborút, majd másnap írni egy bokacsatogató, ágyúpufogató vezércikket a háború mellett. Illetve aki ilyesmit tett, akiről tudták, hogy mást írt, mint ami a véleménye volt, az nemigen ilhetett le még egyszer ahhoz a kávéházi asztalhoz... Nem akarom azt állítani, hogy Kosztolányinak az életútja egyenes volt, hiszen kanyargós volt az minden szempontból, de mindig hitt abban, amit írt...

Illyés Gyula: – Én nem tartoztam sem a kedvencei közé, sem pedig a társasági körébe. Elégé visszavonultan éltem amúgy is, de főleg azokkal nem érintkeztem, akiket tiszteltem, mert nem akartam zavarni őket. Kezemen meg tudom tán számolni, hogy hány-szor láttam őt. Arra emlékszem, hogy amikor megjöttem Oroszországból, akkor a Zeneakadémián volt valami közös szereplésünk, ott a kulisszák mögött meglátott engem, ő jött hozzám, s mondta nekem, hogy olvastam, amit Oroszországról írtál, s kitűnőnek találtam. És elmondta, hogy hogyan akart kimenni szintén Stockholmból, ugyanis akkor már beteg lévén odajárt kezelésre. Ő beszélt egész idő alatt, s megkérdezte tőlem: kitől tanultál meg ilyen jól magyarul? És én nagyon jól tudtam, hogy ő miért tud magyarul, mert kitűnően tudott franciául. Erre azt mondtam neki, hogy Jules Renard-tól. Rám nézett, elnevette magát, s megölelt, hogy hát én is. Így lepleződött le, hogy ki tud jól magyarul, ugye, aki világosan beszél, egyszerűen, tömören és könnyedén, szóval ez az igazi magyar nyelv. Hát, így lett ő is – hogy úgy mondjam – nyelvvédő. Az élete számomra valóban izgalmasnak látszott, bár nem szolgáltatott túl sok adatot női ügyeinek a kinyomozásához, de annál többet a belső fejlődésére. Szóval ő, aki hát nyelvvédő volt, már majdnem az öntudatos hazafiság fokáig, kezdetben már-már túlzottan kozmopolita volt. Harcolt később az idegen szavak ellen, de ha az ember megnézi a fiatalkori stílusát, az tele van idegen szóval. Így váltott át rengeteg más dologban is... Ha egész művét megnézi

Kosztolányi
Dezső fotója

az ember, az derül ki, hogy aki az igazságot kimondja, az szükségszerűen a szenvedők és az elnyomottak mellett van, akár akarja, akár nem. Kosztolányit a stílusa tette tulajdonképpen morális emberré...

Gellért Oszkár elmondta nekem az Ady-cikk megjelenésének történetét. A cikkre Kosztolányi már régebb óta készült, ahogyan az alapos anyaggyűjtésből is kiderül, de amikor már elkészítette, csak akkor beszélt Gellértnek róla. Felkereste a lakásán, s azt mondta neki: felolvasok neked valamit, tudom, szentségtörés. Majd körülnézett és felfedezte, hogy ott van a falon Ady akkor nagyon divatos halotti maszkja. Erre megfordította a széket, szembeült a maszkkal, s annak olvasta fel az első hallásra valóban szentségtörő tanulmányt. De ez később is mindenkinek kivétel nélkül használt, beleértve Adyt is. Adyt akkor valóban félistenként, rajongva tisztelték azok, akik az irodalomban valami másodlagosat, szóval inkább az olcsót keresték, nagy divat volt akkor, egy kicsit már Reviczkyből átvéve a perditakultusz, szóval minél több nőt hódítani, akkor ez volt valahogy az életerőnek, az igazi költőnek az ismérve. Tehát ha valaki ezzel szembeállt, ezt lerombolta, s ezt megmerte mondani, az egész irodalmat megtisztította, világosabbá tette a fogalmakat. Kosztolányinak viszont átmenetileg igen ártott. Igaz, ő sok mindenre nem adott, játszi volt a politikában, nem ismerte fel a helyes utat, de amikor a mesterség került elő, mindig remekül állta a sarat. Ma már nagyon jól tudjuk, hogy rangos kortársai között kiváló helye van, de abban az időben őt inkább a második helyre helyezték. Németh László leplezte le legjobban azt a felfogást, hogy nagy költő ugyan Kosztolányi, na de hát Ady és Babits sokkal nagyobb, kitűnő regényt írt, de hát hol van Móricz Zsigmond mellett, jó a humora, de nem vetekszik Karinthyéval, s a fordítás dolgában Tóth Árpád

az első verseivel leverte őt. A sportpályáról jött át az irodalomba ez a szemlélet, ott nézik teljesítmény szempontjából, ki a legnagyobb távugró vagy távfutó, vagy a legjobb góllövő. Aztán Kosztolányi halála után kezdett kiderülni, hogy ez az öttusázó ember félelmes versenyháza a többinek, nemcsak ott van előttük az első sorban, hanem jó párat, a jelentőségével, a teljes alakjával még le is ver.

Vas István: – Felhívtam Kosztolányit. Miért éppen Kosztolányit? Mert nagy költőnek tartottam, de voltak még, akiket nagy költőnek tartottam, talán még nagyobbak is, Babitsot, Füst Milánt. Kosztolányihoz azért fordultam elsősorban, mert a személyiségéhez fordultam, ahhoz a személyiségéhez, amelyet a verseiből megismertem. Mert ez a legszeretreméltóbb személyiség volt a költészetben, alig tudok ennél szeretetreméltóbb személyiséget. A másik ok az volt, hogy Kosztolányinak nem volt semmi hatalma, nem szerkesztett lapot, semmilyen közvetlen befolyása – úgy képzeltem – nem lehetett a verseimre, nem lehetett az a gyanú, hogy azért fordulok hozzá, mert valamit akarok tőle. Egy vasárnap délelőtt mentem hozzá, tél volt, sütött a nap, s hogy is mondjam, a legendák útján mentem a Logodi utcába, abba az utcába, amelyet az ember annyira ismert a verseiből, az *Édes Annából*, s első pillanatban elcsodálkoztam, hogy milyen kicsi a ház, pedig igazán nem voltam akkor nagyobb házakhoz szokva. De a verseiben ezt olyan fejedelminek éreztem, s olyan kastélynak látszott, hogy ahhoz képest szűk volt. Szűknek tetszett az udvar és az a bizonyos lugas, amelyet leírt, amelyben fehér ruhában lassan ment, én meg elgondolkodtam egy pillanatra, hogy hány lépést lehetett ebben a lugasban menni. A dolgozószobája ajtajában állt, nagyon imponáló jelenség volt, szinte ha-

talmasnak látszó testtel anélkül, hogy aránytalan lett volna, s valamiféle nagyúríság áradt a személyéből. Nagyúríság és szépség. Szépség, ezen, persze, a szellemi vagy lelki személyiségnek a külső megjelenését kell érteni, de még fizikailag is szép ember volt... Akkor nem csupán a gépelt verseimet adtam át neki, hanem odaadtam a *Munka* című folyóiratot, Kassák folyóiratát, amelyben megjelent néhány versem. Meg akartam mutatni, hogy megjelent már nyomtatásban néhány versem. Aztán elkezdtünk beszélni, vitatkozni, vagyis ő néhány gúnyos megjegyzést tett az avantgárdra, én meg, bár már hátat fordítottam annak, erkölcsi kötelességemnek éreztem, hogy Kosztolányival szemben valamelyest megvédjem. Mire ő: hát az is elképzelhető, hogy van, aki a szeretkezéshez bohócsapkát ölt csörgökkel, s azt szereti, ha az csörög közben, bár az is lehet, hogy van, aki csak úgy tudja csinálni. Aztán még átvezetett a gyerekszobába, hogy a munkáimat odaadja Ádám fiának, mert abban a korban van, amikor még érdeklí mindez. Éppen egy játszópajtása van nála, mondta, s bevezetett a gyerekszobába. Ádám nagyon hasonlított az apjára, s ott volt nála egy fiú, akire azt mondta Kosztolányi: bemutatok neked egy kisfiút, akiből nagy költő lesz. Weöres Sándor volt ez a fiú, akinek akkor még nem olvastam a verseit, holott olvashattam volna, mert már igen kitűnő versei jelentek meg a Pesti Hírlapban...

Weöres Sándor: – Vas Pistával először tényleg Kosztolányi Dezső lakásán találkoztam. Ott volt Kosztolányi Ádám is, aki nálam is fiatalabb volt, ott tettünk-vettünk, játszottunk, úgyhogy költészetéről való diskurzus és gyerekjáték egyszerre szerepelt a dologban. Kosztolányi és az egész családja mindig rendkívül közvetlenül viselkedett, Kosztolányinál, Görög Ilonánál, Kosztolányi Ádámnál az ember otthonosan és fesztelenül érezhette magát. Kosztolányi Dezső emberi lényéről annyit mondhatok, hogy teljesen póztalan volt. Egyszerű, közvetlen és póztalan emberekről nagyon nehéz jellemző dolgokat mondani. Rá az volt jellemző, hogy mindig azt csinálta, ami éppen jólesett neki, vagy ami szükséges volt, semmiféle gesztusa nem volt. Magától értődő, adekvát ember volt. Aki nem hadonászik, nem kalimpál, aki egyenlő önmagával, azzal kapcsolatban karakterisztikus, személyes emlékek nincsenek. Ahhoz a háztetőn kell mászkálni, vagy négykézláb járni, vagy a csizmát a gomblyukba tűzni, hogy személyes emlékek legyenek. Ő, ha szomjas volt, ivott, ha éhes volt, evett, ha fáradt volt, lefeküdt, semmi különösebb dolgot nem produkált, amelyet fel lehetne anekdotikusan gombostűzni. Már Kosztolányi halála után három mesterem, Ady, Babits és Kosztolányi emlékére készült a *Hála-áldozat* című versem. ♦♦

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ EGY KÉZRE VÁGYOM

Jó olvasó, ki ülsz a lámpa mellett, akárcsak én itt, most rád gondolok, s akármilyen, versekkel ünnepelek. Látom fejed, figyelmes homlokod.

Testvértelen és bánatos a költő az életek, a szívek alkuján.
És néha, ő, a magányos ödöngő kétségbeesve nyúl egy kéz után.

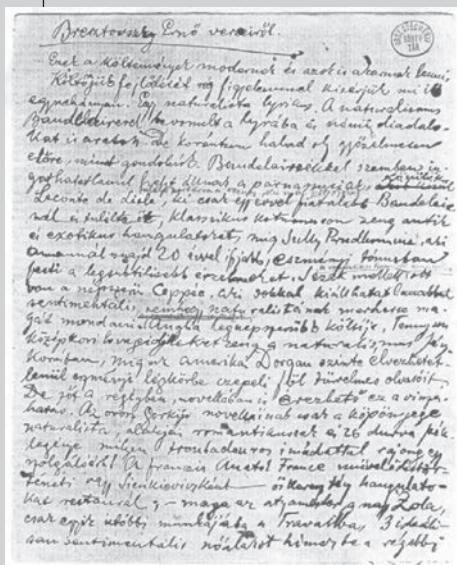
Most a kezed kell – nincs kéz a világon mit így szorítanék, egy kézre vágyom, az éjen át nyújtsd, légy akárki bár.

Gondolj reám és messze útjainkra, s mondd, ki lehet, aki e verset írta, ki az a testvér és neki mi fáj?

BABITS KIADATLAN IFJÚKORI BÍRÁLATAIRÓL

Pienták Attila irodalomtörténész küldött érdekes tanulmányt a Lyukasóra 2009. évi 5. számába (sajnos, már ő sincsen közöttünk). Babits diákkori bírálatából közlünk most rövid részletet.

BABITS MIHÁLY „Írja ezentul prózában a verseit!”

Bresztovszky Ernő verseiről

„Most éppen három költeménye fekszik előttem Br.-nak. Előre kimondhatom, hogy a gyöngébb születői közül valók. De érdekesek, amennyiben a blazírt poéta valami ellágyulását mutatják. Concessiókat tesz a naiv álmodók előnyére. De lássuk a verseket sorba [...]

Általában hát verselése pongyola és gyak-

ran azt juttatja eszünkbe, hogy mennyivel jobban festenek ezek a ritmust oly kevésbé kívánó ötletek prózában. Mert távol legyen tőlem, hogy Br. költészetét egészben elvessem. Ha ez a három verse gyöngébb is, mert hiányzik bennök az, amit régebbi költeményeiben gyakran meg is bámúltunk, az új, érdekes és élesen kifejezett gondolatok – reméljük, hogy később még ezek is vissza fognak térni, és mindenekelőtt megmarad a külső rutin de modorosság nélkül, amitől őt erősen félttem. Azonban újra kiemelem: ha remélhetném, hogy a magamfajta álmodótól az ő blazírtsága még tanácsot elfogad, azt tanácsolnám neki, hogy írja ezentul prózában a verseit – akkor talán még költőiebbek is lesznek. Költészetet nekünk, több költészetet! Ugy fojt ez a szürke aszfalt levegője, a szűk utcák pora! Gyerünk, hagyjuk itt ezt a nagyvárost, menjünk ki a mezőre, ahol még énekelnek a madarak, virágok nyílnak és a nap süt. Gyerünk ki a mezőre, legyünk gyerekek, hanczurozzunk a gyepen, fürödjünk harmatban és napsugárban.

És főleg higyjünk! Higyjünk az emberben, az asszonyban, Istenben, magunkban, mindenben. Higyjünk és reméljünk, és szeressünk – szeressünk és énekeljünk, mint a madarak, – és ne féljünk a blazírt városi urak gúnymosolyától. Én Istenem, hiszen megfulladunk, ebben a nagyvárosban!”

DÖBRENTAI KORNÉL VERSEIM VELEM MÚLNAK

(Ly. 2012. 9. sz.)

Félek, és nem vagyok boldog,
épek vélt soraim zömén
kiütnek a hullafoltok,
kudarcom büroklé tömény:
ám élet-hars pöttyöket hord
a gepárd, a keccses-szilaj,
manca alatt gazellajaj,
s a hűlő prédán úgy ül tort,
hogy a vér még forrón lövell,
a mítoszi mennybe tör fel,
s tudja meg minden menekvő,
bár kint virít, bent a szeplő.

A bort hiába vevelem,
akár kiköphetem számból,
mert a kozmosz üres verem,
kifosztott, miként a jászol,
másodrang: keservevelem,
kisasin valék Mesterem,
győzelmeket bár arattam,
de torzógigász maradtam,
mintha nem születtem volna,
s hiábavalóság volna
túlra az árnyékvilágból,
onnan nem válaszol senki.
Így megjöni, így elmenni?
Evangéjljom süt a sárból.

Hágék hegyet s völgyléphetek,
fakul: leledztem köztetek,
az idő bús kedvvel pártol,
bár akadnak, kik szeretnek,
ki voltam, hívó eretnek;
ivadékom nincs, emlékem
foszladóban a nyűvekben.

Agyad cella, rázod rácsod,
hiszed, végül csak átrágod.
Hová jutsz, ha nem vár semmi,
így eljönni, így elmenni?

Állok a nagy éj küszöbén,
reá varasodik a fény,
kutyáim delejes körében
állok, léteszítva, éhen,
csillagrózsafüzér az ég.
Kirekesztett a mindenség.

Önaldozás a tartalom,
benső ösztök indít mindent,
vásott hiúság az ótvárom
gyehennán is tékozolom
öncsalatással, ami szent.

S elér a magamutálat,
lényegem kikezdi romlás,
nyüszítenék, mint az állat:
megannyi üzött hasonmás,
vallja Szent Ferenc és Kipling,
egy vérből valók vagyunk mind.

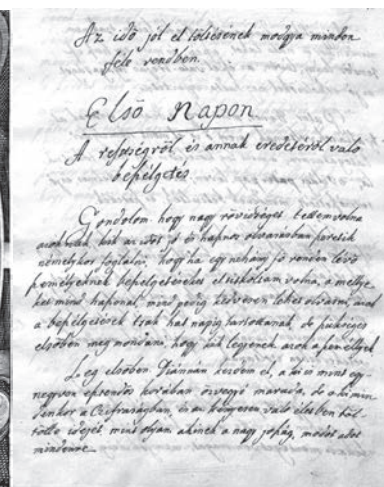
Ől szesz s áltató altató,
menekvékor cserben hagyó,
csak ég s föld közti kínra jó.

Gondolat, ha támad merész,
elbíri csekély vagyok már,
nyomdoka fejemben elvész.
A hit- s a szívídő lejár?
Zsigereidet fölélted,
a nihil, ha rólunk réved,
kit megtart, olyikat meg nem.
A kiválasztott többiek,
vélt tökélyt mint kísértik meg?
Van végképp bevezgett tetem?

A vers ámitón eleven.
Hozzá mit tehetek, toldok?
Szültem őt, és elhagy engem,
úgy kéne, a föld is rengjen,
félek, és nem vagyok boldog,
mutatkoznak hullafoltok;
csíratlanul, elföldelten
züllik, bomlik minden versem:

exhumálni nincsen merszem.

Pomáz, 2012. október

Szenci Molnár Albert, nyomdai illusztráció
Mikes Kelemen autográf kézírata

(2013 januárjában Albert Gábor író hívta fel a Lyukasóra szerkesztőségének figyelmét az alábbi izgalmas témára.

S az ő közbenjárására kapott lapunk igen gazdag szöveg- és képanyagot a MAMŰL különszámának megszerkesztéséhez. Lyukasóra, 2013, 2. szám.)

ALBERT GÁBOR

Magyar csoda

AZ AACHENI KINCSTŐL A ZSOLTÁROKIG

Olyan csodáról szeretnék most hírt adni, amely szinte észrevétlenül maradt: 2012 végén megjelent a *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* XIII., azaz utolsó kötete.

Hogy miért csoda ez?

Mindenekelőtt azért, mert a tíz éve elkezdett lexikon utolsó kötete is megjelent. Hány félbemaradt sorozat árválkodik könyvespolcomon, hány olyan sorozatunk van, amelynek első kötetei cérnafűzött vászonkötéssel indultak, s jó, ha ragasztott, puha kötésben késvé valahogy befejezték. A *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* szerkesztőiben és íróiban volt erő, akarat, felkészültség és kitartás (szellemiekről lévén szó, a „mellékes” anyagiakat nem is említem), hogy tíz évvel ezelőtt, 2003-ban az *aacheni kincs* címszóval kezdődő első – és milyen pazar kiállítású, gazdagon illusztrált, gondosan szerkesztett – kötet után 2012 végén, tíz év kemény munkája eredményeként, pontot tehettek a *zsoltárok* címszóval záruló tizenharmadik kötet végére. A tartalmi és a formai igényesség annak ellenére sem csökkent, hogy az eredetileg tízkötetesre tervezett sorozat az anyag bősége miatt három kötettel bővült. A Balassi Kiadónak

és a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontja Irodalomtudományi Intézetének a közös munkáját *Kőszeghy Péter*, a sorozat főszerkesztője irányította.

A *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* megjelenése és befejezése tehát már maga is csoda. De csak a kisebb csoda. Mert mit is foglal magában ez a magyar középkorra, valamint kora újkorra kiterjedő, nagyjából hatezer-öttszáz oldalas *lexikon* (hivatalos rövidítése: MAMŰL) tizenhárom kötete?

Ahogy leírom, szinte beleszédem a kezem: a teljes magyar és magyarországi kultúrát. Mondhatnám azt is, mindent, ami magyarrá tesz bennünket, ami ránk jellemző, amit magunkkal hoztunk, ami velünk és általunk történt ebben a Kárpátok övezte magyar hazában a középkorban

és a kora újkorban. Hogy nevekkal és adatokkal se maradjak adós, ebbe a korba még Kazinczy is belefér, míg az előző korokból említhetném Bakfark Dávidot vagy a bártfai Szent Egyed-plébániatemplom oltárképeit. Az irodalomtörténet mellett megtaláljuk a kötetekben a technikatörténet címszavait, a képzőművészet mellett a jogtörténet fogalmait és „eseményeit”, s a néprajz mellett az egyháztörténet, a heraldika, a nyomdászat és az oktatás intézményei is megkapják megbecsült helyüket. A MAMŰL legnagyobb érdeme, hogy nincs tekintettel a hamis és oly sokszor béklyónak (ha nem bunkónak) használt érzékenységekre. A tárgyilagos tömörség természetes gesztusával veszi birtokba, foglalja vissza azt a középkori és kora újkori, teljes magyar művelődést, amelyet a mögöttünk maradt fél évszázadban intézményesen igyekeztek elkonfiskálni a magyarságtól, azaz tőlünk. Ennek szellemében hiába keressük a kötetekben (az akkor még nem létező) Bratislavát, viszont a késő középkori Magyar Királyság második legfontosabb, szabad királyi városáról, Pozsonyról, az

egykori koronázóvárosról másfél íves, részletes bibliográfiával kiegészített, adatgazdag beszámolót olvashatunk. Közben a szemet is gyönyörködtetik a kiváló minőségű illusztrációk.

A *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* lapjain a teljes magyar művelődés panorámája bontakozik ki. Ezt az egységet törte szét erőszakosan a politika az országhatárok átrajzolásával. A MAMŰL még a szerves egésze ad hiteles híradást. Olvasása ilyen szempontból is tanulságos.

Tudjuk, persze – ahogyan Zrínyi Miklós a *Szigeti veszedelem* védelmében mondta –, hogy *az Napban is vannak foltok*. De mi szívesebben gondolunk arra, ami a bevezetőben olvasható, hogy „a lexikon igen konzervatív műfaj, jellegéből következően mintegy az igazság letéteményese”. Sapieni sat! ♣

IANCU LAURA A HALOTT

(Ly. 2012. 7. sz.)

Csak akkor mondta ki,
amikor az utolsó katona is letette a fegyvert,
a Nap az égen megdermedt, nem harangoztak délre,
a pocsolyában megfagyott a gyermek,
kezéből kiesett sose volt szülőföldje.

Mint akit hányinger gyötört,
mint kinek egyetlen szóból áll a nyelve,
kiszólta,
s mint sortűzben a forró halálgolyó,
szédelt elém a bátor szó:
Magyar... Ennyit mondott.
Micsoda búcsú!
Micsoda halott!

VÉGH ATTILA

Berzsenyi kertje

Fotó: Végh Attila

„Hervad már ligetünk, s diszei hullanak,
Tarlott bokrai közt sárga levél zörög...”

Most múzeumkert, ahol járok. Nikla, Berzsenyi Dániel út, Berzsenyi Dániel-emlékmúzeum, tárlók, vitrinek, képek, kéziratok és könyvek. Végigjárom a tudás rendelt útját, azután kimegyek a ház mögötti kertbe levegőzni. Itt sétált valamikor az az ember, akinek Kazinczyval való levelezéséről azt írja Németh László: „Berzsenyi kiábrándultságát e levelezés alatt ugyanaz a makacsság késleltette, mellyel nemesi világnézetébe, gazdakötelességeibe, házasságába börtönözte be magát. Az életcélnak kitűzött barátság rég nyűg és zár volt rajta, amikor ő még szent áhitattal szolgált neki. Közel kilencven írói készüléttel írt levél örökíti meg ezt a takart távolodást, a Kölcsey-bírálatot követő szakításig.” Mint amikor vihar előtt a levegő még utoljára kiélesedik, hogy azután bevágjon az, aminek jönnie kell, úgy áll előttem most a kert. Nagyon tiszta a kép, amelyből Berzsenyi kétszáz éve kilépett: szikrázó napsütésben állnak a gyümölcsfák és a bokrok. De mennyi idősek lehetnek? Lehet-e köztük, amelyik valóban látta őt?

Nem sokkal azután, hogy a Kazinczy figyelmét már felkeltett, de még igazi felfedezés előtt álló költő Niklára költözik, ott éri a mester levele. A mesteré, aki nem szenvedhette, ha valaki az ő áldása nélkül próbál költő lenni. A széphalmi pók, aki hálójá közepén üldögélve féltékenyen lesi az irodalom minden rezzenését, közli vele, hogy verskötetékírázatát, amelyet Kis Jánossal küldött volna Sopronba, a nyomdába, magához vette, kijavítandó az ortográfiai

és egyéb hibákat. Válaszlevelében a niklai földesúrból (aki csodálja Kazinczyt, s aki nemcsak mint atyamesterére tekint rá, hanem mint olyan férfúra, akinek ítéletét úgy érzi, „mint egy egész nemzetnek szavát”) a tisztelet és a szeretet szól. Ez azonban nem jelent porban kúszó alázatot. Később a „nyögdelő inkvizitor” észrevételeire és versjavítási javaslataira Berzsenyi így felel: „Jegyzéseidet és változtatásaidat megvizsgáltuk, és sok szép észrevételeket találtunk benne. Használni fogom azokat, valamit csak ízlésem és poézisem természete megengedheti.”

Hogy a niklai kúriából, amely ekkor az egyszerű már megszorodott, főnixmadárként repülni kész lélek fészke, hogyan lesz szomorú remetelak, az nagyjából ismert történet. Berzsenyi a Kazinczy-istállóba végül nem fért be. Hogy a mester féltékenysége volt-e az oka, amely – megszimatozva az övénel jóval nagyobb költői tehetséget – kiszállta a nyers, egy tömbből faragott, kövér, illetlenül viselkedni nem tudó, cigányzenésszel mulató költő ellen, vagy a költő önérzete, aurája lógott ki az istállóból? A kettő ugyanaz. Hiába, a zsenialitás nem érzi jól magát a tehénszagban.

A lángoló költő barátsága a felvilágosult nyelvkuruzslóval egyre fájóbb, egyre mélyebb sebeket kap. (Mindez a költőnek fáj jobban.) Berzsenyi szűk levegőjünek érzi Kazinczy verbális kertészetét, kimódoznak a nyelvújító igyekezetet, amely kiirtaná a tájszavakat az ő költeményeiből, s igaza van. Attól fogva, hogy Kölcsey kritikája eléri, félhalottnak érzi magát. Antirecenziójában, persze, visszavág, de a költői utat már tévútnak látja, a niklai tájat már fojtogatónak érzi. Hamarosan el is költözik innen.

Manapság ez a kert mintha ezt a lelkiállapotot árasztaná magából. Mintha ez konzerválódott volna a kusza fák közt andalgó utak sehovájában. Állok egy vadalmafa alatt, s próbálom elképzelni Berzsenyit, mert ha az ember itt áll, illik elképzelni őt. Nem megy. Ez csak egy üres kert. Kiürült táj. Maradnak a versek. ♡

(Lyukasóra, 2014, 5. szám)

ORBÁN VIKTOR

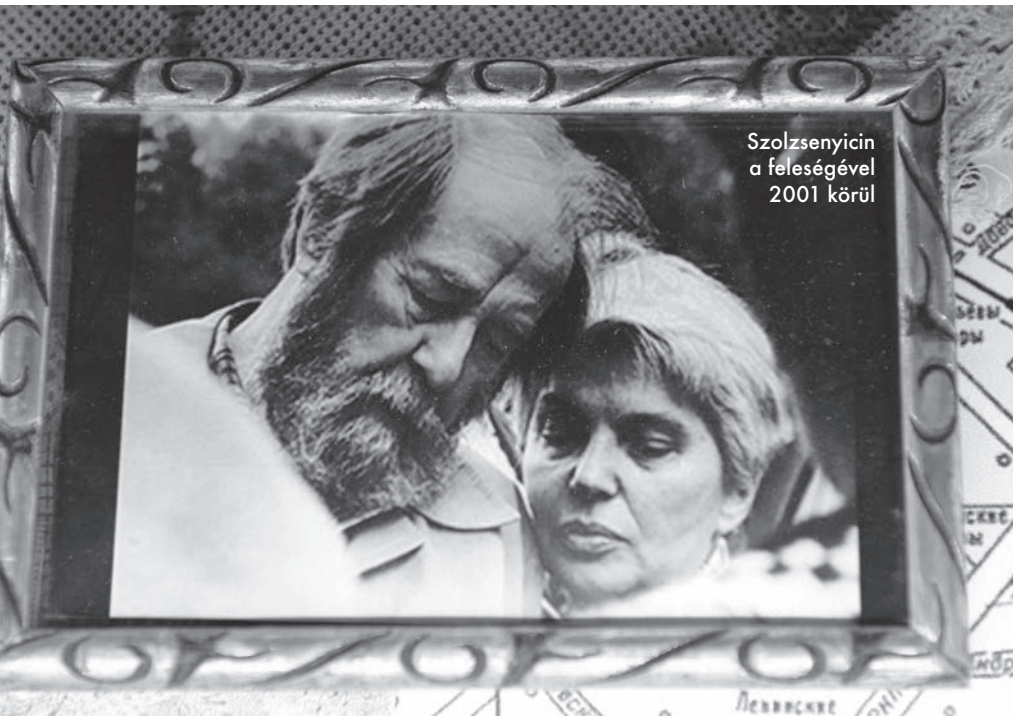
(A Terror Háza Múzeumban, Egy orosz hazafi címmel, 2013. szeptember 21-én nyílt meg az egyedülálló kiállítás, amely Alekszandr Iszajevics Szolzsenyicin orosz író élettörténetét mutatta be, s amely egyben a XX. századi, orosz és európai történelem minden tragédiájának nyomát magán viseli. A közelmúltunk közös történelmének megértését szolgáló tárlatot Orbán Viktor miniszterelnök nyitotta meg. Ebből olvashatnak most részletet. Lyukasóra, 2013, 9. szám.)

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Sokat gondolkodtam azon, hogy szakértők között, történész asszony mellett van-e értelme annak, hogy egy megnyitón megszólaljak. Végül is mit tehet hozzá mindahhoz, ami itt elhangzik, egy szegény miniszterelnök? Azonban arra gondoltam, hogy talán a mondandómnál is fontosabb az a tény, hogy Magyarország miniszterelnöke itt van ma ezen a kiállításon, mert ez lehetőséget ad nekünk arra, hogy a magyar nép nevében kifejezzem a hálánkat és a nagyrabecsülésünket mindazért, amit Szolzsenyicin értünk, magyarokért is tett. Ez talán indokolja, hogy itt most megszólaljak. ...

Sokunk előtt ismerős a kép, ahogy Szolzsenyicin könyveinek újságpapírba csomagolt szamizdat kiadásai kézzel a kézre jártak a hetvenes és a nyolcvanas években. Amikor elolvastuk őket, úgy éreztük, hogy rettenetesen hosszú álomból ébredtünk fel, s hogy a valóság, amely élénk tárult, kegyetlenebb volt, mint sejtéseink alapján gondolni mertük. Szolzsenyicin nem egyszerűen leleplezte a kommunista terror brutalitását, hanem azoknak az embereknek – köztük több százezer honfitársunknak – a krónikásává vált, akiknek már nem adatott meg a lehetőség, hogy visszatérjenek a holtak házából, s elmondhassák a saját történetüket. Könyvei jelentették a gyógyszer arra a rosszindulatú, rákos burjánzásra, amellyé a szocializmus eszmerendszere vált, s amely a hetvenes évek végére már a világ egyhatodán hozott létre áttéteket, miközben csaknem százmillió embert megölt. Szolzsenyicin tollát a holtak iránti kötelesség és az élők iránt érzett felelősség vezette. Ugyanez a törekvés hozta létre 2002-ben Magyarországon a Terror Háza Múzeumot, amely most otthont adhat e nem mindennapi kiállításnak.

Ahogy a kinti molinón is olvashatjuk: az igazság egyetlen szava az egész világnál sü-

Szolzsenyicin leckéje

Szolzsenyicin
a feleségével
2001 körül

lyosabb. Ha van nép, amelyik érti ennek a mondatnak az igazságát, akkor az 1956-os forradalom magyar népe ez a nép. Ennek a háznak, mint az emlékezés terének az a feladata, hogy az igazat tárja elénk a múltból, és szembesítsen bennünket azzal, hogy milyen, amikor egy eszme, egy rezsim az emberben levő rosszra akar építeni, miközben a legnagyobb jót ígéri.

Szolzsenyicin kérelhetetlen kritikusa volt a kommunizmusnak, de valójában minden olyan világnézettel szembeszállt, amely bármilyen eszközzel arra törekedett, hogy megfossa az embereket lényegüktől: emberségüktől. Az ószövetségi próféták tüze lángolt benne, akik akkor is kimondták az igazságot, ha saját hazájukban senki sem hallgatta meg őket, s ha ezért börtön, száműzetés vagy halál várt rájuk. A kereszténység Solzszenyicin számára nem csupán a szenvedés elfogadását, hanem a szenvedés mögött meghúzódó igazságtalanságra való rákérdezést is jelentette. Valljuk be, ma sokan úgy gondolják, hogy a keresztény magatartás kimerül ebben a képben: amikor megütnek bennünket, akkor oda kell fordítanunk a másik orcánkat is! Ez csak részben fedi az igazságot, mert a keresztény felfogáshoz az a mondat is hozzátartozik, amellyel megkérdezzük az ok nélkül bennünket ütlegelőktől, idézem: „Ha rosszat mondtam, bizonyítsd be, ha pedig jót mondtam, miért ütsz engem?” Solzszenyicin nem fogadta el a büntetést, amelyet azért kapott, mert ő, a világháború kitüntetett hőse annak nevezte Sztálint, aki valójában volt – ha a fordítást jól

olvasom –, bandagazdának, amely magyarul bandavezért jelenthet. Tudta, hogy csak az az ember tekinthető szabadnak, aki bármely helyzetben képes feltenni ezt a kérdést: ha igazat mondtam, miért ütsz engem? ...

Szolzsenyicin – és ez figyelemre méltó – önként nem akarta elhagyni őrhelyét. Mint tudjuk, irodalmi Nobel-díját is hosszú időn keresztül azért nem vette át, mert attól félt, hogy nem engedik haza, mármint vissza a Szovjetunióba. Nem akart esélyt adni a kommunista diktatúrának, hogy hazáját elhagyó árulónak bélyegezze. Figyelemre méltó, hogy amikor a rendszer végül kivetette magából, nem helyezkedett abba a kényelmes szerepbe, hogy külföldről afféle megmondó emberként saját népe ellen beszéljen. Hazáján kívül csak remeteként élhetett. És úgy is élt.

Szolzsenyicin szinte egy időben született a Szovjetunióval, s miközben a kommunista rendszer kérelhetetlen ellenfelévé vált, talán ő sem gondolta volna, hogy túlélve az őt elhallgattatni akaró diktatúrát, kettejük harcából végül is ő kerül ki győztesen. És itt kezdődnek a bonyolult és kényelmetlen ügyek, tisztelt Hölgyeim és Uraim! Viszont éppen ő volt az, aki pontosan tudta, hogy a kommunista rendszerek összeomlása nemcsak a háború megnyerését, hanem a megújulás keserves útján megtett lépéseket is magával hozza. A nyolevanes évek végére a marxizmus ateista köntösben járó főpapjai elvesztették ugyan a harcot, de azzal az örökséggel, amelyet ránk hagyományoztak, már nekünk kellett megküzdenünk.

A kommunizmus mérhetetlenül nagy rombolást hajtott végre. A besugási rendszer kiépítésével, az egyéni kezdeményezések elítélésével egy olyan társadalmat hozott létre, amelynek tagjai nem voltak képesek megbízni többé sem egymásban, sem az állami intézményekben. A bizalom olyan köteléket jelent, amiért éveket kell kőkeményen dolgozni, s egyetlen szempillantás alatt el lehet veszíteni. ... Solzszenyicin aggódva figyelte, miként falja fel a kapitalizmus azokat a társadalmakat, amelyeket évtizedeken keresztül pusztított a kommunizmus, s amelyekből, talán éppen e pusztítás miatt, hiányoztak azok az önvédelmi képességek, ma talán azt mondanánk, hogy fékek és ellensúlyok, amelyek gátat szabhatnak egy ország kihatolásának. Igen, Solzszenyicin kényelmetlen emberré vált, nem illett a kánonba, amely azt harsogta: Kelet rossz, kapitalizmus jó. Ennél ő valamivel árnyaltabban látta a világot. És valóban, az emberek bizalmatlanul botorkáltak abban a szép, új világban, ahol a Gulag-szigetcsoport túlélői azt látták a villamos ablakából, hogy Molotov kiszáll fekete autójából, s nyugodtan megkötheti kioldódó cipőfüzűjét. Igen, az emberek térferegtek a posztkommunista világ díszletei között, ahol még minden kibeszéletlen és már minden kibeszélhetetlen, ahol a szocializmus volt káderei éppen azzal próbálják igazolni magukat a társadalom és a világ előtt, hogy ők lesznek a kapitalista rendszer legnagyobb támogatói és az új milliárdosok.

Arra a kérdésre, hogy miként lehet túllépni ezen a posztkommunista világon, s ismét felépíteni az egymás iránti bizalom kultúráját, Solzszenyicin talán azt mondaná nekünk, adjátok vissza az emberek hitét, s ismét bízni fognak! Solzszenyicin nem arra akar biztatni minket, hogy gyakoroljunk elvtársias önkritikát, vagy pusztán határolódjunk el attól a múlttól, amely kitorolhatatlan része nem csupán saját történelmünknek, de sok százmillió ember személyes emlékezetének is. Nem, ő arra biztat minden posztkommunista országot, hogy térjen meg és újuljon meg. Ahogy különben Magyarország új Alaptörvénye is írja: „Valljuk, hogy a XX. század erkölcsi megrendüléséhez vezető évtizedei után múlhatatlanul szükségünk van a lelki és szellemi megújulásra.”

Nekünk, magyaroknak ez azt jelenti, hogy vissza kellene térnünk keresztény gyökereinkhez, mert csak ez állíthatja helyre az emberek egymásba vetett bizalmát, s építhet fel egy megújult, az emberek iránt elkötelezett, demokratikus intézményrendszeren alapuló országot. Tisztelt Solzszenyicin, köszönjük a leckét! ♦♦

Makovecz akadémiaja

Megköszönöm az égieknek, hogy az utolsó nagy interjút Makovecz Imrével 2011 nyarán – a betegsége mellett is hirtelen jött halála előtt néhány héttel – én készíthettem. Emlékszem, boldogan belebödült a telefonba, amikor felhívtam: „Hallotta, fiam? Köztisztület lettünk!” Persze, hogy nagy örömmel hallottam, de azért óvatosan megjegyeztem, hogy az új helyzetben most majd igen sokan fognak nyüzsögni eleddig számkivetett akadémiaja körül. Imre mérgesen rám förmedt: „Maga ezzel ne foglalkozzon! Tegyenek javaslatot az érdemi közös munkára, hiszen a szerkesztőbizottságuk tele van MMA-s művészekkel!” Meghatódtam, s kissé dadogva megköszöntem, hogy az akadémia lapjának tekinti a Lyukasórát. „Nem ezt mondtam, hanem együttműködő partnerségről beszéltem” – igazított ki Makovecz Imre. Istenem, csak később értettem meg igazán bölcsességét, előrelátását! Nem is késlekedtünk, írásban javaslatot tettünk a közös munkára, de Makovecz Imre halálával ennek hivatalos lehetősége kútba esett. Ám a Magyar Művészeti Akadémia rangos művészeinek szellemi és erkölcsi jelenlétére a Lyukasóra folyóiratban a mai napig bizton számíthatunk.

(Lyukasóra, 2011, 3-4. szám)

2011. július 29-én, a Szent István Bazilika Lovagtermében Makovecz Imre nyitotta meg az *Újratervezés* című nagyszabású dokumentum- és fotókiállítását. A gazdag fotóanyag a katasztrófák utáni újjáépítések aktuális témáját fogta át, s középpontjában a Kolontár és Devecser újjászületését dokumentáló szívderítő felvételek álltak. Néhány nappal később pedig már a Makona óbudai, Kecse utcai irodájában beszélgetve kérdeztem Makovecz Imrét minderről.

– Osszkó Judit tévéfilmjén kívül volt-e komolyabb visszhangja a vörösiszap-katasztrófa utáni rendkívüli újjáépítésnek?

– Nem mondhatnám! – feleli kissé indignálódva Makovecz Imre. – Mert a hír nálunk csak borzasztó lehet. Pedig rengeteg nagyszerű dolog történik szerte az országban, ami nagyobb sajtófigyelmet érdemelne. S hogy ez mindenütt a világon így van, csöppet sem vigasztal. Amikor a felelőtlenség és a korrupció következményeképp tavaly októberben elöntötte a vörös iszap Kolontárt, Devecsert és Felsőzsolcát, ott nyüzsgött a hazai és a külföldi sajtó hadseregnyi újságírója. Ma már több mint kétszáz új házban benne laknak az emberek és boldogok, egymás után adjuk át a házakat, de ez nem számít hírnek. Kéthetente kellett volna tudósítani arról, hogyan zajlik az építkezés, megkérdezni az embereket, hogy most mit érznek és gondolnak. Mert a társadalom nem érzékeli ennek a munkának a valódi súlyát, föl sem fogja annak a jelentőségét, hogy a magyar nemzet épít az ajkai timföldgyár helyett az elpusztult lakások helyébe új lakásokat. Az emberek természetesnek veszik azt, hogy a magyar nemzet a kormányon keresztül felvállalta ezt a tragédiát. Bár megjegyzem, természetesen várják el azt is, hogy

mikor fogják elkapni azokat az igazi tulajdonosokat, akik a vörösiszap-tragédia mögött állnak. Tudom, persze, más ügyekben is jellemző ez. Mert a sajtósok egyetlen központi hírforrásból szedik az információikat, ritkán ülnek autóba és kutatják föl azokat a falvakat és városokat, amelyekben a különleges események zajlanak. Mikor látott-olvasott maga arról a hihetetlen fejlődésről tájékoztatást, amely, mondjuk, Makón zajlik? Hogy egyik-másik politikus miket hord össze, azt kívülről tudjuk. De hogy Búzás Péter azért nyerte meg szocialista polgármesterként is ötvennyolc százalékban a tavalyi választásokat (mártélyi parasztgyerek, jól ismerem, Mártélyon van házuk a Tisza mellett), mert mindent megtesz Makóért, az már nem téma.

– A sajtóról szólva mostanság divat az ország külföldi kommunikációját emlegetni. Önnek mi a véleménye erről?

– Figyelje csak meg, hogy az egyértelmű és határozott cselekedeteknek milyen nagy hatásuk van! Amikor Orbán Viktor megadóztatta a bankokat, először mindenki visszahökölt, aztán a fél világ utánozni kezdte. Szerintem

ez az igazi kommunikáció. Amikor pedig az újabb IMF-kölcsönt visszautasította és elment Kínába, megdermedt a levegő, de azóta Kína már itt van. Mert a keleti gondolkodás a Kárpát-medencét Európa közepének tekinti és tudja, hogy aki ide beteszi a lábát, az Európa közepébe tette be, s így beindul a gazdasági mozgás. Úgy vélem tehát, hogy a miniszterelnökünk jól csinálja, amit egyáltalán csinálni lehet. Ez maga a kommunikáció, s nem az, hogy mit mond például a francia tévé, vagy mit mond iksz-ipszilon író Berlinben.

– Az ön által vezetett Magyar Művészeti Akadémia, amelyet gyakran emlegetnek Makovecz akadémiajaként is, éppen húsz éve működik. És most, július 11-én fogadta el az Országgyűlés a köztisztületként való működéséről szóló törvényjavaslatot. Mégpedig imponáló, nyolcvanhat százalék fölötti többséggel, kétszázkilencvenhat igen és negyvenkilenc nem szavazat mellett.

– Annak, hogy a Magyar Művészeti Akadémiát köztisztületté nyilvánították, rendkívüli jelentősége van. Akadémiánk a rendszerváltás óta létezik, noha voltak, akik sok mindennel próbálkoztak, hogy ne létezzék. Annak idején például Kosáry Domokos elnök magához hívatott, s azt mondta, ha feladom a Magyar Művészeti Akadémiát, azonnal felvesz a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé. Hát, igen, akkor már ők is abban gondolkodtak, hogy létre kellene hozni egy másik művészeti akadémia. Aztán létre is hozták, s belevonták a Magyar Tudományos Akadémia pénzügyi irányítási rendszerébe. Mi pedig, úgymond, klub maradtunk. S bár akadémiánk százhatvan nagyszerű alkotót, művészt számlálhat mai tagjai között, egyesületi jogszinten álló civil társaság maradt, amelyiknek semmi joga nincsen akár pozitív, akár negatív módon hatást gyakorolni a kulturális élet menetére. Nos, ez az alap helyzet most gyökeresen megváltozott.

DOBAI PÉTER

SZELLEMI DÍZÉS

(Ly. 2009. 5. sz.)

Távolban ül egy szék.

Azon ül Herr Hernádi Gyula,
miközben nincsen ottan.

Akkor hát ugyan hol van?

Nagy terveinek melyik távlatában?

Avagy lehet, hogy csak emlékezetem
fájdalmában foglal helyet,

mint egy öreg, kifosztott király,
akit egész birodalma hiába keres?

Makovecz
Imre a Kecse
utcai akadémia
kertjében, 2009

– *A már elfogadott törvényjavaslat a Magyar Művészeti Akadémia feladatait sorolva többek között így fogalmaz: „...figyelemmel kíséri a művészeti élet kérdéseit és meghatározó szellemi folyamatait, majd álláspontját, javaslatait a nyilvánosság elé tárja.” „...gondoskodik a magyar művészeti élet alkotóinak személyes megbecsüléséről.” „...az Akadémia véleményét a hazai művészeti életet érintő jogszabályok, kormányzati programok vagy intézkedések során ki kell kérni.”*

– Nagyon sok előmunkálatra van szükség ahhoz, hogy ez az érdemi munka elinduljon. Felújítása után a Pesti Vigadóban kapunk erre lehetőséget, s a kormányzat jelentős költségvetési háttérrel is biztosít a felelősségteljes feladatokhoz. Osztályokat kell tehát létrehozunk, a kulturális élet különféle témakörében operatív javaslatokat, tanulmányokat letennünk, ki kell alakítanunk a kulturális kormányzat megfelelő szervezeteivel, osztályai-val a kapcsolatot, vagyis, hogy melyik osztály, kivel működik együtt és hogyan. Egzakt példát akar hallani erre? Nos, tudjuk például, hogy Hoffmann Róza felelősen és elkötelezetten viszi az oktatásügyet, ám nincsen meg mindig a kellő támogatottsága, így szükség lehet arra, hogy a Magyar Művészeti Akadémiának kiadjon bizonyos munkákat, amelyeket, természetesen, egy pártpolitikus megkérdőjelez, az Akadémia viszont elvégzi, kimunkálja azokat... Vagy ki kell dolgozni, mondjuk, a Nemzeti Kulturális Alappal, a Magyar Tudományos Akadémiával a kapcsolat mikéntjét, de sorolhatnám tovább. *Fekete György* ügyvezető elnökként végzi ezt az előkészítő munkát. Egyfelől jól ismeri az állami apparátus mechanizmusát, másfelől indulásától ismeri a Magyar Művészeti Akadémiát. A szabad előadásokból, kiállításokból álló összejövetelek azonban nem szűnnek meg itt Óbudán, a klub kötetlen összejöveteli helyként működik tovább a Kecse utcában.

– *A köztestületi működési forma nálunk még mindig eléggé ritka, s főként kevésbé ismert.*

– Pedig számtalan területen szükség lenne erre. Mert a különféle szakmáknak hiányosak a belső szabályozási feltételei. A Gazdasági

Versenyhivatal eddig megíúsította, hogy az egyes szakmák kamarái köztestületekké válnának. Ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy nem kötelező semmit betartani, amit a kamara mond, az csupán ajánlásokat tehet. Mondjunk példát erre, vegyük Budapest taxiállomásait! Az úgynevezett mezítlábasok négyszer-ötször többet kérnek el az utastól, mint mondjuk a City. Ha lenne köztestületként működő taxikamarára, az megszabná hivatalosan a tarifákat, s ha valaki csak egy forinttal többet kérne ennél, megvonná tőle a működési engedélyt. Tehát rendet lehetne tartani. Ugyanez vonatkozik az építészekre, a kőművesekre, a lakatosokra, az asztalosokra és így tovább. A kamarák megszabnák azt, hogy melyik munka, mennyit ér, s a verseny nem a pénzről szólna, hanem a minőségről. A saját példánknál maradván, nem véletlenül kényszerült a Koós Károly Egyesülés arra, hogy a Vándoriskolát létrehozza. Végzett építészmérnökök jelentkezhetnek ide, akik aztán három és fél évig a cégek között vándorolnak, a végén persze a mestermunkát le kell tenni az asztalra, s közben ezeket a tehetséges embereket alapvető szakmai viselkedési-viszonyulási formákra kell megtanítani.

– *Másfél évvel ezelőtt a Lyukasóra közönsége lapunk hasábjain olvashattott arról, hogy önnek mennyire szívügye a felső-krisztinavárosi templom régóta húzódo megépítése. Történt azóta változás ez ügyben?*

– Egyelőre semmi, mert Erdő Péter bíboros úr nem ért egyet a terveimmel, sőt azzal sem, hogy én templomokat tervezek, mert gnosztikus szellemű embernek tekint engem. Ugyanakkor most július elején, amikor megünnepelték Rómában Benedek pápa pappá szentelésének hatvanadik évfordulóját, s a tiszteletére rendezett kiállításra hatvan művészt hívtak meg a világ minden tájáról, közöttük engem is, én Felső-Krisztinaváros tervezett templomának paneljeit küldtem ki Rómába. És magammal vittem, s a pápának ajándékoztam azt a közelmúltban megjelent, gyönyörű kivitelű albumomat is, amely az elmúlt évtizedekben megrajzolt-megtervezett templomaimat gyűjtötte kötetbe.

– *Ebben az évben talán először emlékezhet-*

tünk meg hivatalosan a trianoni békediktátum évfordulójáról. Ön viszont évtizedek óta dolgozik folyamatosan határon túli magyar közösségekben, működik együtt román, szlovák és cseh szakmai társaságokkal nagyszabású építkezéseken.

– Mindez konkrét tervezői megbízásokon keresztül lehetséges. Mit is emeljek ki a sok közül? Temesváron, ahol jó, ha minden tizedik ember beszél magyarul, építettünk egy olyan kollégiumot, amelybe azok a szórványbeli gyermekek kerülhettek, akiknek már módjukban sem állt magyarul tanulni – Tökés László gondolata volt ez –, nos, erre a kollégiumra különösen is büszke vagyok. Az itt dolgozó munkások több mint kilencven százaléka román volt, de soha semmi konfliktusom nem volt egyikükkel sem. Én nem tudok románul, a román műszakvezető pedig ötven-hatvan magyar szót, ha ismert, mégis zavartalanul dolgoztunk együtt. A templomokat is egymás után építem Romániában, hiszen mára megváltozott a helyzet, letűnt Ceaușescu esztelen világa. De szolgálhatok más példával is. Létezik a Koós Károly Egyesülés által képviselt szerves, vagy élő építészet Magyarországon. Ehhez több mint negyven cég csatlakozott honunkból, hatvanegy Romániából, tíz Szlovákiából, s a legutóbbi összejövetelünket Nagyszebenben tartottuk. S amikor ott együtt esett szó Magyarország, Románia, Szlovákia és Szerbia állapotáról, nos, azt az eszmecsere nem lehetett volna keseregve folytatni. Oda kellett viszont figyelni, hogy hol lehet valószínűleg segíteni. S ha ennek egy része sikerül, más része viszont nem, az már reményt keltő számomra. Nem siránkozni kell, mert az rontja az ember tettekretekeségét.

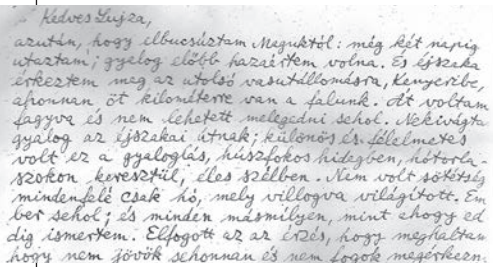
Mit mondjak még? Makón most építünk egy hatalmas fürdőházat négy és fél milliárd forintos költségvetéssel, s már jönnek a határon túlról az építkezést meg szemlélni. Egy bukaresti befektető is megnézte, majd eljött hozzánk ide a Kecse utcába, s azt mondta, hogy ugyanilyet akar építeni Kolozsvárott is. Azóta már az összes kolozsvári altervezőt összeszedte, hogy tudjunk együtt dolgozni. Jelenleg szerződés kötés alatt áll a munka, s meg fogjuk csinálni. Megváltozott a helyzet. Bár Szerbia például még nem tart itt, de tart ebbe az irányba. És elkésérítő, hogy mondjuk Szabadkán, Kosztolányi Dezső városában a délről feljött, elvadult emberek késsel a zsebükben szaladgálnak, de ha nem érem is meg, ez is kialakul majd. Mert mindannyiunk közös sorsa a teremtő Úristen és a megváltó Krisztus kezében van. Ezt fontos kimondanom, mert a lehető legváratlanabb események is be tudnak következni, ugyanúgy, ahogy az emberi civilizációt pusztító pénzhatalom is tud váratlan negatív történéseket létrehozni számunkra. És ezzel szemben, nincsen mese, csak a felszabadult keresztény lélek tudja felvenni a versenyt. ♣

ALFÖLDY JENŐ

WEÖRES SÁNDOR

LEVELE 1947-BŐL

(A Weöres Sándor-év margójára megjegyzéssel a Lyukasóra 2014. évi 1. számában adtuk közre Alföldy Jenő szubjektív, szép írását, amely családjá archívumából került elő.)

Kedves Lujza,
azután, hogy elbúcsúztam Nagytól: még két napig utaztam; gyalog előtöl hazáim voltam. És észre vettem mag az utolsó vasútvállomásra, Kenyeritől, ahonnan öt kilométerre van a falunk. Ott voltam fagyva és nem lehetett melegedni sehol. Bekövült gyalog az éjszakai órák; különös és lélelmetes volt az a gyaloglás, hűs, fókos hidegben, hótorlásokon keresztül; és szélben. Nem volt sötétség mindenfelé csak hó, mely villogva világított. Embert sehol; és minden másminlyen, mint ahogy eddig ismertem. Elfogott az az érzés, hogy meghaltam, hogy nem jövök seholra és nem leszek meséskében.

Családi hagyatékunkból került elő Weöres Sándornak az a levele, amelyet Csöngé, 1947. február 9-e dátumozással írt. Halmy Lujza dalénekesnek és énektanárnak címezte a költő, s a a köztük alakuló, nem előzmény nélküli barátság hatására írta a harmincnégy esztendő Weöres Sándor. Halmy Lujza (1916–2000), anyám húga ekkor harmincegyedik évében járt, hajdon volt, csak négy-öt évvel később szánta el magát a házasságra, Somogyi Vilmos kulturális újságíró választotta férjéül. Nekem sosem beszélt erről a levélről, csak említette, hogy személyesen ismerte Weöres Sándort. A költő 1947 telén még magányos fiatalember volt. A levél azt a benyomást kelti bennem, hogy Weöres szorosabb kapcsolatot remélt hölgyismerősétől. Nagynéném kis termetű, teltkarcsú nő volt, az énektanítást akrobatikus tánc oktatásával és jogával egészítette ki, s ha nem is volt filmszínésznői szépség, szemrevaló és élénk szellemű teremtésnek mondhatom. A kapcsolat nem lehetett közöttük tartós. Weöres a levél írása utáni esztendőben házasodott össze Károlyi Amyval.

A hatvanas évek közepe táján az énekesnő koncertet adott Benjamin Britten dalaiból egy Semmelweis utcai előadóteremben. A telt ház eloadáson az előcsarnokban felfedeztem a Weöres Sándor–Károlyi Amy házaspárt, bár akkor még csak fényképről ismertem őket. Megjelenésükből a koncerten arra következtek, hogy a költőben évtizedek múltán is jó emléket hagyott az énekesnő.

A levél első része szuggesztív, lírai leírás két napig tartó hazautazásáról szülőfalujába. Az utolsó, Kenyeritől Csöngéig tartó öt kilométert gyalogosan tette meg a zord éjsza-

kában, hóban-fagyban, metsző szélben, vad hidegben. Látomásai és gondolatai a nemrégiben kiadott Weöres-novellák stílusát idézik (*Egybegyűjtött prózai írások*, Helikon, 2011). Az élet és halál határán lebegő érzelmek eleinte félelemmel töltötte el. „Elfogott az az érzés, hogy meghaltam”, de azután feloldódott ebben az állapotban, mint amikor a halálon túli állapotot vizionálta verseiben: „ez az érzés megnyugtatót és már nem fáztam”. A bensőségesen ismert, Baktay Ervin szavával „hinduista” filozófia valamelyik ágával rokon gondolatokra jutott ugyan, mégis elégedetlenség töltötte el: „A rosszul-meghalásból adott kóstolót ez az élmény: mikor a halott nem is tudja biztosan, hogy meghalt, oly érzékletes körülötte minden, ez ellen imádkozzák a szerzetesek: »óvj meg uram a hirtelen haláltól!«.” Megfogott a következő, aforisztikus megállapítás is: „Milyen jó a magány és milyen rossz az elhagyatottság.” Jellemzően weöresi gondolatnak érzem, amikor így határozza meg a magány és az egyedüllét közti különbséget: „keress nő magadnak, aki biztosítja magányod nyugalomát, de leveszi rólad az elhagyatottság jegét.”

A levél második részében a „kis Sallay Erzsit”, a tizennégy éves költő emlegeti. Nagy tehetségnek nevezi, s kifejezi óhaját, hogy hamvas tehetsége ne vegyen fel rutinvonásokat, hanem őrizze meg mélyről fakadó őszinteségét. A számos költőnőt felvonultató *Három veréb hat szemmel* című versgyűjteményben és az *Egybegyűjtött prózai írások* kritikái közt azonban éppúgy nem bukkantam rá Sallay Erzsik nevére, ahogy más forrásokban sem.

Weöres két szerelméről ír, az elsőről bővebben, a másodikról szűkszavún, de közeledést sejtetőn. Homály fedi, kire vonatkozhat a „Mit szól második szerelmemhez” kérdés. Talán burkolt célzás arra, hogy szeretné elmélyíteni a kettejük ismeretséget. „Összehasonlításul” meséli el az elsőt, míg a másodikat mint lehetőséget lebegtetni. Félénken taktikus, mégis leplezetlenül őszinte. Hosszú távra szóló óhaját vetíti előre: „aki engem szeret, annak ne igaz legyen, hanem szeressen.”

A költő verset csatolt a levélhez alkalmi ajánlással Halmy Lujzának. Ez azonban nem

újdonás: a *Tavaszi hajnal a Tavaszi virradat* című, közismert dal variánsa, a *Rongyszőnyeg* ciklus 160., befejező darabja, a véglegesített változathoz képest lényegtelen eltérésekkel.

Eleddig két Weöres-szakértőnek mutattam meg néhány évvel ezelőtt ezt a kéziratot, nem sokkal azután, hogy rátaláltam: Domokos Mátyásnak és Tüskés Tibornak. Örültem, hogy Domokos Mátyás jól ismerte Halmy Lujzát a dalénekesi fellépéseiből, s annak is, hogy Tüskés az éjszakai utazáshoz kapcsolódó látomást és gondolatot a mindenkor Weöresre jellemző, irodalmi remeklésnek nevezte.

Nem gyanúsíthatnak vele, hogy a levélben megszólított hölgy iránti, rokoni elfogultságom hatására lettem Weöres-rajongó. Nos, nem: a *Tűzkút* 1964-es megjelenésekor lettem azzá, s ha ez azóta is fokozódik, akkor azt a *Psyché* okozta az 1970-es években és azóta, ahányszor csak elolvasom. ♣

OROSZ ISTVÁN ÓRASZÁMLAPOK

(Lyukasóra, 2011, 6. szám)

Az óraszámok fölül maholnap letördelik az összes mutatót, de tengelyén az árva csillagoknak az átdöfött szívek tovább forognak.

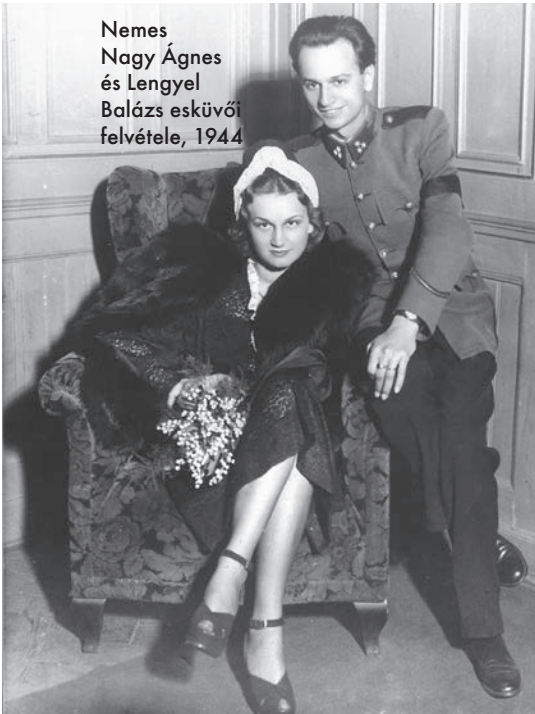
VABADABADA

És megtörténik minden újra most, mi megesett, csak nézd a villamost, ahogy bedől a tálaló előtt, s a lámpafényben ázó háztetőt, a hőesést a nyitott könyv fölött, a hálóórt, ki hálnak öltözött, a paplanunkra hulló kék avart, amelyet mindig újra fölkaart a metrálóállomás meleg szele, és megszólal majd épp az a zene a víz alatti kicsi moziban, (tudod, amely már végképp oda van) az édes dal, amelyet folyton elfeledtem, és Trintignant dúdolta el helyettem, és nem lehetett nem rágyújtani, (még nem volt divat a rágógumi) lassanként minden vabadabada, ami egyszer volt, átszáll amoda, s mi megesett most újra összeáll, petite mort, mondják, hajrá kis halál.

CZIGÁNY GYÖRGY

Az Újhold regényéhez

EMLÉKSOROK EGY EMLÉKEST ELÉ

Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs esküvői felvétele, 1944

(Lyukasóra, 2011, 6. szám)

Az *Újhold regénye* címen szervezett találkozót a Magyar Televízió 1989 szeptemberében egy szentendrei pincegalériában. Az egykori *Újhold* folyóirat alapítói közül jelen lehetett még *Lengyel Balázs*, *Nemes Nagy Ágnes* és *Mándy Iván*, s velük emlegettük a többieket: *Szabó Magdát*, *Végh Györgyöt*, *Major Ottót*, *Pilinszky Jánost*, *Vidor Miklóst* és *Rába Györgyöt*. Az 1946-ban induló (hét számot megért) folyóiratnak ők voltak a megtervezői és az első szerzői. Negyven év remekműveket is érlelő hallgatása után feltámadt az egykori *Újhold*: a hagyományait és leginkább az erkölcsi tartását őrző, de újat kezdeményező évkönyvek formájában. E sorozat fontossága attól nőtt meg, hogy írói „megszenvedett, de kimagasló műveikkel a félbemaradottat kirajzolták, imagináriusan megépítették a házat, az otthont, amely megillette volna őket növekedésük idején, ha a történelem kevésbé mostoha” – írta *Lengyel Balázs*. Évente két, vastkos és szép könyv jelent meg a régi, még élő „újholdasok” és az őket követő nemzedékek, a kor legjobbainak verseivel, prózájával, valamint a szépirodalomhoz társuló tanulmányokkal, visszapillantással és dokumentumokkal. A szerkesztőket

az a függetlenséget óvó, félretekintés nélküli, minőségi szempont vezette, amelynek célja az volt, hogy az értékek egységét dokumentálhassák csoporttörékvések, érdekek, világnézetek és országhatárok által széttagolt irodalmi életünkben. 1986-ban és az azt követő öt esztendőben *Lengyel Balázs* és *Nemes Nagy Ágnes* mellé *Lakatos István* költő társult, míg a fiatalok *Mozaik* rovatát *Kukorelly Endre* és *Györe Balázs* tervezhette meg.

A sorozat első kötetének élén *Kálnoky László* talán utolsó verse áll: halála előtt néhány héttel juttatta el az *Újhold-Évkönyv* szerkesztőihöz. A költeményt Mándy-novella követi, *Szentkuthy Miklós* prózája és új költemények sora, *Weöres Sándor*, *Csorba Győző*, *Orbán Ottó*, *Takács Zsuzsa*, *Bertók László* és *Kalász Márton* tollából. Sokak közt szerepelhettem magam is három verssel. Hogyan lettem az újholdasok kései szerzője, s hogyan az emlékest televíziós kommentátora?

Mindez a Magyar Rádió egykor oly mozgalmas menedékhelyén, az üvegfalú Pagodában kezdődött, ahol *Mándy Iván* rossz, szovjet hangjátékok átdolgozását végezte az ifjúsági osztály számára, miközben hosszan beszélgettünk Rilkeről és Ottlik Gézárról, az ő „mozi-füzetéről” és egy óbudai, egykori némafilmeket a helyszínen alámuzsikáló mozizongoristáról meg a fájdalmas-szomorú zenéket játszó fűvöszenekarokról, veszteségekről, régi időkről. Egy-két évvel később Mándy Ivánnal és Nemes Nagy Ágnessel már műsorom volt Győrben egy műemlék patikában, majd Zebegényben is Szőnyi István kertjében és műtermében. És Pasaréten, a Bartók-ház eleven emlékei közt. Azután a Zichy-kastély ódon folyosóján társultam *Rónay Györgyre* emlékezvén *Ottlik*, *Mándy*, *Nemes Nagy* és *Lator László* kvartettjéhez. Ágnes diáklányos hevületben megcsukló hangjára emlékszem, ahogy egy-egy váratlan és elképesztő Ottlik-mondat közepén felcattant a „csakhogy!” „Csakhogy, angyalom!” S felizzott az egymást annyira kedvelő, becsülő barátok heves vitája.

Rádió- és televízióműsorok, általunk kitalált költő-közönség találkozók és baráti együttlétek sok-sok alkalma tette lehetővé számomra, hogy (e kötetek munkatársaként) a hosszú *Újhold regénye* estnek is műsorvezetője legyek, amelynek a már említetteken kívül meghívottja volt *Domokos Mátyás*, *Mé-*

TORNAI JÓZSEF
**ÉN MÁR
AKKOR
NEM LESZEK**

Többet ér az nászadaloknál,
operánál, kórusoknál:
népdal az én ünneplésem,
a keleti örökségem.

Abban sírnak föl a puszták,
mének nyerítését hozzák,
férfit a szeretőjével,
asszonyt, ki ölébe rejt el.

Szülőföldet búzájával,
a legszebb szók zamatával.
A szerelem úgy szól benne,
mintha áldás átok lenne.

Úgy édes, hogy keserű,
vágy fájából hegedű.
Éjszaka is muszáj fűjni,
százszor segít elaludni.

A legmélyebb ösztönöm,
kudarcomban örömom.
Apám támad föl és dalol
félredült keresztje alól.

Addig énekeljünk együtt,
míg a borokat védeljük,
amíg hisszük, hogy a sorsát
elkerüli Magyarország.

Míg a dalunk és a táncunk
a gépkorszakon is átjut.
Én már akkor nem leszek,
de véreim zengenek.

szöly Miklós, *Poszler György*, *Esterházy Péter*, *Nádas Péter*, *Balassa Péter*, *Göncz Árpád*, *Ferencz Győző* és *Márton László*. Képfelvételeiről idéztük meg *Pilinszky Jánost*, *Weöres Sándort* és *Ottlik Gézát*, színművész által *Babits Mihályt*. A műsorban színművészek is közreműködtek: *Hirtling István*, *Lukács Sándor*, *Takács Kati* és *Végyvári Tamás*. ♦♦

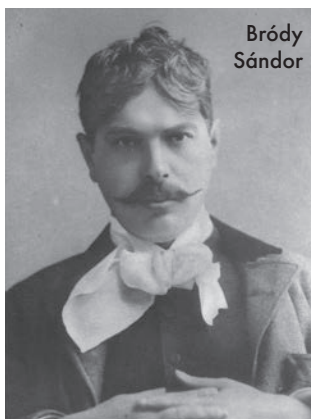
VINKÓ JÓZSEF

AZ ÍNYENCEK

HERCEGE

(Az *Étek és Irodalom* különszámunk szellemes, derűs, kultúrtörténeti kuriózumokban gazdag anyagát Vinkó Józsefnek, a *Magyar Konyha* főszerkesztőjének köszönhattük. *Lyukasóra*, 2015, 4. szám.)

Ha Krúdy Gyula az ínycsemegetés királya, akkor *Bródy Sándor* a hercegük. A *Ködlovag* mellett a *Nap lovagja*. Elegáns dandy, kackiás bajusszal, nyakában laza művész nyakkendő, fején zsirardikalap. Nagy Endre szerint már a keze is gourmetkéz volt, s evés közben az ujjait minduntalan törölgette, mintha nem is ujjak, hanem műszerek lennének. Kéjesen vájkált az őszibarack

Bródy Sándor

és a paprikás csirke puha húsában, szétbelezte a farsangi fánkot, nyilván szülész lett volna, ha nem írónak teremti az Isten.

De szakácsnak is teremtette. Ellentétben Krúdyval, aki még a fedőt sem emelte meg soha, Bródy szenvedélyesen főzött. A margitszigeti kisházban, ahol együtt laktak Szép Ernővel és Molnár Fereccel, Bródy szobájának a falán gyúródeszka lógott. A szekrényben csipetkét és fűszereket tárolt, s a fakanalat hamarabb megtalálta, mint a töltőtollát. Pompás guylásokat rotyantott itt a szerény vaskályhán, de Krúdy családjának – ötféle élő halból (köztük kecsgeből) – halpaprikást is főzött ősi módra, mert a passzírozást mesterkedésnek tartotta. Ünnepeken maga készítette a pezsgőben párolt szarvasgombás pulykát.

Különben kisétkü volt, mint minden igazi ínycsemegetés. Hatalmas kóborlásaihoz, útravalónak, elég volt egy kis kenyér és szalonna. Ezt Gárdonyi Géza hozta neki Egerből. Főként az első világháború idején. Ha Gárdonyi feljött Pestre, mindig hozott Bródyknak egy ötkilós, nagy, kerek kenyeret meg egy tábla szalonnát, amelyet azután a Tabánban, a Mélypince törzsasztalánál átadott neki. Bródy nyomban megszegette a kenyeret (Krúdy szerint ez volt a legjobb ízű kenyér, amelyet valaha evett), és szalonnázni kezdett. Közben Gárdonyit bosszantotta, hogyan tudta idáig úgy elhozni a szalonnát, hogy nem lett zsíros a kabátja. Cserébe a jó falatokért ebédre invitálta az egri remetét, aki szabadkozott nagyon, mert egyrészt gyomorbeteg volt, másrészt fukar természetű. „Egyszerű menü lesz, egyfogásos” – nyug-

tatgatta Bródy. Persze, nem így történt. Az étteremben a pincér hatalmas fatálakon hordta be a pompás sülteteket, primőröket, kávékat és francia pezsgőt. Gárdonyi épp csak csipegetett. Fizetéskor azután megfeszítették a számlát. – No, édes Görém, ízlett az ebéd? – kérdezte Bródy. – Ízlett, Sándorkám, de ezennél majd külön ebédelünk.

Az evés szerinte komikus tevékenység. Milyen dolog

az, hogy különféle színű tárgyakat rakunk a szánkba, mint valami zsákba? „Ki csinálta ezt a pokoli viccet, hogy enni kell?” – kérdezi a *Hűsevők* című novellájában – Szépnek kellene mondanom, ha nem volna kissé kényelmetlen a gondolat: falunk és felfalunk!” Az evés kínja és gyönyörűsége, a vágy és az étvágy nála éppúgy megjelenik, mint Krúdy életművében. Bár ellentétben a „Hosszúval” (Krúdyt becézték így barátai), ő írni akart egy szakácskönyvet is. Az ételek közül legelőször a gyöngytyúklevest tartotta ökörfarokkal megerősítve. Jászai Marinak és Glück Frigyes vendéglősnek fogolylevest készített. Ignotusnak, a *Hét* szerkesztőjének, aki Emma asszony álnéven adott ki receptgyűjteményt, ironikus ódát rögtönzött a „zsirra pörkölés” tudományáról: „Ez a mi fő ételünk, akik e nemzeti államban élünk, akár mint a hős Árpád, akár mint a paritvány Dávid ivadékai. Jó, erős, paprikás pörkölt – for ever! Az összes pártok ebben a hitben egyesülnek. Nemzeti karakterünknek, éghajlati viszonyainknak legjobban te felelsz meg, ó pörkölt. De valóban légy is megpörköltve, ne legyél hóka, sápadt, világos. Égő barnának kell lenned, és ne legyen alattad a lé rövid, de hosszú se, hig se.”

Főzni egy adóvégrehajtó feleségétől tanult Szatmárhegyen, ott volt kosztos. Lenézte a főzelékeket, a paprikás csirkét, a gyümölcslevest, „az szósz, nem leves, kész passz!”. A legnagyobb próbatétel szerinte új libát sütni. Szerencse dolga – írja *A főzés művészetében* –, ha sikerül, akkor még az öreg Dumas is felül a koporsójában, s cigarettára gyújtva füttyörészni kezd.

Kell ennél több? ♦♦

SZAKOLCZAY LAJOS

VÖRÖS BORBAN

KÉNE LAKNI

palimpszeszt a hetvenéves Kiss Benedek köszöntésére

ó édességes vétkeim
halni sem lehet lelkeim
meztelennek szültek engem
nem leltem magamban rendet

halántékon rángó erek
bűnben élünk mi emberek
édes lelkem kis csillagom
most csak az esőt hallgatom

csontig busó így lettem én
testvérem a tókék csecsén
vakon veszi a mértéket
mindig virágmécses éget

könnyű futam a zongorán
szívem kalimpál szaporán
ordítok rügyező vérben
villanyburák fénykörében

szülő vére magunk vére
kaptattam hány meredélyre
vörös borban kéne lakni
hogy ne kéne rávirradni

RUVA FARKAS PÁL

TESTAMENTUM

(*Lyukasóra*, 2013, 7. szám)

Ha holnap
még feljön a nap
emeld fel hozzá
az arcomat...

teríts a mezőre
pipacsos ágyat
s takarj be este
suhogós szárnyal

emberként jöttem
az Öreg utcába
s rókává lettem
minden hiába

ibolyaillatú
csókos szerelem
de gyorsan elillant
pöttömnyi élettem

anyácskám vár fent
az örökké nyárban
Mozarttal koccintok
a földi futásra

ha holnap mégis
feljön a nap
ne feledd el
utolsó dalomat

WUTKA TAMÁS SZUBJEKTÍV ZÁRSZÓ

(Határ Győző Golghelóghi című kötetéhez írt tanulmányát Wutka Tamás főmunkatársunk, aki nemrégiben távozott el váratlanul közülünk, a Lyukasóra 2009. évi 5. számában adta közre.)

Wutka Tamás

Határ Győző részéről ért az a megdöbbentetés: örömmel venné, ha fontos művének tartott kötete újabb kiadásáról írnék a Lyukasórába. Kedvelte a lapot, jónak tartotta; vette a

fáradtságot, hogy némely cikere külön is reagáljon, egyúttal jelezve: a távolból is rendszeresen figyelemmel kíséri azt, ami itthon történik. Rövidre szabott itt-tartózkodásai alatt mindig megtalálta a módját, hogy találkozhassunk. Hihetetlen műveltsége, sokoldalúsága, munkabírása mellett közvetlen volt és barátságos. Egy hosszú és keserves élet tapasztalatai és megpróbáltatásai nem tették visszahúzódná vá vagy ellenségessé a világgal szemben; szerette az életet. Nem titkoltam, hogy nagyra tartom, legfőképp, mint szuverén gondolkodót, ő pedig egyik dedikációjában „írásai értő interpretátorának” nevezve adta jelét, hogy szándéka szerint, helyesen értelmezem munkáit. Halála már csak kora miatt sem lehetett váratlan, mégis megrázó volt, mint bárki elvesztése, akit magunkhoz tartozónak érzünk. Itt közölt írástomat még olvasta. Gyakran aggodalmaskodott: fogják-e érteni az olvasók a lényegét; az *ő elképzelései* szerint fogják-e érteni? Mert a gondolatától is irtóztott annak, hogy kocsmái szintű, vulgármaterialistákkal rokonítsák.

Határ Győző szerint a világegyetemben nem létezik emberi fogalmak szerinti jó vagy rossz, csak az „özön közöny”, amely gyakran az „emberjóságot” is áthatja. Rémes világot tár elénk, valóságos és álmvilágot egyaránt. De nem diabolikus mosollyal kísérve, mint oly sokan, hanem megértően és segítő szándékkal.

Úgy tartja, attól ember az ember, hogy maga teszi értékessé vagy értéktelenné, otthonossá vagy alig elviselhetővé a körülötte levő világot.

A legnehezebbel kísérletezett: elfogulatlanul, előítéletek nélkül szemlélni az univerzumot, sőt a „multiverzumot”, s benne önmagát, mint a sokmilliárdnyi egyed egyikét. Az ő bölcséletét nem a különféle tanok mesterként rendszerezése, hanem a kibogozhatatlan kuszaság bemutatása jellemzi. Ezzel vállalta a szembesülést, nem rettenthetetlen hősként, hanem az emberi közösség kiszolgáltató tagjaként: „*csak azok élnek, akik félnek / csak azok félnek, akik élnek.*” Azt vallotta, hogy a halállal az „*énszindróma*” végleg megszűnik, feloldódik a mindenségben. „...*a ház lakatlan ágy vetetlen / már semmislülnék / semmisülhetetlen* /... *ezt marja csikarja a hamvam: / hogy nincs a nincs / csak a van van.*” Szerencsére számunkra, akik (egyelőre) itt maradtunk, Határ Győző mind grandiózus műveiben, mind személyes emlékeinkben továbbra is van. ♣

TARTALOM

Ughy Szabina: Jubileumi beszélgetés Szakonyi Károllyal a Lyukasóra alapításáról 2-3

Az első Lyukasóra a televízióban 4-5

Vas István: Armageddon 5

Gyurkovics Tibor:

Száz darab Lyukasóra 6

Keresztury Dezső: Jelekép 6

Bertha Bulcsu kérdezi

Csoóri Sándort 7

Fodor András: Lelkierő 7

Cseres Tibor: Írók

a hadak útján 8-9

Bertha Bulcsu:

Cseressel az olasz vonaton 10

Nemeskürty István: A jövő

század regénye 11

Szabó Magda. Drága Dezső 11

Eigel István: Kaján 12

Hubay Miklós: „Csak hallgatás

van, halálig” 12-13

Kiss Dénes: Lepréselt pillanat 14

Szakonyi Károly:

Lenin titkos naplója 14-15

„Ecce poeta!”

– Juhász Ferenc 16

Lázár Ervin: Sapkarózsa 17

Dénes Zsófia: Utolsó levelem

Ady Endréhez 17

Szerb Antal naplójából 18-20

Mezei András: Bandri 18

Pardi Anna:

Napló a lábtörő alatt 20

Makovecz Imre:

Búcsú Somogyi Józseftől 21

Kodolányi János

kiadatlan levele 22

Ágh István: Isteneim 23

Kárpáti Kamil: Magyar költő 23

Varga Domokos: Játszótér 24

Karinthy Ferenc:

Veres méltóságos úr 25

Rodek Ilona beszélgetése

Bertha Vincével 26

Ki vagy te, **Sütő András?** 27

Utassy József: Kis darázs 27

Beszélgetés

Galgóczy Erzsébettel 28

Gutai Magda: „Idill” 28

Szakonyi Károly:

In memoriam Mándy Iván 29

Szalay Károly:

A Magvető regénye 30-31

Sébor József: Istenben boldogult

B. Nagy Lászlónak 31

Melocco Miklós:

Filep Sándor művészetéről 32

Baranyi Ferenc:

A hattyúdál halála 33

Csukás István:

Hajnali kutyaébresztő 33

Fekete Gyula:

Mese a szabadságról 33

Galsai Pongrác: A mai ember 34

Simonffy András:

Az elveszett tábornok 34-35

Sághy Ildikó:

A magunk lovát dicsérjük? 36

Rozsondai Marianne:

A Radnóti-hagyaték útja 36-37

Látogatások

a Logodi utcában 38-39

Kosztolányi Dezső:

Egy kézre vágyom 39

Babits kiadatlan ifjúkori

bírálatáról 40

Döbrentei Kornél:

Verseim velem múltnak 40

Albert Gábor: Magyar csoda 41

Végh Attila: Berzsenyi kertje 42

Orbán Viktor:

Szolzsényicin leckéje 42-43

Sághy Ildikó:

Makovecz akadémiaja 44-45

Dobai Péter: Szellemidezés 44

Alföldy Jenő: Weöres Sándor

levele 1947-ből 46

Orosz István: Óraszámplapok,

Vabadabada 46

Czigány György:

Az Újhold regényéhez 47

Tornai József:

Én már akkor nem leszek 47

Vinkó József:

Az ingyencek hercege 48

Szakolczay Lajos.

Vörösborban kéne lakni 48

Ruva Farkas Pál:

Testamentum 48

Wutka Tamás:

Szubjektív zárszó 49

Benke László: Noked vallott 49

Lexikon 50-51

Lyukasóra 2016/2. szám

Az impresszum azonos az 1. szám 26. oldalán olvashatóval.

BENKE LÁSZLÓ

NEKED VALLOTT A FALUVÉGI RÉT

(Ly. 2010. 2. sz.)

Neked vallott a faluvégi rét
és rád lehelte illatát a szénaboglya.
Futottam utánad a falu alján hosszan
s úgy csillogott bennem a szerelem,
mint a Malomárok vízében a fény.
Te még akkor olyan kis boglya voltál
a vrácsiki réten, amilyen én.

Ágh István (eredeti név: Nagy István, Iszkáz, 1938. március 24.) a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth- és József Attila-díjas költő, író, műfordító. Nagy László öccse. A Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának tagja (1992). Első verseskötve 1965-ben jelent meg. Azóta további tizenegy verseskötete, köztük az összegyűjtött versek (Boldog vérem, 1979) és a válogatott meg új versek kötet (Mivé lettél, 1998). Emellett tíz szépprózát, esszét és öt gyermekirodalmi művet tartalmazó munkája látott napvilágot. Versfordításai jelentek meg számos antológiában.

Albert Gábor (Egyházasharaszti, 1929. október 30.) Kossuth- és József Attila-díjas író, műfordító, könyvtáros. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja (2004). 1991–1992-ben az Új Magyarország című napilap alapító főszerkesztője. Főbb kötetei: Emelt fővel (1983), A földieper levelei alatt, esszék (2010), Őslakosok és telepések (2010).

Alföldy Jenő (Budapest, 1939. július 28.) József Attila-díjas irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. 1969–1991 között az Élet és Irodalom munkatársa, 1975–1991 között rovatvezető, közben 1986–1988 között a Magvető Könyvkiadó szerkesztője. Főbb művei: Kálnoky László kismonográfia (1977), Elemzések és tanulmányok Illyés Gyula verseiről (2003), József Attila-tanulmányok (2005), Csanádi Imre költői világa I-II (2009).

Baranyi Ferenc (írói álneve: Francesco del Sarto, Pilis, 1937. január 24.) Kossuth- és József Attila-díjas költő, író, műfordító. Legutóbbi kötetei: Vizilátú béke (emlékezések, 2011), Vad vadon (versek, 2012), A sehonnai borbély (zenés színművek, 2013), Írások a falon (jubileumi versválogatás, 2014), Ballada a hunyáskodókról (új versek, 2015) és műfordításai, köztük: Dante Alighieri: Pokol (2012).

Bertha Bulcsu (Nagykanizsa, 1935. május 9. – Budapest, 1997. január 19.) Alternatív Kossuth-díjas író, publicista. Életében összesen huszonhat könyve jelent meg: elbeszélések, regények, tárcák, publicisztikák, karcok, interjúportrék és szociográfia. Több könyvét idegen nyelven is kiadták. A Fördögigazgató című drámáját a Miskolci Nemzeti Színház mutatta be 1977-ben. Művei alapján három film forgatókönyvét készítette el: Harlekin és szerelmese (rendező: Fehér Imre), Tűzgömbök (rendező: Fehér Imre), A kenguru (rendező: Zsombolyai János). Tizenkét tévéjátékot írt.

Czigány György (Budapest, 1931. augusztus 12.) Erkel Ferenc, Liszt Ferenc- és József Attila-díjas író, költő, újságíró, szerkesztő, zenei rendező, műsorvezető, érdemes művész. Legutóbbi kötetei: Kalitkám is madár (2013), Győri Te Deum (2015).

Cseres Tibor (eredeti nevén Partik Cseres Tibor, Gyergyóremete, 1915. április 1. – Budapest, 1993. május 23.) Kossuth-díjas író, 1987–1989 között a Magyar Írók Szövetségének elnöke. Fontosabb művei: Hideg napok (1964), Vértósszű Bácskában, Búcsú nélkül, Én, Kossuth Lajos, Őseink kertje, Erdély (1990).

Csukás István (Kisújszállás, 1936. április 2.) Kossuth-díjas költő, író, a Digitális Irodalmi Akadémia tagja. A hatvanas évek közepén Kormos István biztatására fordult a gyermekirodalom felé, s ettől kezdve verseskötetei mellett egyre-másra jelennek meg gyermekregényei, mesekönyvei, verses meséi. Legutóbbi műveiből: Te mire gondolsz közben? (versek, 2008), Ágacska (meseregény, 2008), A Nagy Ho-Ho-Ho-horgász kórházban (meseregény, 2009), Mi az adu? (Prázai írások, 2011).

Döbrentei Kornél (Pestszentimre, 1946. november 3.) író, költő, újságíró. Fontosabb díjai: József Attila-díj (1991), A Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje

(1994), Alternatív Kossuth-díj (2004). Legfontosabb verseskötetei: A Skorpió jegyében (1972), Szökőév (1979), Naplövő (1984), Honvagy egy álom után (1992), Vitézeknek való dévaj balladák (1993), Rebellis türelem (1996), Kardélen (2003, két kiadás), Tartsd meg a sziklát (Egybegyűjtött versek, 1967–2007 (2008).

Dénes Zsófia (Budapest, 1885. január 14. – Budapest, 1987. január 23.) író, újságíró, József Attila-díjas (1981). A Budapesti Tudományegyetemen folytatott irodalmi és művészettörténeti tanulmányokat. Ady Endre egykori menyasszonya, majd barátja és életének krónikása. Fontosabb művei: Élet helyett órák (visszaemlékezések, Budapest, 1935), Zrínyi Ilona (életrajzi regény, Budapest, 1959), Egyszeri kaland (önéletrajzi regény, Budapest, 1964), Szivárvány Pesttől Párizsig (visszaemlékezések, Budapest, 1979), Ami a szából kimaradt (tárcák, cikkek, Budapest, 1985).

Eigel István (Újpest, 1922. november 23. – Budapest, 2000. július 25.) festő, iparművész, író. Fontosabb díjai: 1967, 1972: Munkácsy-díj, 1976: érdemes művész, 1976, 1977: Nívódíj, 1994: a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje. Könyvei: A túlsó partról / A madárház. Kisregény, Budapest, 1993, Amerikai napló, Budapest, 1994, Amíg ez lehetséges, Budapest, 1994.

Feske Csaba (Szögliget, 1948. március 10.) József Attila-díjas (2008) költő, publicista. Fontosabb művei: Arcok holdudvara (versek, 1978), Vakfolt (versek, 1987), Holdfényben (versek, 1992), Ami lehetne még (versek, 2001), Jelölni tüntömet (versek, 2002), Első életem (versek, 2006), A hús pogány éneke (2011).

Fekete Gyula (Mezőkeresztes, 1922. február 26. – Budapest, 2010. január 16.) József Attila-díjas író, szociográfus, újságíró. Fontosabb művei: A falu szépe (regény, 1961), Az orvos halála (1963), A falu szépe (1980), Süket a meztelen király. Köz gondok, vitairatok (1989), Madártávtat (elbeszélés, 1993), Különvélemény (vita cikkek, 1993), Napló a történelemnek. 101 éjszaka (1997).

Fodor András (1947-ig: Fodor Andor, Kaposmérő, 1929. február 27. – Fonyód, 1997. június 27.) Kossuth-díjas költő, esszéíró, könyvtáros. Fontosabb művei: Hazafelé (versek, 1955), Fordul az ég (versek, 1964), Másik végtelen (versek, 1971), Kettős rekviem (versek, 1973), A bábu vére (versek, 1978), Magunkat zengeni (versek, 1980), Pünkösdi hírnök (versek, 1989), Szomjúság zenére (esszék, 1997).

Galgóczi Erzsébet (Ménfőcsanak, 1930. augusztus 27. – Győr, 1989. május 20.) Kossuth-díjas író, forgatókönyvíró. Főbb művei: Egy kosár hazai (elbeszélések, 1953), Félúton (kisregény, 1962), Pókháló (regény, 1972), A közös bűn (regény, 1976), A vesztes nem te vagy (novellák, 1976, 1978), Vidravas (regény, 1984), Fogódzó nélkül (novellák, 1994).

Galsai Pongrác (Pécs, 1927. október 31. – Budapest, 1988. április 22.) József Attila-díjas (1983) író, publicista, műkritikus, szerkesztő, tanár. Fontosabb művei: Társalanok (irodalmi tanulmányok, 1957), A besurranó szerkesztő (tanulmányok, novellák, 1976), 12+1 fő (íróportrék, 1978), Maradjatok reggelig (válogatott elbeszélések, 1982), Páternoszter (esszék, portrék, cikkek, 1983), Záróra a Darlingban (kiseb prózai írások, 1986), Személyleírás (válogatott elbeszélések, 1990).

Gutai Magda (Eger, 1942. március 16. – 2013. február 24.) József Attila-díjas író, költő, orvos. Fontosabb művei: Zászló a hóban (versek, 1968), Költözés (versek, 1972), Dalok egy régi házból (versek, 1975), Részvétel (versek, 1977), Találj ki engem (versek, 1980), Koronatanú (versek, 1984),

Van itt még egy hely (versek, 1996), Játszmakereső (1999), Fiam könyve (2004).

Gyurkovics Tibor (Budapest, 1931. december 18. – Budapest, 2008. november 16.) Kossuth- és József Attila-díjas költő, író, pszichológus, a Digitális Irodalmi Akadémia alapító tagja. Fontosabb művei: Kenyértörés (1963), Emberfia (1966), Vaskakas (1970), Üveggolyó (1973), Öngyilkosság receptre (1977), Istenigazából (1978), Nagyvizit (1978), Pöttyöm (1980), Leveleskönyv (1980), Őlni, ölelni (1985), Kudi, a levegőember (1985), Apa csak 1 van (1987), Halál-sakk (1991), A test balladája (1992), A Szent Bal (1993), Extázis (2001), Extázis II. (2003).

Gyurkovics Györgyi (eredeti név: Földváry Györgyi, Gyurkovics Tibor özvegye, aki egy ideig Rodek Ilona néven is publikált. Budapest, 1957). Földváry Györgyi: Az istenek könnyei, interjúkötet, 2005. Gyurkovics Györgyi: Arcomat ne feledd el kötet rendhagyó portré Gyurkovics Tiborról, a költő kiadatlan naplórészleteivel, verseivel, s a szerző naplószerű emlékezéseivel, 2013.

Hernádi Gyula (Oroszvár, 1926. augusztus 23. – Budapest, 2005. július 21.) József Attila- (1976) és Kossuth-díjas (1999) író, forgatókönyvíró. Fontosabb művei: Folyosók (regény, 1966), Sirokkó (regény, 1969), Az erőd (regény, 1971), Hasfelmetező Jack (regény, 1981), Kiáltás és kiáltás (regény, 1981), Drakula (regény, 1983), Frankenstein (regény, 1984), A boldogság templomai (regény, 1986), Lélek-vándorlás (1990), Isten a konyhában vérzik (versek, 1991). **Hubay Miklós** (Nagyvárad, 1918. április 3. – Budapest, 2011. május 7.) Kossuth-díjas drámaíró, műfordító, a Digitális Irodalmi Akadémia alapító tagja. Nemzeti színjátszás, drámai magyarság (tanulmány, 1941), István napja (dráma, 1955), Játékok életre-halálra (drámák, 1968), Tüzet viszek (drámák, 1971), A zenik iskolája (drámák, 1977), A szív sebei (drámák, 1978), Világvegyjátékok (drámák, 1980), Történelem (írások, 1997), Kívül Magamon (drámák, 2004), Lélegzetvisszafajtozva (drámák, 2006), „Aztán mivégre az egész teremtés?” (2010).

Juhász Ferenc (Bia, 1928. augusztus 16. – Budapest, 2015. december 2.) a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, kétszeres Kossuth-díjas és József Attila-díjas költő, szerkesztő, a Digitális Irodalmi Akadémia alapító tagja. Juhász Gyula történész bátyja. Fontosabb művei: Szárnyas csikó (versek, 1949), Apám (versek, 1950), Óda a repüléshez (versek, 1953), A tékozló ország (eposz, 1954), A virágok hatalma (versek, 1955), Csikóellés (versek, 1978), Remény a halálig (versek, 1983), A boldogság (naplóversek, 1984), Halott feketerigó (eposz, 1985), A csörgőkigyó hősze (versek, 1987), A tízmilliárd éves szív (versek, 1989), Föld alatti lilium (versek, 1991), A gyermekkor csontváza (versek, 2010), A Pegazus istálló (versek, 2012).

Kalász Márton (Somberek, 1934. szeptember 8.) Kossuth-díjas és kétszeres József Attila-díjas (1971, 1987) költő, író, műfordító, egyetemi tanár. A Magyar Művészeti Akadémia tagja (2009). Fontosabb művei: Hajnali szekerek (1955), Ünnepe előtt (1961), Rapszódiaink évada (1963), Változatok a reményre (1967), Éjfél körmenet (1970), Hírek Árgyelánsnak (1975), Az imádkozó sáska (1980), Hozzánk a hóbagoly (1983), Az utolsó érintés (1989), A rózsafestő (2000), A lét elrejtetlensége (2003), Kezdő haláltánc (2006), Látható, láthatatlan (2007).

Karinthy Ferenc (Budapest, 1921. június 2. – Budapest, 1992. február 29.) Kossuth-díjas író, drámaíró, dramaturg. Fia Karinthy Márton. Főbb művei: Don Juan éjszakája (1943, regény), Budapesti tavasz (1953, regény), Szellem-

idézés (1946, regény), Epepe (1970, regény), Ősbemutató (1972, regény), Napló III (1993).

Kárpáti Kamil (Pesterzsébet, 1929. május 4.) József Attila-díjas író, költő, esszéíró, szerkesztő. Fontosabb művei: Ördöggyöly (1966), Kísértet! Kísértet! (1979), A menyasszony vetkőztetése (1991, 2010), A tengerre vetett ágy (1993), Szép korom (1996), Kakastavi szívkirályok (2001), A halhatatlanság nyomvonala (2006).

Kiss Dénes (Pacs, 1936. január 1. – Budapest, 2013. június 21.) József Attila-díjas (1975) író, költő, műfordító. Fontosabb művei: Porba rajzolt szobafalak (1962), Mond a falaknak! (1974), Égi folyó (1978), Fényből porból (1983), Merénylet Visegrádon (1993), Föltámadnék én is (1995), Szauruszok hajnalban (2005), Silányak ideje (2013).

Keresztury Dezső (Zalaegerszeg, 1904. szeptember 6. – Budapest, 1996. április 30.) Széchenyi-díjas író, költő, irodalomtörténész, kritikus, műfordító, egyetemi tanár, az MTA tagja. A Goethe Társaság magyar tagozatának elnöke. Fontosabb művei: Arany János (tanulmány, 1937, 1971), Így éltem (versek, 1979), Istenek játékában (versek, 1981), A magyar önismeret útja (esszé, 1985), Valaki tenyerén (versek, 1995).

Kodolányi János (Telki, 1899. március 13. – Budapest, 1969. augusztus 10.) Kossuth-díjas író, újságíró, a népi írók kiemelkedő képviselője. Munkássága valamennyi irodalmi műnemre kiterjedt (líra, dráma, epika, ezen belül novella és regény, továbbá esszé). Életének inkább késői szakaszában regényíróként nemcsak a magyar, hanem a világirodalom nagyjainak sorába is beírta magát, műveit több nyelvre is lefordították. Elsősorban az ókori mitológiát (Ég csipkebokor, Vízöntő, Új ég, új föld), illetve a tatárjárást (Boldog Margit, Julianus barát, A vas fiai) feldolgozó regényei fontosak.

Ladányi Mihály (Déaványa, 1934. február 12. – Csemő, 1986. szeptember 20.) költő. Fontosabb művei: Az út kezdete (vers, 1959), Utánad köszölök (vers, 1965), Kedvesebb hazát (vers, 1971), Föld! Föld! (vers, 1977), Van idő (vers, 1985), Könyörgés a szerelem ellen (válogatott versek, 1995).

Lázár Ervin (Budapest, 1936. május 5. – Budapest, 2006. december 22.) Kossuth-díjas író, elbeszélő, meseíró, a Digitális Irodalmi Akadémia alapító tagja. Fontosabb művei: A kislány meg az oroszánok (1964), A fehér tigris (regény, 1971), A Hétféjű Tündér (mesék, 1973), Szegény Dzsoni és Árnika (mese, 1981), A Négyzögletű Kerek Erdő (gyermekregény, 1985), Hét szeretőm (elbeszélések, 1994), Csillag-majom (elbeszélések, 1996), Lehel kürtje (mesék, 1999).

Makovecz Imre (Budapest, 1935. november 20. – Budapest, 2011. szeptember 27.) Kossuth-díjas építész, a magyar organikus építészlet egyik képviselője. A Magyar Művészeti Akadémia alapítója, örökös tiszteletbeli elnöke. Fontosabb művei: 1972–1977 Művelődési ház, Sárospatak, 1986–1987 Evangélikus templom, Siófok, 1987–1988 Római katolikus templom, Paks, 1991–1995 Színház, Lendva, 1993 Görög-katolikus templom, Csenger, 1995–1997 Egyetemi épület (Stephaneum), 1996–1998 Hagymaház, 2009 Hagymatikum, Termál és Gyógyfürdő, Makó (2012), 2011 Újjászületés Kápolna, Devecser (2012).

Melocco Miklós (Róma, 1935. április 3.) a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas szobrászművész, érdemes művész. 1962 óta rendszeresen kiállító művész. Emellett számos művészettörténeti szakcikk szerzője. Fontosabb művei: Klebelsberg Kunó (Szeged), Mansfeld Péter (Hullócsillag, 2007, Budapest), Antall József síremléke (1999, Budapest, Kerepesi temető), Ady Endre (1977, Pécs, Barbakán, várak), 1956-os forradalom emlékműve (1997, Szeged), István megkoronázása (2001, Esztergom).

Mészöly Dezső (Budapest, 1918. augusztus 27. – Bu-

dapest, 2011. október 11.) Kossuth-díjas író, költő, műfordító, dramaturg, egyetemi tanár. A Magyar Művészeti Akadémia tagja 1992-től haláláig. Fontosabb művei: Villon Testamentuma (fordítás, 1943), Molière műhelyében (1975), Őnarckép retus nélkül (verseskötet, 1975), Betűk rabságában (1987), Lyukasóráim (1993), Magyar ég alatt (versek, 2004), Angol ég alatt (esszék, fordítások, 2005).

Mezei András (Budapest, 1930. december 23. – Budapest, 2008. május 30.) író, költő, szerkesztő. Fontosabb művei: Messziről érkezett virág (1965), Május örökké (1968), Szerelmes Icarus (1972), Fehér malom (1978), Az író álnevei (1979), Éva és sok-sok Ádám (1986), Mindenki megégetheti magát (1988), Adorno (1993), Két égbolt alatt (2000).

Nemeskürty István (Budapest, 1925. május 14. – Budapest, 2015. október 8.) Széchenyi-, József Attila-, Balázs Béla- és Kossuth-nagydíjas író, irodalom- és filmtörténész, forgatókönyvíró, egyetemi tanár, nyugállományú dandártábornok. Fontosabb művei: A filmművészet nagykorúsága (1966), A magyar hangosfilm története a kezdetektől 1939-ig (1975), „Kik érted haltak, szent Világzsabadság” (1977), A magyar filmművészet képeskönyve (1985), Magyar bibliafordítások Hunyadi János korától Pázmány Péter századig (1990), A magyar irodalom története, 1000–1945, II. (1993).

Orbán Viktor (Székesfehérvár, 1963. május 31.) magyar jogász és politikus, a Fidesz alapító tagja. 1993–2000 között, illetve 2003 óta a párt elnöke, 1990-től országgyűlési képviselő. 1998–2002 között és 2010-től, majd 2014-es újraválasztását követően Magyarország miniszterelnöke.

Pardi Anna (Vésztő, 1945. április 12.) költő, újságíró. Fontosabb művei: Távirat mindenkinek (versek, 1971), Faustina emlékiratai (versek, 1988), A bánat imádása (2008), Stendhal fejfájásai (2011).

Sághy Ildikó (Balatonszárszó, 1941. december 25.) evangélikus teológus, újságíró, író, szerkesztő. Kitüntetései: Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje (2013), Szerelemtől a szinpadig portrékötet (1985), A Taps színészmagazin alapítója, főszerkesztője (1987–2004), A Lyukasóra folyóirat főszerkesztője (2008 –).

Simonffy András (eredeti név: Simonffy-Tóth András, Szeged, 1941. augusztus 6. – Budapest, 1995. december 16.) kétszeres József Attila-díjas (1974, 1982) író. Fontosabb művei: Lázadás reggelig (elbeszélés, 1965), Kompország katonái (történelmi kollázsregény, 1981), Rozsda ősz (visszaemlékezés, 1990), Itáliai levelek (válogatta: Sándor Kata, 1997).

Sütő András (Pusztakamarás, Románia, 1927. június 17. – Budapest, 2006. szeptember 30.) Herder- és Kossuth-díjas erdélyi író. Fontosabb művei: Emberek indulnak (novellák) 1953, Anyám könnyű álmat ígér (regény), Kriterion Könyvkiadó Bukarest, 1970, Csillag a máglyán (dráma), Bukarest, 1975, Egy lócsiszár virágvasarnapja (dráma), Bukarest, 1975, Engedjétek hozzám jönni a szavakat (esszé), Bukarest, 1977, Advent a Hargitán (dráma), Budapest, 1987, Az álomkommandó (dráma), Budapest, 1987.

Szabó Magda (Debrecen, 1917. október 5. – Kerepes, 2007. november 19.) Kossuth-díjas író, költő, műfordító. Fontosabb művei: Bárány (versek, 1947), Mondják meg Zsófikának (ifjúsági regény, 1958), Az út (regény, 1959), Kigyómarás (színmű, 1960), Katalin utca (regény, 1969), Ókút (regény, 1970), Kiáltás, város! (színmű, 1971), Az a szép, fényes nap (színmű, 1976), Régimódi történet (regény, 1977), A lepke logikája (publicisztikai tanulmányok, 1996), Für Elise (regény, 2002).

Szakonyi Károly (eredeti neve: Németh Károly, Budapest, 1931. október 26.) Kossuth- és József Attila-díjas író, drámaíró, dramaturg. A Digitális Irodalmi Akadémia alapító tagja. Fontosabb művei: Középpütt vannak a felhők (elbeszélések), Magvető, Budapest, 1961, Életem, Zsóka! (színmű),

Pozsony, majd Szépirodalmi, Budapest, 1965, Francia tanya (1969), Adáshiba (színmű, 1970), Emberi üdvözlet (válogatott elbeszélések), Szépirodalmi-Magvető, Bp. 1980, Álomirodalom (1994), A prágai szerelmesek (2001), Pál apostol szigetei (2002), Ami nincs (2006).

Szalay Károly (Kecskemét, 1929. május 7.) kandidátus, József Attila-díjas író, irodalomtörténész, szerkesztő, újságíró. A Sánta Kutya-díj bizottságának tagja. Fontosabb művei: Karinthy Frigyes (monográfia, 1961), Szatíra és humor (irodalomelméleti esszé, 1963), Bikakolostor (regény, 1989), Karikatúra és groteszk a magyar középkorban (2003), Szent Jeromos éjszakája (spirituális pikareszk regény, 2014).

Szerb Antal (Budapest, 1901. május 1. – Balf, 1945. január 27.) író, irodalomtörténész, nemzetközileg népszerű regények szerzője. Fontosabb művei: Magyar irodalomtörténet (1934), A Pendragon legenda, Utas és holdvilág (1937), A világirodalom története (1941), VII. Olivér (1966).

Turcsány Péter (Budapest, 1951. március 7. – 2015. szeptember 29.) költő, író, műfordító, kiadóvezető. Fontosabb művei: Tarisznya (1982), Mázsa és pehely (1995), Tisztítófűz fényében (2012).

Tüskés Tibor (Szántód, 1930. június 30. – Pécs, 2009. november 11.) író, kritikus, irodalomtörténész, szerkesztő. Fontosabb művei: Vallomás a városról (1970), Szülőföldünk, a Dunántúl (1980), Utak Európába (1985), Az exponált idő (2000).

Ugyh Szabina (Ajka, 1985. április 24.) költő, újságíró. Kötetei: Külső protézis (2011), Séták peremvidéken (2015).

Utassy József (Ózd, 1941. március 23. – Zalaegerszeg, 2010. augusztus 27.) József Attila- (1978) és Kossuth-díjas (2008) költő, műfordító. Fontosabb művei: Tüzem, lobogóm! (1969), Pokolból jövet (1981), Hungária Kávéház? Kávéház Hungária! (1988), Szép napkelte holnap (1999), Isten faggatása (2000), Ezüst rablánc (2010).

Varga Domokos (családnév: Vargha Domokos, Kun-szentmiklós, 1922. október 8. – Budapest, 2002. május 12.) József Attila- (1973) és Kossuth-díjas író, újságíró. Varga Tamás matematikatanár és Vargha Balázs irodalomtörténész testvére. Fontosabb művei: Kutyafulűek (1966), Vizek könyve (1976), Édesanyám sok szép szava (2000), Íróiskola (2001), Vig játék – végjáték (2002).

Vas István (Budapest, 1910. szeptember 24. – Budapest, 1991. december 16.) Kossuth-díjas költő, író, műfordító. Harmadik felesége Szántó Piroksa festő, grafikus, író volt. A Digitális Irodalmi Akadémia posztumusz tagja (2015). Fontosabb művei: Őszi rombolás (verseskötet, 1932), Elveszett otthonok (önéletrajzi kisregény, 1943), Nehéz szerelem (regény, 1957), Rendetlen bűnbánat (dráma, 1963, Illés Endrével), Mért vijjog a saskeselyű? (regény, 1981), Válogatott versek (1990).

Végh Attila (Budapest, 1962) József Attila-díjas (2012) költő, próza- és esszéíró, publicista, filozófus. Főbb munkái: Az ügyész sétája, versek (1999), Az unatkozó angyal, filozófiai esszék (2005), Közletések, fotók, esszék (2009), A ragyogás ideje, esszék (2012), A víz könyve, esszék, természetfotók (2015).

Vinkó József (1951. szeptember 23.) dramaturg, műfordító, újságíró, a Magyar Könyv főszerkesztője. Televíziós és rádióműsorok szerkesztője, műsorvezetője. Mikszáth Kálmán-díjas (2013) és Prima-díjas (2015). Főbb munkái: Színházi Kalauz (1981), Az ember harmadik bőre (riportkötet, 1989), Szellem a fazékból (gasztrotörténetek, 2014).

Wutka Tamás (Budapest, 1951. március 29. – 2013. december 5.) író, esszéista, kritikus, utolsó éveiben a Lyukasóra folyóirat fõmunkatársa. Főbb munkái: Benedek István: Életrajzi esszé (1990) és Búcsúpillantás az irodalomra (2007). Közreműködő: Pályatükörök, Húsz portré fiatal alkotókról (2008).

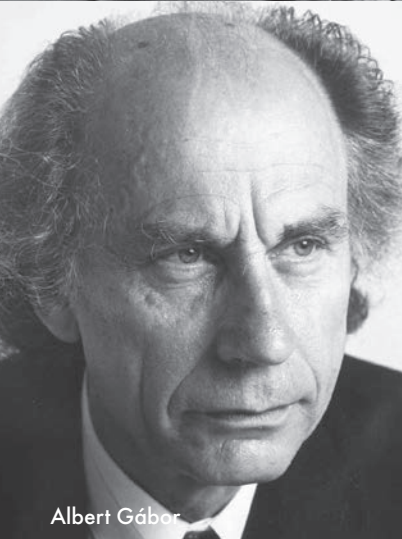
Kalász Márton

Iancu Laura

Csukás István

Albert Gábor

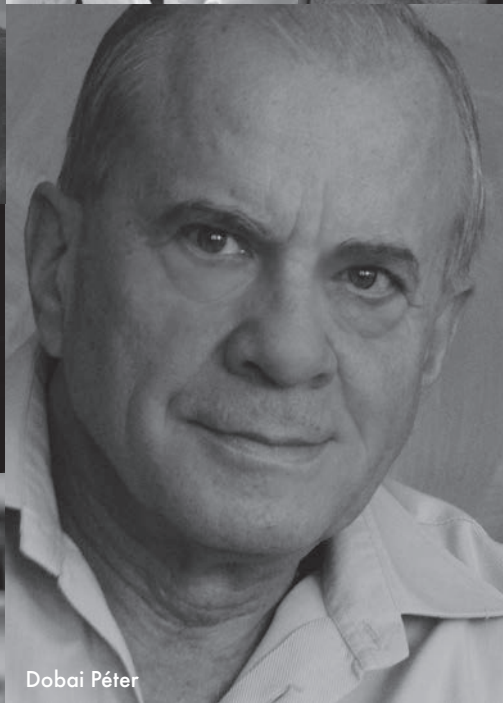

Baranyi Ferenc

Gyurkovics Tibor

Tornai József

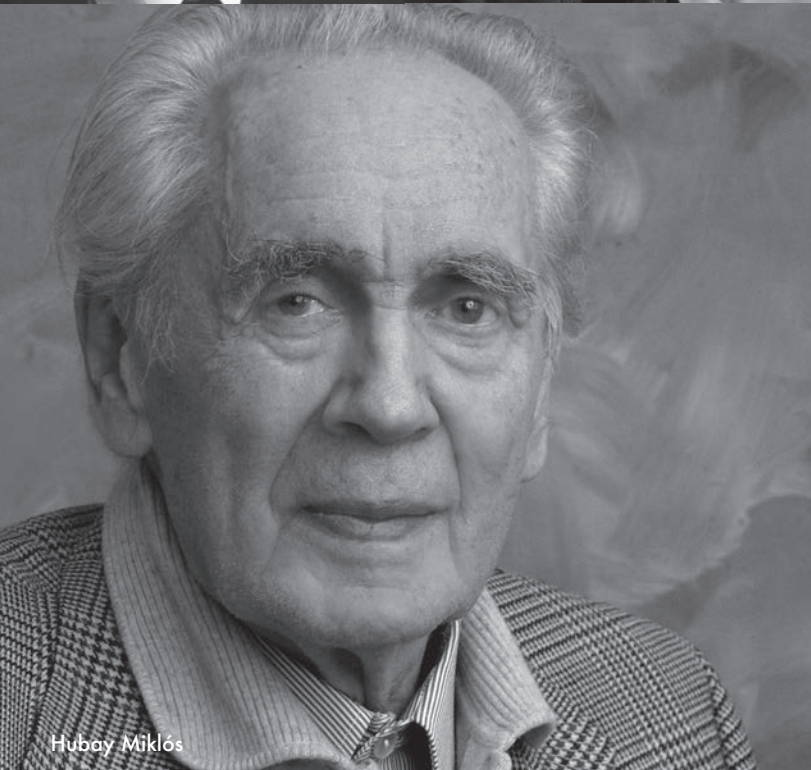
Dobai Péter

Ughy Szabina

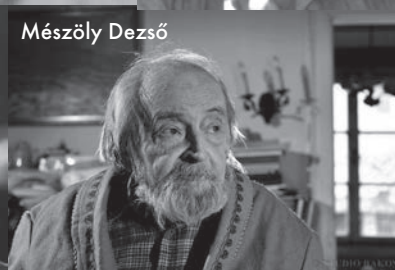
Döbrentei Kornél

Hubay Miklós

Nemeskürty István

Mészöly Dezső

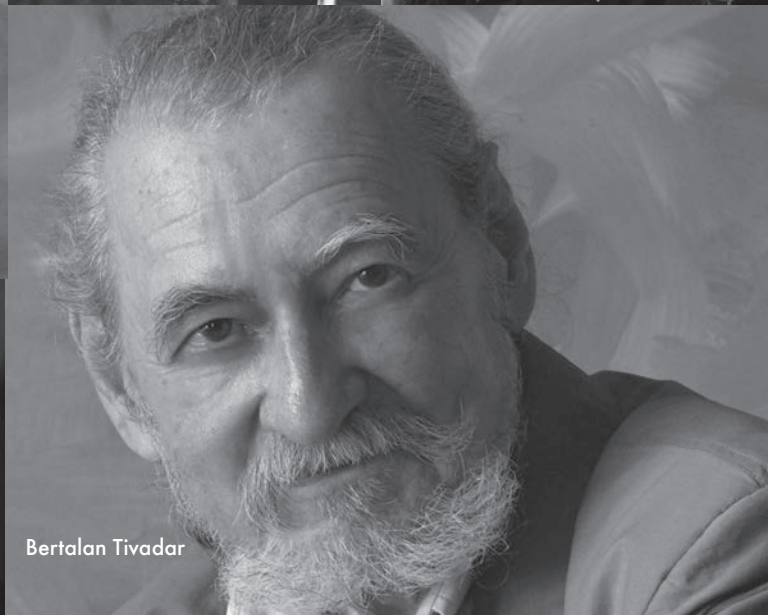
Lator László

Szakolczay Lajos

Rózsássy Barbara

Bertalan Tivadar